

=ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΑΡ. 4 & 5.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1921.

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΔΙΠΛΟΥ ΦΥΛΛΑΔ. ΓΡ.Δ. 8 — ΔΡΑΧ. 2.50 — ΣΕΛΗΝ. 2 — \$ 0,40

= ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΑΡ. 4 & 5. — ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΙΑΝ. — ΑΠΡ. 1921

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ-ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ: ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΓΑΣ. — ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Μ. ΠΕΡΙΔΗΣ

= ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΜΗΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΤΗΛ. ΔΙΕΥΘ. "GENEV-PARGAS"
ΓΡΑΦΕΙΟ: ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΟΧΑΜΕΔ ΑΛΙ 17
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Β. Ρ. 1146 - ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ:

ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΓΡ. Δ.	48.—
ΕΛΛΑΣ	ΔΡΑΧ.	15.—
ΑΜΕΡΙΚΗ	ΔΟΛΛ.	2.25
ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	ΣΕΛΗΝ.	12.—

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ

ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΓΡ. Δ.	8.—
ΕΛΛΑΣ	ΔΡΑΧ.	2,50
ΑΜΕΡΙΚΗ	ΔΟΛΛ.	0,40
ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	ΣΕΛΗΝ.	2.—

= GRAMMATA REVUE GRECQUE BIMESTRIELLE

ADR. TEL. "GENEV-PARGAS"
BUREAU: PLACE MOHAMED ALY 17
ADRESSE: B.P. 1146 - ALEXANDRIE

ABONNEMENTS:

EGYPTE	P.T.	48.—
GRECE	DRACH.	15.—
AMÉRIQUE	DOLL.	2.25
AUTRES PAYS	SHELL.	12.—

LE NUMÉRO

EGYPTE	P.T.	8.—
GRECE	DRACH.	2,50
AMÉRIQUE	DOLL.	0,40
AUTRES PAYS	SHELL.	2.—

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑ:

Ο Θρήνος των Βωδιών.

PIERRE PASCAL:

Τὰ Ἠθικά Ἀποτελέσματα τοῦ Σοβιετικοῦ Πολιτεύματος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Α. Δ. ΣΙΔΕΡΗ:

Ἡ σημερινή κατάσταση στήν Ἑλλάδα.

Π. ΧΑΛΚΟΥ:

Σοσιαλισμός καί Δημοκρατισμός.

ΚΩΣΤΑ ΠΑΡΟΡΙΘ

Ο Πόλεμος στή Λογοτεχνία μας.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗ

Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ:

Οἱ Λαοὶ τῶν Βαλκανίων.

DR ANNA NUSSBAUM

Ἡ Ζωή στή Βιέννη.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ

Μ. ΠΕΡΙΔΗΣ:

Romain Rolland, "Clerambault,"
Δ. Γληνοῦ, "Δημιουργικός Ἱστορισμός,"

ΛΟΥΚΗ ΦΑΡΜΑΚΗ:

Δ. Π. Ταγιάκου, "Ο Λυτρωμός,"
Ἰω. Α. Γκίκα, "Ἔργα....."

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

= ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΑΡ. 4)5 ΙΑΝΟΥΑΡ. - ΑΠΡΙΛ. 1921. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΑΙΓΥΠΤΟΣ.

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΩΝ ΒΩΔΙΩΝ

Ο γέρο Γάλλιος είχε καθίσει στήν ἄκρη τοῦ χαντακιού, πού ἦταν ἀπ' ἔξω καί κοντά, κοντά στή μάντρα τοῦ Κωστούλα, καί ἔτρωγε τὸ ψωμί του. Καί ἐρημιὰ παντοῦ ὑπῆρχε, ζωντανὸ πράγμα δὲ φαινόταν ὀλόγυρα. Ψηλὰ ὄμως, στὸ θολὸ οὐρανὸ, πλῆθος κοράκια γύριζαν καί ἕνα γεράκι μονάχο, μὲ ἀνοιχτὲς τὶς φτεροῦγες, χωρὶς νὰ τὶς χτυπᾷ, ἔφερενε βόλτες...

Μέσ' στὸ χαντάκι, λίγο πιὸ πέρα ἀπ' τὸ γέρο Γάλλιο, ἕνα σκυλὶ μεγάλο βρισκότανε ψόφιο, γυμνωμένο σχεδὸν ἀπ' τὶς σάρκες του, καί κοντά του ἕνα καύκαλο βωδιού.

— Πάει καί πάει! ἔκανε γιὰ τὸ σκυλὶ ὁ γέρο Γάλλιος, καί τί θεριὸ ἦτανε!...

Γιὰ λίγο ἔγινε μιὰ κίνηση, ἕνας θόρυβος στὸ δρόμο.

Ἡ πόρτα ἢ μεγάλη τῆς μάντρας πού δὲν ἔβγαινε στὸ χαντάκι, ἀνοιξε καί ἕνα κοπάδι μεγάλο βώδια βγήκανε. Ἀργὰ καί μὲ κουνητὸ κεφάλι πήρσαν τὸ δρόμο τοῦ ρέματος καί χαθήκανε στήν κατηφοριά.

Ο γέρο Γάλλιος γύρισε τότε, σὰ νὰ θυμήθηκε κάτι, καί κύταξε μέσ' στή μεγάλη μάντρα ἀπ' τὴν πορτούλα, πού ἦτανε πίσω του, μὲ ἀραιὲς σανίδες φραγμένη.

Ἐνα βώδι μόνον βρισκότανε μέσα, δεμένο στὸ μεγάλο δέντρο κοντά, κοντά στὸν κορμό του.

— Καλὰ τόπα, γιὰ σράξιμο εἶναι! εἶπε μὲ τὸ νοῦ του.

Τὸ βώδι σήκωσε τὸ κεφάλι του καί μούγκρισε...

— Ποιὸς θὰ σέ βοηθήσει, φουκαρένιο, ἔκανε ὁ γέρο Γάλλιος, ποιὸς θὰ σέ βοηθήσει, πού ὅλοι τὰ κρέατά σου τὰ περιμένουν πῶς καί πῶς νὰ τὰ φάνε!

Ἄκουσε τὶς φωνὲς τοῦ ἀνθρώπου, πού συνόδευε τὰ βώδια νάρχονται ἀπ' τὸ ρέμα:

— Ἄ, ἄ!

— Παλιοδουλιὰ! εἶπε.

Καί ὁ καιρὸς ἐβάρυνε. Τὰ σύννεφα πούχινε σκεπάσει τὸν Ὑμηττὸ καί φαινότανε νὰ κοιμῶνται πάνω του, εἶχανε σηκωθῆ καί ξεμαλλιάρικα πατώντας στὸ βουνό, ἀγκίζανε τάλλα, πού ψηλὰ βρισκόταν...

Τὰ κοράκια ἔακολουθοῦσανε νὰ κάνουνε βόλτες στὸ θολὸ οὐρανό. Τὸ γεράκι εἶχε χαθῆ.

— Ἐχει νὰ ρίξει βροχὴ καί βροχή! εἶπε ὁ γέρο Γάλλιος.

Κίτι φωνὲς μέσ' στή μάντρα τὸν ἀναγκάσανε νὰ κυτᾷ.

Εἶδε τὸ βώδι χέμω νὰ κουνᾷ τὰ πόδια του καί κοντά του ὄρθιο ἕναν ἀνθρώπο μὲ βρωμερὰ ρούχα, καί μ' ἕνα μακίρι στὸ χέρι. Ἀπὸ ἄλλοι ἦτανε πέρα κάτω μ' ἕνα παιδάκι κυτᾷζοντα.

— Πάει κι αυτό! είπε. Κι έχουνε ψυχή τὰ βώδια, έχουνε ψυχή! Είχε φάει τὸ ψωμί του κι ἔπαυε χτυπώντας τὸ χῶμα μὲ τὸ μαχαίρι του.

Κάτι θυμήθηκε :

— Μὰ θὰ τὴν βγάλῃ τὴ μέρα ;

Μπᾶ! ποῦ νὰν τὴ βγάλῃ! εἶπε.

Χασμουρήθηκε κι ἔβαλε τὸ μαχαίρι στοὺς θηκάρι του.

— Νύσταξα!

Καθὼς κύταξε πρὸς τὴν κατηφοριὰ εἶδε τρεῖς γνωστούς του νάρχονται.

— Τί κάνεις, γέρο Γάλια, τοῦ φώναξε ὁ ἕνας ἀπ' αὐτούς, τί κάνει ὁ Κωστούλιας; Μάθαμε πὼς εἶναι βαριά!

— Βαριά, λέει; πᾶει νὰ συχωρεθῇ!

— Τί μοῦ λές!

— Τί νὰ σοῦ πῶ, αὐτὸ ποῦ σοῦπα!

— Βρέ, βρέ!

Πλησίασαν κοντὰ καὶ σταθήκανε στὴν ἀντικρυνὴ μεριά τοῦ χαντακιοῦ.

— Μὰ πὼς τόπαθε; Κάποιος μοῦπε, πὼς τὸν βάρωσε βῶδι.

— Βῶδι!.. Αὐτὸς βάρωσε τὰ βῶδια.

— Πῶ, πῶ ἕνας σκύλαρος! ἔκανε ἕνας ἄλλος ἀπ' τοὺς τρεῖς, δείχνοντας τὸ ψόφιο σκυλί.

— Μὰ δὲ βρωμᾶ;

— Τί νὰ βρωμίση τώρα, πᾶει ἡ βρώμα! πέρασε!

Σταμάτησαν ἀπ' τὸν κρότο τῆς μεγάλης πόρτας ποῦ ἄνοιξε.

Μιά σουστα βγήκε μ' ἕνα βῶδι σφαγμένο. Τὰ πόδια του τὰ πιονὰ ἦταν ἀπ' ἔξω κρεμασμένα.

— Μὰ σφάζουν ἐδῶ μέσα;

— Πὼς δὲ σφάζουν!

— Καὶ ποιός;

— Ὁ βοηθός του.

— Καὶ τώρα πούναι ἄρρωστος!

Ὁ γέρο Γάλιας κούνησε τὸ χέρι στρέφοντας τὸ κεφάλι:

— Αὐτοὺς λογαριάζεις...

— Γιὰ πὲς μας λοιπόν, πὼς...

— Ναί, ναί! Ἐγὼ ποῦ λέτε, πολλὲς φορὲς μὲ τὸ θάρρος σὰ συγγενὴς του καὶ γέρος τούλεγα: Βρὲ Κωστούλια, δὲ μ' ἀρέσει διόλου ἡ δουλιὰ σου, δὲ μ' ἀρέσει! σὺ ἔχεις παραδάκια, δὲν κάνεις καμιά ἄλλη δουλιὰ καὶ νὰ πάη; νὰ σφάζῃς βῶδια; Κι ἔχουνε ψυχή τὰ βῶδια! Κι ἔχουνε ψυχή, μωρὲ παιδιά, ἔχουνε ψυχή! Τί νὰ σὰς πῶ;

Ὅλα τὰ καταλαβαίνουν, ὅλα! Τὰ βλέπεις καὶ κλαῖνε, πέφτουν κάτω καὶ φωνάζουνε, δέρνονται! Ποιὸς ὅμως, νὰ τὰ βοηθήσῃ, ποῦ δὲν ἔχουνε μιλί; ἔ; Ποιός; Γιὰ βάλτε μὲ τὸ νοῦ σας, νάσαστε σεις βῶδια καὶ νὰ νοιώθαιτε, ὅπως τώρα, τί θὰ κάνετε; Τὸ ἴδιο κι αὐτὰ! Μὴ γελᾶτε! Τώρα θὰ σὰς πῶ. Αὐτὸς ποῦ νὰκούσῃ τὰ λόγια μου! Ἀπ' τόνα αὐτὴ τούμπαιναν κι ἀπ' τ' ἄλλο τούβγαιναν. Μάλιστα μὲ κορόιδευε:

Δὲ μ' ἀφίνεις ἤσυχο καὶ σὺ μὲ τίς ψυχές σου! Θαλασσινὸς ἦσουν, ἢ ἀσκητὴς καὶ μούρθεσ ἐδῶ;

Τί νὰν τοῦ πῆς. Ἀλλὰ σὰ νάμουνα προφήτης! Ἐνα βράδυ κεῖ ποῦ καθόμασσε καὶ κουβεντιάζαμε, ἀκούμε τὸ σκυλί νὰ οὐρλιάζῃ! Νὰ αὐτὸ ἐκεῖ! Αὐτὸς τὸ σκότωσε! Τ' ἀκούμε, ποῦ λέτε, νὰ οὐρλιάζῃ! ἔ! ἔ! Ἡ τρίξι μου νὰ ἔτσι σηκώθηκε! Ἀρπάζει αὐτὸς τὸ τουφέκι καὶ βγαίνει ἔξω. Μπᾶμ μιά, πᾶει τὸ σκυλί! στὸν τόπο!

Περάσανε μέρες πολλές, μῆνας. Ἐνα πρωτὶ ποῦ πῆγε νὰ σφάζῃ τοῦ φεύγει ἕνα μοσχάρι! Ἀπ' ἐδῶ τόχει ἀπ' ἐκεῖ καὶ μὲ τὴ βοήθεια κάτι περασιτικῶν τὸ πιάνει! Ἐ, ρέ, τί τοῦ ἔκανε τότε! Τοῦ κόβει τὴ μουςούνα του... νὰ τοῦτα τὰ χεῖλια του, τὴ μύτη του! Τοῦ βγάζει τόνα μάτι, τοῦ κόβει τ' αὐτιά! Ἐ, ἔ καὶ ν' ἀκούγατε πὼς ἔκλαιγε τὸ καυμένο! Ράγιζε τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου... Αὐτουνὸς γιατί δὲν ριγάζε! Μὰ μὴ νομίζεις, πὼς ἀπ' τὰ μούτρα φαίνονται οἱ ἀνθρώποι; Εἶσαι γελασμένος πολὺ! Ἄν φαίνονταν ἀπ' τὰ μούτρα, ἔ, ἔ! λιγοστοὶ θάχανε μούτρο ἀνθρώπινο! Νυί, ναί, γελᾶτε ὅσο θέλετε! Μὰ τὸ ξαίρω ὅτι λέω σωστά! Γιὰ βάλτε προσοχή! Τὴν ἄλλη μέρα τὸ ποῦ ἔσφαξε κάτι γουρούνια. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ τοῦ ξεφεύγει καὶ τὸ βάζει στὰ πόδια. Αὐτὸς ἀρπάζει μιὰ ξυλάρα γεμίτη ἀπὸ κάτι καρφάρες νά, καὶ τὸ παίρνει ἀπὸ κοντὰ. Εἶχε πόδι πρώτης! Καὶ σοῦ τὸ φτάνει καὶ σηκώνει τὴν ξυλάρα, πᾶφ! ἀπάνω του! Ἀλλὰ δῶ νὰ δαιτε! Σπάζει τὸ ξύλο καὶ πετιέται καὶ τοῦ χνίει τόνα μάτι καὶ τοῦ σκίζει, ἐδῶ ἔτσι καὶ τὸ φρύδι! Ἀκούτε;

Αὐτὴ, ποῦ λέτε, ἦταν ἡ ἀφορμὴ!

Ἄερας φύσηξε ὕγρος, σὰ νὰ βγήκε ἀπ' τὴν κοιλιὰ τῆ φουσκωμένη τῶν μαῦρων συννέφρον.

— Ὅπου νάναί θὰ βρέξῃ!

— Ἄ, μπᾶ! τοὺς εἶπε ὁ γέρο Γάλιας, κυτᾶζοντας τὰ σύννεφα, ἔχει καιρὸ ἀκόμα!

— Νά καὶ τὰ βῶδια!

Τὰ βῶδια μὲ τὸ ἄργό τους βήμα φανήκανε νὰ προβάλλουν ἀπ' τὴν κατηφοριὰ καὶ νὰ ἔρχονται. Πέρασαν ἀπ' τὸ μέρος ποῦ στεκόνταν οἱ τρεῖς φίλοι τοῦ γέρο Γάλια καὶ ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε στὴ μάντρα, ποῦ ἡ πόρτα τῆς εἶχε μείνει ἀνοιχτὴ ἀπ' τὴν ὥρα, ποῦ βγήκε ἡ σουστα μὲ τὸ βῶδι.

Οἱ φίλοι τοῦ γέρο Γάλια σηκώθηκαν, γιατί εἶχαν μισοκαθίσει:

— Καιρὸς γιὰ φευγιό!

— Τὰ παράπαμε! Καὶ νὰ μὴ μᾶς πιάσῃ καὶ ἡ βροχή!

— Καθῆστε λίγο, δὲ θὰ βρέξῃ ἀκόμα! Ἔρω γῶ! τοὺς ἔκανε ὁ γέρο Γάλιας ἔχοντας ὄρεξη γιὰ ὄμλια.

Ξαφνικὰ ὅμως, πρὶν ἀκόμα χιθοῦν τὰ βῶδια μὲς' στὴ μάντρα, μιὰ φωνή, ἕνα ξεφωνητὸ γυναίκα; ἀκούστηκε νάρχεται ἀπὸ μέσα καί, μετὰ, ἄλλες φωνές!

— Ὡ, ὦ! εἶπε ὁ γέρο Γάλιας καὶ πετάχτηκε ὀρθός, θὰ τελείωσε!

Καὶ ὄρμησε νὰ πᾶι μέσα. Δὲν εἶχε κάνει καὶ πολλὰ βήματα, κι ἕνας ἀνθρώπος βγήκε περνώντας βιαστικὰ ἀπ' τὰ τελευταῖα βῶδια.

— Τ' εἶναι; τὸν ρώτησε ὁ γέρο Γάλιας.

— Πᾶει συχωρεθῆκε! τοῦ ἀπάντησε κείνος.

Οι τρεις φίλοι κινήθηκαν να φύγουν, αλλά κείνη τή στιγμή ένας θρήνος μεγάλος, ένα κλάψιμο βραχνό, όμοιο με θρήνο πολλών βραχνών άντρών, άκούστηκε. Κι όλο τó μέρος σά να γέμισε απ' αυτόν τον παράξενο θρήνο, απ' αυτό τó κλάψιμο τó βαθύ και βραχνό, πού έκανε τις γυναίκες φωνές να χαθούν και τούς τρεις συντρόφους να σταθούν παγωμένοι.

— Μά τ' είναι, τ' είναι! είπαν.

Ένας απ' αυτούς πήδησε στο χαντάκι, ανέβηκε έπειτα απ' την άλλη μεριά και κύταξε μέσ' στη μάντρα απ' την πορτούλα τή φραγμένη με τις άραιές σανίδες.

— Για έλάτε, για έλάτε! φώναξε στους συντρόφους του.

Όλα τά βώδια στεκόντανε σχηματίζοντας έναν κύκλο, γύρω απ' τó μέρος, πού κάτω ήτανε κόκκινο απ' τó αίμα τού σφαγμένου βωδιού, και θρηνοούσαν βραχνά! Πάψανε για λίγο. Και τότε άκούστηκαν οι ανθρώπινες φωνές, τά ξεφωνητά των γυναικών. Άλλά πάλι νά, ó θρήνος των βωδιών για τó χαμό τού συντρόφου τους, υψώθηκε μεγάλος, τρομερός κι έπνιξε τις ανθρώπινες φωνές, τά ξεφωνητά για τó χαμό ενός ανθρώπου!...

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η σημερινή κοινωνική κατάσταση τής Ελλάδος είναι κατάσταση χώρας εις την οποίαν τώρα μόλις άρχίζει ν' αναπτύσσεται ή συνείδηση τάξεων. Όπως και γεωγραφικώς έτσι και κοινωνικώς άκόμη ή Ελλάδα στέκει μεταξύ Δύσεως και Ανατολής. Διαφέρει από τις ομοιοδομημένες χώρες τής Ανατολής, από τις ήμιπολιτισμένες (Τουρκία, Περσία, Αίγυπτος), τις ήμιελεύθερες και τις άποικίες, γιατί έδω άρχισε ήδη και στους κάτω και στους άπάνω να ανοίγεται ή συνείδηση των ανθρώπων προς μία ρεαλιστική αντίληψη τής κοινωνικής ζωής και τής ιστορίας, προς την αντιμετώπιση τού ρόλου των κοινωνικών δυνάμεων σε κάθε κοινωνία, προς τή γνώση τής ύπαρξεως και τού ρόλου των κοινωνικών τάξεων.

Άλλά δεν είναι παρά άρχη τού φωτισμού τούτου, φωτισμού άκόμη θαμπού και όχι σταθερού και κατά τούτο διαφέρει ή Ελλάδα και από την όλην Ευρώπη και την Αμερική. Το φώς αυτό τής Ελληνικής συνειδήσεως τώρα μόλις ανατέλλει. Είμεθα άκόμη στην αύγή τής ανατολής του. Είναι τόσα τά σημάδια τής τριαύτης κατιστάσεως πού άρκεί γά θυμηθή κανείς τά πολιτικά κόμματα τής Ελλάδος, τή φιλολογική παραγωγή, την έπιστημονική διανόηση για νά βρεθή, πιστεύω, σύμφωνος στην αντίληψη αυτή.

Είναι άλήθεια πως ή ιστορία όλάκληρη δεν είναι παρά ιστορία πάλης τάξεων. Άλλ' ή συνείδηση τής αλήθειας αυτής δεν μπορούσε νά γίνη κτήμα τής ανθρωπότητας παρά μόνον κάτω από τον έμποροβιομηχανικό πολιτισμό, πού διακρίνει τούς νεώτερους χρόνους σιά προοδευμένα έθνη. Όσο και άν ήταν άποτέλεσμα πάλης τάξεων τά κοινωνικά φαινόμενα και τά ιστορικά γεγονότα τού άρχαίου κόσμου, τού Χριστιανικού πολιτισμού, τού μεσαιώνος, ή έμφάνιση τής όξυτητος τής πάλης αυτής και στο νεώτερο καπιταλιστικό

πολιτισμό αυτή μόνον εξήσκησε τή φιλοσοφικήν αυτή παρατήρηση και έφάνερωσε συνειδητά την κοινωνικήν αλήθεια τού ιστορικοφιλοσοφικού αξιώματος τής πάλης των τάξεων, ως μοιραίου ρυθμιστού τής κοινωνικής ζωής.

Η αλήθεια αυτή έτράνταζε τή θεοκρατικήν αντίληψη σιά ιστορικά και πολιτικά ζητήματα, τήν πατριαρχική σιά κοινωνικά και άποτέλεσμα όντας τής διαλύσεως τού παλαιού πολιτισμού έγινε αίτια τής θετικής δράσεως διά τήν όριστικήν του άποσύνθεση και τήν ίδρυση νέων μορφών πολιτισμού.

Έτσι και στην Ελλάδα, ó πλούσιος, ó κάτοχος των παραγωγικών μέσων τής ύλικής ζωής δίνει γενικά τή σφραγίδα στον πολιτισμό τής Ελλάδος. Άλλά όχι συνειδητά άκόμη, αλλά σαν άποτέλεσμα μοιραίας ιστορικής ανάγκης, ανάγκης τής ιστορικής εξέλιξεως τού τόπου, από παλαιότερες κοινωνικές μορφές σε νεώτερες. Άλλά σιγά-σιγά και ή Ελλάδα μπαίνει στο έμποροβιομηχανικό πολιτισμό στον όποιον εξελίσσεται ó πατριαρχικός γεωργικός της και μικροεμπορικός της βίος. Στον παλαιό Βυζαντινόν άριστοκράτη και τον πλούσιο σε γής, σε χτήματα, μπαίνει μπροστά ó νεώτερος πλουτοκράτης, σε λεφτά, σε λεφτά πολλά—άπάνω από τις μέτριες περιουσίες των δεκάδων και σπάνια των εκατοντάδων τού παρελθόντος αιώνας—ó βιομηχανος με τήν ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής κατεργασμένων ειδών, βιομηχανικών ειδών, κινητηρίων δυνάμεων, ó έμπορος, ó μεγάλος προμηθευτής και εξαγωγέας τού πλούτου τής χώρας, ó τραπεζίτης, πού κινεί τούς άλλους, ó έφοπλιστής. Και άν άκόμα υπάρχουν γαιοκτήμονες με χτήματα πολλά, χωριά πού άκόμη δεν έγνωρισαν τήν χρηματικήν οικονομία, ζώντας στην φεουδικήν οικονομία (τής κατ' είδος άνταλλαγής) προκαπιταλιστικού πολιτισμού, ή πατριαρχική όμως δύναμη τής οικονομικής ζωής και εκεί και τής κοινωνικής και πολιτικής ζωής τού τόπου είναι ó κεφαλαιούχος, ó καπιταλιστής, ó άνθρωπος τού πολλού παρά, τού χρηματικού, βιομηχανικού και έφοπλιστικού κεφαλαίου.

Ό παλαιός μικροαστικός βίος θραύεται όλη μέρα. Από τούς μικροαστούς τού παρελθόντος αιώνας (19ου) βγαίνουν και μονιμοποιούνται οι μεγάλοι άστοι και οι προλετάριοι, ó χτεσινός μικρέμπορος ή χωριάτης πού έχει σήμερα χρέημα, έργαστάσιο, βατόρι, οι πολλοί χτεσινοί μικρέμποροι ή χωριάτες πού δεν έχουν τίποτα παρά τά δύο των χέρια, πού μεταναστεύουν στις πόλεις τής Ελλάδος ή στην Αμερική και έργάζονται μισθωτοί—προλετάριοι—στη δουλειά των πλουτοκρατών χτεσινών συντρόφων των. Η μεταβολή αυτή και άλλου έγινε πρό έτων, έδω γίνεται στις μέρες μας άπάνου τόσο πού στην ίδια γενιά ó σημερινός προλετάριος θυμάται άκόμη τά κοινά μ' αυτόν πρώτα βήματα τής ζωής τού προϊσταμένου του.

Έτσι θραύεται ή πατριαρχική ζωή τού χωριού. Οι πόλεις πληθύνονται και άρχίζει σ' αυτές και σιγά-σιγά όξύνεται ή διάκρισις των τάξεων, τής πλουτοκρατικής και τής έργατικής και γίνεται μόνιμος, ένω αντίθετα γίνεται κάθε μέρα άσταθέστερη ή ζωή τού μικροαστού, και έτσι γεννιέται κίόλας ή πάλη των τάξεων στή νεώτερή της μορφή, και αυτή κατευθύνει και κάθε δράση τού έθνους.

Έτσι οι πόλεις πού πριν έδιάφεραν από τά χωριά μόνο κατά πληθυσμόν ή γιατί είχαν κάποιο σχολείο ή διοικητήριο ή μικρό έμπορικό πυρήνα—κυρίως οι λιμένες—γίνονται τώρα τά κέντρα μεγάλης και τής κυριότερας οικονομικής δράσεως τού έθνους.

Τήν εξέλιξην αυτή τήν έσπερξαν άκόμη οι Βαλκανικοί πόλεμοι, ή επέκτασις τής χώρας, ó Ευρωπαϊκός πόλεμος.

*Έτσι στις πόλεις ζει και γεννάται προλεταριάτο, που καταλαβαίνει κάθε μέρα και περισσότερο πού ο παλαιός μικροαστικός του βίος απέθανε για πάντα, γιατί δίπλα του στέκει βατόρι, έργοστάσιο, τράπεζα, έμπορική έπιχειρήσις πολλών εκατομμυρίων, πού ή ζωή του είναι παγωμένη πλέον στη προλεταριακή κατάσταση. Και έτσι και ο κεφαλαιοϋχος βλέπει την οικονομική του δράση και ζωή και ανάπτυξη στην σκληρήν εξμετάλλευση του έργάτου, στο κινήγημα αγορών, στη στροφή του Κράτους και της πολιτικής δράσεως υπέρ των συμφερόντων του, στην—εξώ και άθελη—εγκατάλειψη του πατριαρχικού βίου, της παλαιάς καλωσύνης, του μίστορα προς τον κάλφα του, της δημοκρατικής και φιλελεύθερης αντίληψως για την πολιτική, για τα κόμματα, για τα δικαιώματα του πολίτου.

Άλλά ή νέα αυτή συνείδηση και των άπάνω και των κάτω δεν έχει καλά άνατείλει. Είναι ακόμη στην αγωγή της Άνατολής της. Γι' αυτό βλέπομε ακόμη άστοις με μικροαστική αντίληψη, να πολεμάν μέτρα πού τους είναι χρήσιμα και εργάτες με μικροαστικήν ακόμη αντίληψη, να πολεμάν το σοσιαλισμό ή να άδιαφοροϋν έντελως.

Η Έλλάδα είναι ακόμη χώρα γεωργική και μικροαστική με άνατέλλοντα και γοργά μάλιστα τόν έμπορικο-ναυτικό-βιομηχανικό πολιτισμό της και με την άστική της τάξη άφενός και τους προλεταρίους άφετέρου.

Αυτή, νομίζω, είναι ή εξέλιξη της Έλλάδος. Με αυτό το φασκό βλέποντας μπορούμε να κρίνομε τά σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα, τά πολιτικά ζητήματα, (κόμματα, τελευταίες έκλογές κλπ.) τις ιδεολογικές έκδηλώσεις (φιλολογία, τέχνη, διανόηση έν γενεί).

*Έτσι γεννιέται σιγά-σιγά ή συνείδηση των τάξεων, ή συνείδηση της άστικής τάξεως πού θέλει να χρησιμοποιήση την κοινωνία, την άμαδική κοινωνική θέληση και δράση, την πολιτική μηχανή, την ιδεολογική δύναμη συνειδητά πλέον διά συμφέροντα της τάξεώς της και ή συνείδηση της εργατικής τάξεως πού άρχίζει να καταλαβαίνει ότι το συμφέρον της είναι κοινωνία χωρίς τάξεις πού άρχίζει να βλέπει πως θραύεται γενικά ο παλαιός μικροαστικός της βίος, πού θέλει να πάρη την πολιτικήν έξουσία για να χτίση νέον κόσμον. Έκείθεν πορεύεται ή ιδεολογική και πολιτική κατάρτιση της άστικής τάξεως και της εργατικής. Ο Ιμπεριαλισμός έντός και έκτός για την πρώτη, ο σοσιαλισμός για τη δεύτερη.

Αυτή τη μεταβατική περίοδο με ταχύτητα περνάμε σήμερα, νομίζω, στην Έλλάδα, ή κατανόηση της οποίας και ή δράση για τά καλύτερα άποτελέσματα και την κοινωνικήν ζωήν του έθνους στέκει στη σοσιαλιστική κίνηση.

Οί κοινωνικές δυνάμεις έτοιμάζονται να άρχίσουν, ή μισούργισαν ήδη, να παίξουν συνειδητά το ρόλον των.

Πώς στο σημεϊον αυτό είναι ο σημερινός ρόλος της εργατικής τάξεως στην Έλλάδα και ο ρόλος του σοσιαλιστικού κόμματος και ποιές οι προβλέψεις του για το μέλλον, είναι νομίζω γνωστά στα «Γράμματα».

A. A. ΣΙΔΕΡΙΣ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ

Το γλωσσικό ζήτημα κοντεύει να γίνη πάλι το Ζήτημα της Ημέρας και θα γίνη όταν άνοίξη ή Βουλή με την σχετική συζήτηση για το άρθρο περί γλώσσας. Για την ώρα το Υπουργείο της Παιδείας, εργάζεται πυρετωδώς για να μς ξαναφέρει στις μεσαιωνικές αντίληψεις για την γλώσσα και την εκπαίδευση.

Ο «Έκπαιδευτικός Όμιλος» από την άλλη μεριά έτοιμάζει την άπολογία του Βενιζελισμού για τις γλωσσικοεκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις πού έγκαινίασεν ή Τριανδρία: Γληνός, Δελμούζος, Τριανταφυλλίδης. Έννοείται πως ο Βενιζελισμός—το Κόμμα—άδικα κατηγορείται για τις φιλελεύθερες και κοντσά-στραβά ριζοσπαστικές αντίληψεις του επάνω στο γλωσσικοεκπαιδευτικό ζήτημα γιατί ποτέ του δεν άγκάλιασε ιδεολογικά το ζήτημα αυτό από ανάγκη και άπαύτηση της ιδεολογίας του, αφού δεν είχε καμμιά ιδεολογία τώρα τελευταία άλλην από εκείην πού είχαν οι κ. Γούπης Ρέπουλης και Ρέπουλης Γούπης.

Οί Νουμαδικοί κήλοι πάλι—ή άκρα άριστερά του Δημοτικισμού—χωρίς ν' ακολουθοϋν ένα όρισμένο πρόγραμμα δράσης από ιδεολογική άνομοιογένεια χτιστοϋν τη μία φορά όλες τις μερίδες και όλες τις τάσεις κι αντίθετα τις υπερασπίζονται και τις συντρέχουν την άλλη φορά. — Τελευταία ο κ. Κ. Παροσίτης, σε μια σειρά άρθρων του στο «Νουμά», μιλώντας γενικότερα για τον Δημοτικισμό, θέλησε να τον υπάγη ως προγραμματικήν επιδίωξη ενός Κόμματος μοναχά του Σοσιαλεργατικού (Κομμουνιστικού) και υπεστήριξε πως το γλωσσικό ζήτημα θα λυθή μόνο από τους σοσιαλιστές γιατί είναι ζήτημα κοινωνικό. Τά άρθρα του κ. Παροσίτη εξαμην άρκετήν έντύπωση και μαζί προζάλεσαν παρόμοια σχόλια του «Έκπαιδευτικού Όμίλου».

—*

Η αλήθεια είναι πως πάνε πολλά χρόνια τώρα πού γίνεται σύγκριση των όρίων του Δημοτικισμού και Σοσιαλισμού. Το μεγαλύτερο δόλωμα όφείλεται στον μακαρίτη Γ. Σκληρό. Από τότες πού έγραψε το «Κοινωνικό μας ζήτημα» άρχισε να επικρατή έσφαλμένη αντίληψη πως ο Δημοτικισμός είναι και σοσιαλισμός. Ο Σκληρός φυσικά ήξευρε τί έγραφε με εκείνοι πού τον διαίβασαν τον παρεξήγησαν. Άς δοϋμε, εξετάζοντας τις σχέσεις του Σοσιαλισμού και του Δημοτικισμού, πού βρίσκεται ή αλήθεια.

Για να προσανατολιστοϋμε στο ζήτημα πρέπει πρώτα να δοϋμε τί είναι «Δημοτικισμός» ή καλύτερα τί έννοϋμε κάτω από τον όρον «Δημοτικισμός». Η άπάντηση δεν είνε δύσκολη. Ο Δημοτικισμός είνε ένα γλωσσικό κίνημα για να επικρατήσει ή πραγματική γλώσσα του λαού στον γραπτόν επίσημο λόγο. Το κίνημα αυτό στην άρχή του παρουσιάστηκε σαν ένα γενικότερο ιδεολογικό κίνημα πού άγκάλιαζε ευρύτερους όρίζοντες δράσης. Σιγά σιγά όμως έχασε τη θερμοουργό δράση του από άνομοιογένεια κι έλλειψη γενικότερων επιδιώξεων άρμονισμένων επάνω σε όρισμένες κοινωνιολογικές ανάγκες.

Γι αυτό ο Δημοτικισμός δεν άγκάλιασε το σύνολο των προβλημάτων της κοινωνικής μας ζωής. Δεν είναι ένα κοινωνιολογικό σύστημα όρισμένο παρά μια προσάθεια έντατική για την γλωσσική μας άποκατάσταση. Έπιδιώκει να λύση ένα ζήτημα πού για την Έλλάδα φυσικά έχει μεγάλη κοινωνική σημα-

σία. Για τ' άλλα ζητήματα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, θρησκευτικά, ο Δημοτικισμός δεν δίνει, δεν μπορεί να δώσει καμιά λύση γιατί δεν εκφράζει ολόκληρη κοινωνιολογική ιδεολογία.

Οι αντιπροσωπευτικοί του τύπου κυρίως είναι εθνικιστές, πατριώτες, πατριδέμποροι (Ψυχάρης, Πάλλης, Λαγαρούνης κλπ. κλπ.). Ζητάει όπως και ο Λογιοτατισμός να ξαναγυρίσουμε στην παράδοση αδιάφορο αν ακολουθή άλλο δρόμο. Συγκρατείται και λατρεύει το παρελθόν. Κι επειδή ακριβώς δεν είναι ένα κοινωνιολογικό σύστημα γι αυτό ταιριάζει μ' όλες τις ιδεολογίες και κομμουνιστές. 'Ο καθένας τους αναχωρεί από μίαν άλλη βάση και τη γλωσσική αποκατάσταση τη θέλει ως μέσο των γενικότερων σκοπών του. 'Ας μιλήσουμε πιά συγκεκριμένα. Οι εθνικιστές (Ψυχάρης, Λαγαρούνης κλπ.) θέλουν με τη δημοτική γλώσσα-παράδοση να δηλητηριάσουν περισσότερο το λαό—τά κατώτερα στρώματα—με τις πατριωτικές προλήψεις και σπουριές για να μπορούν έτσι καλύτερα να τον εξμεταλλεύονται και να τον κρατούν υποδουλωμένο. Οι Δημοκράτες πάλι θέλουν να διαδώσουν τις ιδέες τους. Οι σοσιαλιστές αγαπούν και θέλουν τη λαϊκή γλώσσα όχι μοναχά από δημοκρατική διάθεση αλλά για να την χρησιμοποιήσουν ως μέσο μορφώσεως του λαού. Μ' όλα λοιπόν τα κόμματα συμβιβάζεται ο Δημοτικισμός και μπορεί πολύ καλά ν' ανήκει ως προγραμματική προσπάθεια σ' ένα ή και περισσότερα απ' τα άστικά μας κόμματα, πού πάντων δέ σ' εκείνα πού έχουν περισσότερο προοδευτικές ιδέες. 'Αν για την όρα ή γλωσσική αποκατάσταση βρισκείται μοναχά στο πρόγραμμα του Σοσιαλεργατικού (κομμουνιστικού) κόμματος τούτο πρέπει να εξηγηθεί στη σύνθεση του κόμματος αυτού πού είναι το μόνο κόμμα άρχων, αντίθετο πρὸς τ' άστικά πού είνε κόμματα προσωπικά και άνομοιογενή ιδεολογικώς. 'Αν οι όροι και οι συνθήκες της χώρας επέβαλον από καιρό τη δημιουργία κομμάτων άρχων, τότες καθόλου παράνομο ο Δημοτικισμός στην στενή πραγματική του έννοια να ήταν άπαύτηση κι άλλων κομμάτων.

Στο σημείο αυτό ακριβώς έχομε να αντιγράψομε μίαν αντίρρηση. 'Η άστική τάξη—λένε—δεν θέλει να λύση το γλωσσικό ζήτημα γιατί δεν της συμφέρει να μορφωθεί ο λαός. Το έπιχείρημα αυτό θα είχε αξία αν ο λαός θα μπορούσε να μορφωθεί μοναχά με τη γλωσσική αλλαγή, αν ή γλώσσα ήταν σκοπός του σχολείου κι όχι μέσο. Έπταμε και παραπάνω πώς ή άστική τάξη μπορεί καλύτερα να χρησιμοποιήσει τη δημοτική γλώσσα για τους ίδιους της αποζηλειστικά σκοπούς με το 'Εκπαιδευτικό σύστημα πού θα εφαρμοσθή. Σήμερα τα εργατόπαιδα και χωριάτοπαιδα πηγαίνουν στο σχολείο κατά μέσο όρο 60 οιο. Κι αυτά πού πηγαίνουν πάλι, φεύγουν άμα περάσουν τις τέσσερις τάξεις του δημοτικού σχολείου. Σήμερα δέ μαθαίνουν τίποτα, άδριο—με τη δημοτική γλώσσα—θα μαθαίνουν όλη την άστική πατριδοκαπηλία και θρησκοληψία, θα δηλητηριάζονται και θα καταλαμβάνουν τόν άστικό κίτρινο τόπο. 'Η άστική τάξη αντίθετα θα μορφώνεται καλύτερα με γλωσσικό όργανο, τη δημοτική, και θα όπλιζεται θετικά και άρνητικά για την επικράτησή της την οικονομική και πολιτική. Οι άστικές προλήψεις θα διαδίδονται καλύτερα και θα ριζώνουν εύκολότερα. 'Ο γλωσσικός συγχρονισμός θα όφειλοσε αποζηλειστικά αυτή και όχι τα λαϊκά στρώματα. Οι άστοί μας φυσικά δεν τὸ σκέφτησαν αυτό γιατί είναι κι αυτοί δηλητηρισμένοι από την παράδοση του λογιοτατισμού. 'Επειτα καμιά άμεση άνάγκη δεν τοίς σπρώχνει να καταλάβουν και να έμβυθύνουν στο ζήτημα, γιατί το κάτω-κάτω

κοιτομαθαίνουν γραμματα τα παιδιά τους αφού έχουν τα μέσα άκοπα και ελεύθερα να μορφωθούν. Τα σχολεία σήμερα—λόγω κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών—είναι για τους άστούς και όχι για τους εργατές και τη φτωχολογιά.

'Απ' την αντίθεση αυτή φαίνεται καθαρά πώς αντιλαμβάνονται οι σοσιαλιστές το δημοτικισμό και γιατί τόν δέχονται και τόν προπαγανδίζουν. 'Ο κ. Παρορίτης είχε δίκαιο να βλέπει τη λύση του γλωσσικού ζητήματος από το Σοσιαλεργατικό Κομμουνιστικό Κόμμα, το συμπέρασμα του ήταν όρθο αν και αναχωρεί από άλλη βάση και δίνει εύρύτητα στο δημοτικισμό και τόν χαρακτηρίζει κοινωνικό ζήτημα αντιπροσωπευτικό μιας όρισμένης ιδεολογίας, του σοσιαλισμού, ενδὸν δεν είναι.

Σήμερα όπως είναι τα πράγματα ο 'Εκπαιδευτικός 'Ομιλος—έξω από αίτηση έπισημηνοική συμβολή δεν μπορεί να δώσει στη γλωσσική εξέλιξη, αν κι αυτό ακόμα είναι άμφίβολο, με την άνομοιογένεια πού παρουσιάζει και την συντηρητικότητά των μελών του γενικά, επάνω στο γλωσσολογικό ζήτημα, τίποτ' άλλο. Κανένα επίσης άστικό κόμμα δε θα θελήσει ν' άγκαλιάσει το γλωσσικό ζήτημα και οι άστοί δημοτικιστές θα είναι μιά μικρή, άσημαντη μειοψηφία, πού δε θα έπηρεάσει καθόλου το γλωσσικό ζήτημα στο πολιτικό του μέρος. 'Αντίθετα το Κομμουνιστικό Κόμμα θα δώσει άμεση λύση στο ζήτημα αυτό, πού δεν μπορεί παρά να σφηνή τοίς όπαδούς του και τα μέλη του. Με την επικράτηση και εφαρμογή του Σοσιαλισμού, ή δημοτική γλώσσα αυτόματα και φυσικά άποκτά όλα της τα δικαιώματα.

'Όλα δέ τα δεδομένα μας πείθουν πώς πρέπει να περιμένομε το Σοσιαλισμό για να δοίμε τη δημοτική γλώσσα να χρησιμοποιή ως μοναδικό γλωσσικό όργανο απ' το Δημοτικό σχολείο ως το Πανεπιστήμιο.

'Η έλληνική κοινωνία εκ τόν άνω είναι ένας σκαντζόχοιρος, βαδίζει σιγά και δεν δέχεται γρήγορα τις νέες ιδέες. 'Ο Σοσιαλισμός άδριο θα έξη να λύση και ζητήματα πού άλλου μιά μερίδα της 'Αστικής τάξεως τα έχη λύσει πού πολλοί (Θρησκεία, Κράτος κλπ.). Τόσο το καλύτερο όμως γιατί ο σοσιαλιστικός μπαλτάς θα πέση άμεσάκιτα επάνω σε κάθε προλήψη μιά για πάντα.

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 921.

Π. ΧΑΛΚΟΣ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΑΣ

Ψυχολογικό πρόβλημα από τα πού περίεργα πού έχει τις δημιουργικές του αιτίες στη βαθύτερη σύσταση της νεοελληνικής ψυχής, έπηρεασμένης από λογής παράγοντες ιστορικούς, φυλετικούς, οικονομικούς και ψυχολογικούς, δημιουργεί το φαινόμενο πώς ο πόλεμος πού από τα 1912 εξακολούθει να καταπέσει το λαό, δε βρήκε ακόμα τόν αντίξυκτο του στη λογοτεχνία, δε μίλησε, δεν άγγιξε καν τη ψυχή του 'Ελληνα συγγραφέα. 'Η σύγχρονη τέχνη άγνόησε όχι μόνο το δικό της, τόν εθνικό, μα και τόν παγκόσμιο πόλεμο με όλες τις άνατροπές πού έφερε, με όλες τις νεώτερες συνθήκες πού δημιούργησε, με όλα τα νεότερα θέματα τόν ιδεών πού έφερε στην επιφάνεια, με όλη τη ταραχή και τόν άναβρασμό πού ή σύγκρουση τόν διαφόρων αυτών ρευμάτων δημιουργεί στην κοινωνική μας ζωή σαν ένας προάγγελος σε μεγάλες κοσμοϊστορικές μεταβολές προσορισμένες να δώσουν αλιωτική μορφή στην όψη της γής. 'Η τέχνη μας εξακολουθεί τόν ίδιο, τόν παλιό της χαβά. 'Ερωτολογίες, γλυκανάλατες αίσθηματολογίες πού γαργαλίζουν το γούστο τόν κατώτερον πνευμάτων, ένας ρηχός, κούφιος

πessimισμός από το άλλο μέρος, δίχως καμιά βαθύτερη δικαιολογητική εξήγηση έξω από την κατά παράδοση, υποθετική υποχρέωση των ποιητών να παρουσιάζονται απογοητευμένοι από τη ζωή που δεν μπορεί τάχα να τους ικανοποιήσει τάνωτερα ιδανικά τους. Το παλιό, το θλιμένο, μοτίβο του κίτρινου φύλλου που πέφτει από το δέντρο, ή της σκληρής ερωμένης που δε θέλει να νιώσει τη γλώσσα του πάθους μας, μιιά συμβατική κούραση και μιιά υποκριτική αηδία από τη ψευτιά της ζωής, που ποτέ δε φροντίσανε να την μελετήσουνε φιλοσοφικά για να φτάσουνε στις βαθύτερες άφορμές που την δημιουργούνε, εξακολουθεί και σήμερα να εμπνέει την τέχνη μας δίπλα σε κάτι μετρημένες, άσπινυξές προσπάθειες για τη δημιουργία μιιάς νεοχριστιανικής ή νεοελληνιστικής τέχνης που παρουσιάζεται το πιο πολύ σε μίμηση ξένων προτύπων παρά σαν αναγκαστικό γέννημα μιιάς βαθύτερης ψυχικής όσμης. Κι αν κάποτε ή τέχνη μας αποφάσισε να θυμηθεί τον πόλεμο, φρόντισε με επιμέλεια να περάσει δίπλα του, ξεσπώντας με μάτι επαύλοιο είδε μόνο την επιφάνειά του, δεν έσπινξε να τον μελετήσει στοχαστικά σαν το σπουδαιότερο από τα σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα, παρά ζήτησε να έμμεταλλευτεί τις δραματικές του περιπέτειες για σκοπούς καθαρά βιομηχανικούς. Σ' ένα ρομάντζο του με την έπιγραφή «Π ό λ ε μ ο ς» ο κ. Ξενοπούλος μιιάς ξαναλέει το ίδιο τροπάρι μιιάς συνηθισμένης ερωτικής ιστορίας που μιιάς κοπανίζει έδω και τριάντα χρόνια με τα ίδια πρόσωπα, με τις ίδιες ψυχολογίες, με το ίδιο διάγραμμα, με τις ίδιες άποψεις.

Τώρα τελευταία ο κ. Α. Ταγκόπουλος με το τελευταίο του δράμα ο «Λ υ τ ρ ω μ ο ς» δοκιμάζει μιιά γενναία σοσιαλιστική προσπάθεια πάνω στο φαινόμενο του τελευταίου πολέμου.

"Αν προστέσουμε κάτσια διηγηματικά σκορπισμένα δω και κεί, και κάτι λίγα τραγούδια του Ρήγα Γκόλφη και κάμποσα του Καρθαίου, υποθέτω πως δε θα είχα τίποτις άλλο να προστέσω για να συμπληρώσω τον πίνακα της πολεμικής μας παραγωγής.

Σημείωσα παραπάνω μιιά pessimιστική διάθεση στη λογοτεχνία μας που μου φαίνεται πιο πολύ συμβατική παρά αληθινή.

Γιατί μιιά γνήσια pessimιστική διάθεση είναι βέβαια πηγή δημιουργίας που θα μπορούσε να μας χαρίσει κάτι αληθινό και γενναίο. Ο pessimισμός που είναι τίποτέλεσμα μιιάς όρισμένης φιλοσοφικής αντίληψης, ή ο καρπός κάποιας ανάλυσης ψυχικής διάθεσης, γεννημένης από όρισμένους ψυχικούς, κληρονομικούς, και κοινωνικούς παράγοντες, αυτός ο γόνιμος pessimισμός είναι κάτι άγνωστο για τη λογοτεχνία μας. Έδω αν δεν πρόκειται για άπλη μίμηση, όπως συμβαίνει τις περισσότερες φορές, πρόκειται για μιιά άπλη άρρωστιάρα διάθεση που ανίκανη να έμβλαθύνει στο πρόβλημα της ζωής, ξεσπάει σε γυναίκειους θρήνους ή σε μικρόλογες μεμψιμοιρίες, ανίκανες να προκαλέσουνε τη βαθειά καλλιτεχνική συγκίνηση.

Το φαινόμενο του φύλλου που πέφτει από το δέντρο δεν έχει απόλυτη καλλιτεχνική αξία παρά τη στιγμή που κατορθώνει ο ποιητής στο από αυτό σύμβολο να έξωτερικέψει το περιεχόμενο της ψυχής του. Μιά όταν ή ψυχή είναι άδεια, τότε δεν έχει τίποτις να καθρεφτίσει κι έτσι ή εικόνα απομένει δίχως βάθος και το σύμβολο δίχως κανένα βαθύτερο νόημα μιιάς αφήνει ψυχρούς όπως πάντα καθεί χλιοειπωμένο ή μιιάς γεννάει το αίσθημα της ανίας.

Ότε το φύλλο, ότε το καρβίκι, ότε το συννεφάκι, ότε το φεγγαράκι έχουνε καμιά αξία άμα δεν υπάρχει πίσω από τα απλά αυτά σύμβολα ή ψυχή που θα τα φωτίσει και θα τα προβάλει στη φυσική τους από

σταση και με την ανάλογη φωτισκίαση για να μιιάς αποκαλύψει κάτσια πρωτότυπη σκέψη της, κάτσιο καινούριο αίσθημα, κάτσια διάφορητική αντίληψη. Όστόσο ο πόλεμος δεν πέρασε από τον τόπο μας δίχως νάφηση τά βαθειά σημάδια που άφησε άλλου. "Αν στην επιφάνεια ή πολεμική έποχή παρουσίασε κάτσια οικονομική καλύτερηση για ένα όρισμένο μέρος του πληθυσμού μας, στο βάθος όμως δημιούργησε μιιά δυσπραγία, μιιά οικονομική κακοδιαμονία που πολύ γρήγορα θα δείξει τα αποτελέσματά της.

"Αν προστέσουμε δίπλα στη φτώχεια, που αρχίζει να επηρεάζει βαθειά την κοινωνική ζωή, την εκπόρευση της γυναίκας, που είναι φυσικό επακόλουθμα της μεγάλης συγκέντρωσης του πλούτου σε λίγα χέρια και την έξαχρείωση των ήθων, φυσικό κι αυτή επακόλουθμα της άλλαγής των οικονομικών όρων της ζωής, έχουμε τότε και στην τόπο μας το σύνολο της θλιβερης εικόνας που δημιούργησε σε όλες τις χώρες ο μεγάλος πόλεμος.

Και όμως μπρός στον πίνακα αυτό ή ελληνική τέχνη έμεινε άσυγκίνητη, δεν ένιωσε την ανάγκη ότε να τον έδη ότε να τον μελετήσει άπασχολημένη πάντα από τα παλιά, τάχατημένα της μοτίβα. Κι όμως τί καθένο έδαφος για όλες τις ιδεολογίες που θα αποφασίζανε να έμμεταλλευτούνε το υλικό που τους χαρίζει μιιάζωμένο ο τελευταίος πόλεμος...

Ο έθνικιστής είχε να συγκινήσει με την πραγματοποίηση του έθνικου του όνειρου που το είδε να γίνεται σάρκα με το θριαμβευτικότερο τρόπο και σ' έχταση που ότε να όνειρευτεί θα μπορούσε. Ο σοσιαλιστής θα μπορούσε να σκύψει πάνω στα συντρίμια που δημιούργησε ο πόλεμος, στην άποκάλυψη της φριχτής ψυχικής γήνιας που μιιάς παρουσιάστηκε τόσο όμη σά μιιά τραγική διάφραση και κατάρρευση ήθικων αξιών που είχανε την αξίωση να τις νομιζούνε αιώνιες, για να μιιάς παρουσιάσει με το φακό της τέχνης τη δυστυχία που σκορπίζει στην άνορωπότητα ή σύγκρουση της πωγκόσμιας κεφαλαιοκρατίας, την ήθική μείωση της σύγχρονης κοινωνίας που από το πόλεμο βγήκε φτωχότερη όχι μόνο σε υλικές, μιιά και σε ήθικες αξίες. Χίλιες πηγές για να πιη και να χορτάσει ή τέχνη.

Όστόσο ή ελληνική τέχνη βλέπει την πηγή που αναβρύζει το κρύο νερό, άκούει το γλυκομουρημένο της μιιάς δεν αποφασίζει να σκύψει και να δροσίσει τα χείλια της, δειλή, κουρασμένη, μοιρολάτρισσα και μικροπύνηρη.

Κι όμως αν υπάρχει κάτι που συγκλονίζει την ψυχή βαθειά, γιατί άγγίζει όλες τις χορδές της ζωής, είναι ο πόλεμος. Γι αυτό βλέπομε σε κάθε έποχή ο πόλεμος να γίνεται πηγή λογοτεχνικής δημιουργίας κι αυτό δικαιο είναι να καταλογιστεί στα ευεργετικά αποτελέσματα όσα δημιουργεί ή μεγάλη αυτή πληγή και μάλιστα της άνθρωπότητας.

Οί «Πέρσαι» του Αισχύλου είναι το κορόφομο της Ανρικής τρικυμίας που σήκωσε στην Ελλάδα ή μεγάλη σύγκρουση προς τους Πέρσες. Μέσα στον Πελοποννησιακό πόλεμο ο Άριστοφάνης βρήκε όλο το υλικό που του χρειαζότανε για να θρέψει το Σατυρικό του δαιμόνιο. Η δεινή περίοδο των μεγάλων Άραβομάχων που αγωνιζόντανε να απομακρύνουν από το Βυζάντιο την Άραβική καταγίδα, μιιάς χαρίζει μιιά δόλακιση ποίηση, την Άσρικη. Μέσα από τα σκοτεινά βάθη της Τουρκοκρατίας, σαν τα όμορφα λουλουδάκια που φυτρώνουνε στο βράχο στην καρδιά του χειμώνα, ξεπετιόνται τα Κλέφτικα τραγούδια, όπως μέσα από τους κλωνούς και τις φλόγες της επανάστασης ξεπετιέται κι άχτιδοβολεί ή σπύδα της πατριωτικής μούσας του Σολωμού και του Κάλβου.

"Αφρησά ν'άναφρω ξεχωριστό τον Όμηρο, τον ποιητή του Τρωικού

πολέμου, για να δείξω πόσο ο πόλεμος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πηγή στις μεγάλες ποιητικές δημιουργίες. 'Ανάλογα μίλησε στις ψυχές των Ευρωπαίων κι ο τελευταίος παγκόσμιος πόλεμος. 'Η μορφή ενός Ρωμαίν Ρολλάν κι ενός Μπαρμπύς στη Γαλλία ή ενός Λεονάρδου Φράνκ στη Γερμανία, ξεχωρίζουνε ανάμεσα στο σύνολο της πολεμικής φιλολογικής παραγωγής των τελευταίων χρόνων. Ούτε μπορούσε χωρίς πού κλονιστήκανε σύρριζα από το σεισμό του πολέμου, χωρίς πού είδανε να καταρρέουνε ολόκληροι ιδεολογικοί κόσμοι σε συντρίμια, να μένουνε αδιάφορες και να μην άποτυπώσουνε στα προϊόντα της τέχνης τους την οδύνη της ψυχής τους για την τραγική κατάρρευση προαιώνιων ιδανικών, την πίστη τους προς ένα φως πού άρχίζει να γλυκοχαράζει.

Τί ειπε από όλα αυτά ο πόλεμος στην ψυχή του Έλληνα τεχνίτη; Τίποτα. Το Έλληνικό θάμα πού άστραψε ανέλπιστα μπρός στα μάτια μας και σκόρπισε τη λάμψη του σε φωτεινό μετέωρο από την 'Αδριατική ως τον Εύξεινο, ξύπνησε μέσα στο αίμα μας όλα τα κοιμισμένα κύτταρα της προγονικής σοφιστικής μας άρρώστειας κι ο έρωτας της άνίκητης δικολαβικής ένστασιολογίας έπνιξε μέσα στην έθνικιστική ψυχή άλύπητα το σπόρο του άγνοου ένθουσιασμού, το ρίγος της άψηλής πατριωτικής συγκίνησης. Να είδε τάχα ή τέχνη μας τον πόλεμο με μάτι σοφού διπλωμάτη, από την άποψη της άπλης κομμιατικής ιδεολογίας, σαν κάτι πού τάχατες μας έπαβλήθηκε απόξω δίχως αυτό να ανταποκρίνεται προς κάποια βαθύτερη ανάγκη της ψυχής μας;

Μά κι αυτό αν είτανε, θα έτρεπε το άδικοχυμένο αίμα, ή άγανάκτηση για τον έξευτελισμό του έθνους και τη μείωση της έθνικης άξιοπρέπειας, να παρακινήση την τέχνη σε κάποια εκδήλωση πού μας έδινε να έννοήσουμε τον πόνο της Έθνικης ψυχής. 'Επί τέλους και με τη Σάτυρα θα μπορούσαμε να άπαντήσουμε στην άπόπειρα για τον έξευτελισμό του έθνους άντιτάσσοντας το φαρμάκι της εירוνομίας εκεί όπου δε θα έφτανε ή δύναμη του χεριού μας. Και το Βασιλικό ιδανικό πού μεθύει σήμερα τον κόσμο δε μπόρεσε να προχωρήσει βαθειά για να ποτίση τις ρίζες της τέχνης και ξεθύμανε γλήγορα σε ύστερικές κραυγές, πού θολώσανε την άτμοσφαίρα των δρόμων, ή σε ποιητικά ξεφωνητά δουλόπρεπων ψυχών μέσα στις στήλες των έφημερίδων.

Είναι άλήθεια πως όλοι οι Έλληνες λογοτέχνες, αν δε κάνω λάθος, μένουνε όξω από τον πόλεμο. Και βέβαια ούτε ή άτμοσφαίρα του γραφείου, ούτε ή άτμοσφαίρα του καφενέ ή της ταβέρνας είναι ή καταληγότερη πηγή για μια άνώτερη έμπνευση όταν μέσα στην άτμοσφαίρα αυτή δε σε σέρνει κάποια ψυχική ανάγκη παρά μόνο ο πόθος της ίκανοποίησης μιας κατώτερης σωματικής λειτουργίας σου. Μά τον πόλεμο δεν είχε ανάγκη ένας λογοτέχνης να τον μελετήσει μόνο άποκλειστικά στο μέτωπο. Οι πηγές της έμπνευσης ύπάρχουνε παντού φτάνει να θέλεις να βαδίσεις προς τη διεύθυνσή της. Γιατί δεν πρόκειται να έκμεταλλευτούμε μόνο το όλιγο πού μας δίνει ή αίματοχυσία της μάχης. 'Ο πόλεμος παρουσιάζεται σαν ένα συνολικό πρόβλημα πού μπορεί να το κοιτάξεις από χίλιες πλευρές και με όλη την ήουχία σου, και μέσα από το γραφείο σου ακόμα, γιατί οι συνέπειές του και οι ένέργειές του απλώνονται σε όλη τη χώρα και μας περιζώνουνε όλη τη ζωή. Δέν είναι ανάγκη να πάμε να τον άναζητήσουμε τον πόλεμο. Πόλεμος είναι σήμερα όλη ή ζωή μας άφου όλη ή ζωή μας κατάντησε να ρυθμίζεται άνάλογα προς τη βροχή του κανονιού.

Θά μπορούσε να αντιπαρατηρήση κανείς πως μας λείπει ακόμα ή φυσική προοπτική, ή άναγκαία άπόσταση, και πως πρέπει να περιμένουμε

ναπομακρυνθούμε από τα γεγονότα, να κρυώσουνε τα αισθήματά μας πού σήμερα βρίσκονται σε κατάσταση ένός ήφαιστείου σε ένέργεια, για να μπόρουμε να ίδουμε το ζήτημα με κρύο μάτι και να δημιουργηθή ή φυσική άνταπόκριση ψυχής και τέχνης. Δίχως να άμφισβητήση κανείς την άπόλυτη άλήθεια αυτής της θεωρίας δε θα μπορούσε όμως να εξηγήση το φαινόμενο της σύγχρονης ευρωπαϊκής λογοτεχνικής παραγωγής, βγαλμένης μέσα από τους καπνούς του ίδιου ήφαιστείου, το φαινόμενο ένός Ρολλάν, το φαινόμενο μιας λογοτεχνίας όπως ή Γερμανική πού βλέπουμε να παρακολουθή κατά βήμα την εξέλιξη της πολιτικής κατάστασης και να μας παρουσιάζη το περίεργο θέαμα μιας φιλολογικής δημιουργίας πού είναι ή καλλιτεχνική άπάντηση σε όλη την ιδεολογική ζύμωση πού δημιούργησε στη Γερμανία ο πόλεμος. Κι έπειτα μήπως κι ο 'Αριστοφάνης δεν είτανε σύγχρονος με τα γεγονότα πού τον έμπνέανε, δε τα ζούσε ο ίδιος μαζί με όλο το λαό; 'Η έλληνική ιστορία έχει να έπιδείξη ένα άνάλογο φαινόμενο. Τις έκστρατείες του μεγάλου 'Αλεξάντρου. Είναι περίεργο πως το μεγάλο εκείνο κοσμοϊστορικό γεγονός δε φαίνεται να συγκίνησε την ψυχή της λογοτεχνίας κι ο 'Αλέξανδρος, όπως μας είναι γνωστό, πέθανε με το παρό παράπονο πως δε βρέθηκε και γι αυτόνε ένας Όμηρος για να ύμνηση τα κατορθώματά του.

Στην προσπάθειά μου να δώσω κάποια εξήγηση στο περίεργο αυτό ψυχολογικό φαινόμενο, δυο έρμηνείες μου παρουσιάζονται πιθανότερες.

Πρώτο: 'Ο πόλεμος δεν είτανε άρκετά καταθλιπτικός για μας ούτε σε θυσίες αίματου, ούτε σε θυσίες περιουσιών. Δέν είδαμε τα στήλια μας, τάμπελα μας, τα σπαστά μας να μεταβάλλονται σε στάχτη όπως λ. χ. οι Σέρβοι, οι Γάλλοι, οι Βέλγοι, ούτε είδαμε το αίμα να τρέξη ποτάμι και να ποτίση βαθειά τη γη μας. Οι θυσίες μας σταθήκανε μετρημένες. 'Ετσι μας έλειψε το ξεγέλισμα εκείνο του πόνου πού είναι φαινοί άπαράτητο για να άνελήση ή τέχνη. Το έδαφος μας έμεινε άνέγγιχτο από έχθρική εισβολή κι ο λαός στην ύπαιθροχώρα γνώρισε μια οικονομική δροσιά πού ούτε στον ύπνο του την έφαντάστηκε ποτέ. Δέν πονέσαμε όσο έτρεπε. Το μαχαίρι δεν έφτασε ως το κόκκαλο. Σταθήκαμε φτωχοί σε συγκίνηση γιατί μας έλειψε κείνη ή βαθειά πίεση πού θα έκανε την ψυχή να φωνάζη. "Όλα τα είδαμε από μακριά, με μάτι κρύο, ύπολογιστικό, σοφό.

Πρέπει να προστέσουμε στην έλλειψη της άναγκαίας συγκίνησης και την άπουσία από κάθε ίχνος φιλοσοφικής σκέψης. Το Ρωμαίικο μυαλό περνάει, τώρα, την περίοδο της παιδικής ηλικίας και άνευποφίαστο, γυρίζει τα μάτια του άνοιχτά, πλάνα, μπρός στα φαινόμενα της ζωής. Δέν έμαθε ακόμα την τέχνη να βλέπη δηλαδή να φιλοσοφή. 'Ο πόλεμος είναι φιλοσοφία. Χρειάζεται φιλοσοφικός νοός για να μπόρουμε να διευσθήση στο βαθύτερο νόημα ένός πολέμου, να έχτιμήση τις διάφορες συνθήκες πού δημιουργεί ένας πόλεμος, να άντιληφτή την επίδρασή του στους δρους της ζωής χρειάζεται με λίγα λόγια ή άφαιστική δύναμη του νοού πού ξεχωρίζει μέσα από τις λεπτομέρειες τα κύρια σημεία και προσπαθεί να τα ύψώση σε γενικές άρχές. Για τέτοια άρηλά πετάγματα ο Ρωμαίικος νοός δεν άπόχτησε ακόμα τα άναγκαία φτερά. Ζει στη μαζάρια περίοδο του ύποκειμενισμού, είναι λυρικός, αισθηματικός, αυτόρμητος. 'Η πίεση της ζωής βέβαια γλήγορα θα τον άνεβάση στο επίπεδο της άνώτερης αντικειμενικής παρατήρησης.

Τότε θα μπόρουμε να διακρίνη πως όξω από τον έαυτό του άλλώνεται ένας κόσμος ολόκληρος. 'Ετσι θα νιώση την ανάγκη να τον γνωρίση,

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗ

ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

Πού πάμε; "Η καλύτερα, για πολὺν ἀκόμα καιρὸ, τὰ Βαλκάνια θὰν ἀναγκασμένοι ν' ἀκολουθοῦν στὰ στραβὰ τὴν πολιτικὴ τῆς Ἀνταντικῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ νὰ δημιουργοῦν ἄθελα τὴν ἐσωτερικὴ τους χρεωκοπία; "Ἔτσι φαίνεται.

Γιὰ τὴν ὥρα τὰ Κομμουνιστικὰ κόμματα τῶν χωρῶν τῆς Βαλκανικῆς δὲν μποροῦν νὰ παῖζουν πρωτεύοντα ρόλο καὶ νὰ κατευθύνουν αὐτὰ τὴν πολιτικὴ τῆς χώρας τῶν ἢ νὰ πραγματοποιήσουν ἕνα συνασπισμὸ κατὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καπιταλισμοῦ. Στὴ Ρουμανία ἀκόμα τὸ ἐργατικὸ κίνημα δὲν πῆρε τὴν ὀριστικὴ του μορφή καὶ ἔτσι λείπει ὁ «συνεκτικὸς» δεσμὸς μετὰ τὴ Σοβιετικὴ Δημοκρατία τῆς Ρωσίας. Μέρα μετὰ τὴν ἡμέρα ὅμως τὰ πράγματα ἐξελίσσονται παντοῦ εὐνοϊκὰ γιὰ τοὺς σοσιαλιστές. Ἡ ψυχολογία ποὺ ἐπικρατεῖ στοὺς ἐπίσημους κύκλους τῆς Βαλκανικῆς εἶναι καθαρὰ ἀντιδραστικὴ σὲ κάθε νέα ἰδέα, σὲ κάθε ἐξέλιξη, σὲ κάθε πρόοδο. Ἡ κοινωνικὴ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ εὐνοεῖ τὴν ἀντιδραστικότητα τῶν Κεβερνητῶν πέρα πολὺ. Οἱ συμπαγεῖς ἀγροτικοὶ πληθυσμοὶ ποὺ κατοικοῦν τὴν Βαλκανικὴ ἀδιάφοροι σιὰ νέα ρεύματα, με ἀτομικιστικὴ ψυχολογία καὶ πρὸ πάντων δηλητηριασμένοι μετὰ τὸν «ἐθνικοπατριωτισμὸ» ἀντιπτεκόνται σὲ κάθε προπαγανδιστικὴ κίνηση πρὸς τὰ ἔμπροσθεν πιστεύοντας λίγο πολὺ πρὸς τὰ «μεγάλὰ μεροκάματα» ἀκριβαίνουν τὴ ζοή. Ἡ ἔντονη ὅμως δράση τῶν κομμουνιστῶν ἀδυνατίζει τὴν ἀντίδραση αὐτῆν τῶν χωρικῶν καὶ σιγὰ-σιγὰ ὁ κομμουνισμὸς ἀρχίζει νὰ σφραγίσῃ τὰ χωράφια καὶ τὰ καφενεδάκια τῶν χωριῶν. Ἀμα ὁ χωρικός ἀρχίζει νὰ συζητῇ μιὰν ἰδεολογία σημαίνει πὼς ἀρχισε νὰ σκέπτεται. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πᾶν. Πάντα ὅμως βρισκόμαστε στὴν ἀρχή.

*

Ὁ πολιτικὸς συνασπισμὸς τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς ποὺ ἐργάζονται νὰ τὸν πραγματοποιήσουν τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα ἐπὶ τὸν θεμελιώδεις προγραμματικὸς κοινὸς ἀποφάσεις τῶν σημαίνει τὸν πραγματικὸν λυτρωμὸ τῆς Βαλκανικῆς ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴν κηδεμονία τῆς Εὐρώπης.

Ὁ χωρικός, ὁ ἐργάτης καὶ ὁ μικροαστὸς πολεμοῦνε τώρα ἀπὸ τὸ 1912 ὡς τὰ σήμερα πότε ἀναμεταξὺ τους καὶ πότε ὡς μισθοφόροι τῶν Μεγάλων καπιταλιστῶν γιὰ ἕνα πάντα συμφέροντα. Ἡ λανθάνουσα ἐπανάσταση στὴ νέα Σερβία καὶ τ' ἀποχωριστικὰ κινήματα, οἱ μεγάλες ἀπεργίες στὴν Ρουμανία καὶ ἡ ἀποχωριστικὰ κινήματα, οἱ ἐργατικὴν προμοκρατία, οἱ ἀδιάκοπες ἐξεγέρσεις στὴ Βουλγαρία καὶ οἱ τελευταῖες ἐκλογές στὴν Ἑλλάδα, δείχνουν πόσο δυσχερηστέες εἶναι οἱ μάζες ἀπὸ τὴν μεταπολεμικὴ περίοδο καὶ πόσο εὐνοϊκὸ ἔδαφος ὑπάρχει στὴν σοσιαλιστικὴ προπαγάνδα. Ὁ ἀνταντικὸς καπιτα-

λισμὸς ἂν καὶ διαφωνεῖ στὴ μοίρασιά, ἐντούτοις τὸ πᾶν μεταχειρίζεται γιὰ νὰ κρατῇ τὴς Βαλκανικὲς χώρες κάτω ἀπὸ τὴν οικονομικὴν καὶ πολιτικὴν τὴν ἐκμετάλλευση. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνηση ἀγόρασε βουλγαρικὰ πολεμοφόδια γιὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ Βράγγελ καὶ ἂν δὲν ἦτο ἰσχυρὸ τὸ Βουλγαρικὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα θὰ ἔστειλε καὶ Βουλγάρους στρατιώτες νὰ πολεμήσουν μαζί μετὰ τὸν τυχοδιώχτη Βράγγελ κατὰ τῶν Ρωσικῶν Σοβιέτ. Ἡ ἴδια Γαλλία τοῦ Κλεμανσὸ καὶ Σαυὸ ἔστειλε τοὺς Ἕλληνας στρατιώτες νὰ πολεμήσουν στὴν Οὐκρανία, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ Ἀγγλικὸς ἱμπεριαλισμὸς μᾶς μεταχειρίζεται σὰν «υπόδουλους» — ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας — μετὰ τὴν τυχοδιωκτικὴ Ἐκστρατεία ποὺ ἐπίτηδες ἐδημιούργησε, στὴν Μικρὰ Ἀσία.

Τὴν ἴδια τύχη ἔχει καὶ ἡ Ρουμανία, οἱ ἴδιοι σύμμαχοι ἐνῶ οικονομικῶς τὴν ὑποδούλωσαν καὶ μαλώνουν ποιὸς νὰ πάρῃ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος τώρα τὴν σπρώχνουν σ' ἐκστρατείες κατὰ τῶν Ρωσικῶν Σοβιέτ. Οἱ ἴδιοι δὲ ποὺ ἀγωνίζονται κατὰ τοῦ Κεμάλ καὶ βάλλουν ἡμᾶς νὰ πεσοκοβόμαστε ὄχι γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν «ἀλντρωτῶν» ἀδελφῶν μας ἀλλὰ γιὰ τὰ δικὰ τους συμφέροντα, χάριν τῆς ἐθνικῆς τῶν βιομηχανίας πότε οἱ Ἰταλοὶ καὶ πότε οἱ Γάλλοι βιομηχανοὶ — στέλνουν πολεμοφόδια στὸν Κεμάλ γιὰ νὰ πολεμᾷ τὸν «σύμμαχο» ἑλληνικὸ στρατό. Κι ἔτσι διπλὰ κερδίζουν, πρῶτα-πρῶτα ἐνισχύουν τὴν βιομηχανία τους καὶ τὸ σπουδαιότερο δίνουν μαχητὲς τῆς Ἀγγλικῆς ἐπιρροῆς στὴν Ἀνατολή. Ἡ τελευταία Ἑλληνικὴ πολιτικὴ κρίση δείχνει σὲ ποῖο βαθμὸ «ὑποδουλώσεως» βρισκόμαστε καὶ λαὸς καὶ Κράτος. Τὰ ἐνωμένα κόμματα τοῦ Παλαίκομματισμοῦ γιὰ νὰ ἐξουθενήσουν τοὺς Γάλλους καὶ Ἀγγλους χρηματιστῆς ὑπερβάλλουν τὸ βενιζελικὸ τυχοδιωκτισμὸ μετὰ τὴς δηλώσεις τῶν ἀναφορικῶς μετὰ τὴν Ἐκστρατεία τῆς Μικροασίας. Ὁ στρατὸς σφάζεται καὶ ταλαιπωρεῖται στὴ Μικρασία ἔτσι σιὰ κουτουρεῦ... γιὰ νὰ ἐξουθενήσωμε τοὺς Συμμάχους καὶ ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν σήμερα ἢ αὔριο θὰ ἀναθεωρηθῇ, ὄχι γιατί ἔπεσε ἀπλῶς ὁ Βενιζέλος, ἀλλὰ γιατί ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ..... ἀντέχει καὶ ὅπως οἱ ἄλλες συνθήκες, θὰ μεταρρυθμισθῇ γιατί εἶναι ἀπραγματοποίητοι οἱ ὅροι τῆς.

*

Μὰ οἱ λαοὶ τῆς Βαλκανικῆς, ὅπως εἶπαμε, ὄχι μοναχὰ κουραστῆκαν ἀλλὰ καὶ μέσα σὲ μερικὲς μειοψηφίες ἔχουν ἀλλάξῃ ἀπὸ πολλὰς ἐθνικιστικὲς καὶ φυλετικὲς προλήψεις. Οἱ μειοψηφίες αὐτὲς ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ στὴν ἐργατικὴ τάξη. Μ' ὅσα τὰ ἔμπόδια, τὰ ἔμπόδια τὰ ἐσωτερικὰ ποὺ συναντοῦν προπαντός, ὅπως προαναφέραμε, στὴν ἀντιδραστικότητα τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν καὶ τὰ ἐξωτερικὰ ἔμπόδια ἐνισχυμένα μετὰ τὴν ἀστυχὴ ἐσωτερικὴ τρομοκρατία, προχωροῦν πρὸς τὰ ἔμπροσ ἀποικιστικὰ. Εἶναι κερήγορο ποὺ σήμερα γιὰ τὸν Βαλκανικὸ συνασπισμὸ δὲν ὁμιλοῦν μερικοὶ «κοντρολόγοι καὶ φαντασιόπληκτοι» ἐπὶ ἀπλῆ χριστιανικὴ καὶ ἰδεαλιστικὴ διάθεση, ἀλλὰ μάζες συνειδητὲς προωγόμενες ἀπὸ ἀνάγκη — ἐπὶ τὸν κυριαρχοῦντα κοινωνικὸ νόμο τῆς πάλης τῶν τάξεων. Τὰ ἀντίστοιχα δὲ πολιτικὰ (σοσιαλιστικὰ) Κόμματα ποὺ ἐκφράζουν καὶ πρωτοστατοῦν γιὰ

τὴν ἐπικράτηση τῆς Βαλκανικῆς Ὁμοσπονδίας ἔχουν νὰ διαθέσουν δυνάμεις θετικῆς γιὰ τὸν εὐγενικὸ καὶ μεγάλον αὐτὸ σκοπὸν.

Σήμερα τὰ ἐργατικά στοιχεῖα σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ ὀλοένα γίνονται ἐπαναστατικώτερα. Ἡ κοινωνικὴ ἀθλιότητι δημιουργεῖ ἀπρόοπτα καὶ ἀπρόβλεπτα γεγονότα. Ἡ μικροαστικὴ μάζα ὑποφέρει καὶ αὐτὴ ὅσο καὶ οἱ ἐργάτες ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς καὶ ὀλοένα ξεπέφτει. Ἡ οἰκονομικὴ ἀκαταστασία, ὁ ξεπεσμός τοῦ χαρτονομίσματος, ἡ αἰσχροκέρδεια τῶν ἀστῶν δημιουργοῦν νέα συνείδηση στὸν μικροαστικὸ πληθυσμὸν ποὺ καὶ ἂν δὲν ἐκδηλώνεται ἐπαναστατικὴ εἶναι πάντα ἀρνησιμὸς τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν. Χωρὶς νὰ κάνουμε προφητείες — δὲν μπορεῖ κανένας νὰ προβλέψῃ ἀκριβῶς τὰ χρονικά ὅρια μέσα στα ὁποῖα ἐξελίσσεται ἡ κοινωνία — προβλέπομε γιὰ τὴ Βαλκανικὴ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κατάστασι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἐξεγέρσεις καὶ κινήματα πάντα πρὸς τὰ ἀριστερά, πρὸς τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάστασι. Οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἅμα πραγματοποιήσονται τὴ Βαλκανικὴ Ὁμοσπονδία τους, ἐμπνευσμένη ἀπὸ διεθνιστικὰς ἀρχάς, δὲν θὰ ξελευθερωθοῦν μοναχὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ὑποδούλωσι τῶν Εὐρωπαϊκῶν καπιταλιστῶν ἀλλὰ θὰ πραγματοποιήσουν τότες ἕναν ἀνώτερο πολιτισμὸν σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικοκοινωνικῆς ζωῆς. Κι ἔχουν ὅλα τὰ ζωτικὰ σπέρματα οἱ φυλὲς τῆς Βαλκανικῆς γιὰ μιὰν ἀνώτερη δημιουργία γιὰ ἕναν ἀνώτερο πολιτισμὸν.

Χωρὶς νὰ λησμονοῦμε πὼς τὸ Ἀστικὸν Καθεστῶς στέκει καλὰ ἀκόμη στὰ πόδια του προμαντεύομε μοναχὰ τοῦτο: πὼς τὸ Βαλκανικὸν προλεταριάτο θὰ παίξῃ σπουδαῖο ρόλο στὴν παγκόσμια Ἐπανάστασι.

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1921.

Ι. ΚΟΡΔΑΤΟΣ

Η ΖΩΗ ΣΤΗ ΒΙΕΝΝΗ

Ἄς τ' ὁμολογήσωμε: εἶναι ἀνάγκη πιά νὰ διακρίνεται ἡ Βιέννη ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δ' ὀνομάζαν ἄλλοτε ἡ «Ἐπαρχία», δηλαδὴ ἡ Κάτω καὶ Ἄνω Αὐστρία, τὸ Τυρόλο, κ.λ.π. Ἡ Βιέννη εἶναι τόσον ἀπόλυτα μόνη ἀπὸ κοινωνικὴ καὶ διανοητικὴ ἄποψη ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖται πιά ὡς κέντρο, ἂν καὶ εἶναι ἐστία πνευματικοῦ φωτός. Τὸ κληρικὸν Τυρόλο, καθαρὰ ἀντίθετον πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν κυβέρνησι προσπαθεῖ νὰ διατηρήσῃ ὅσο μπορεῖ τὴν αὐτονομία του. Κι ἀκόμη τώρα ποὺ οἱ Σοσιαλ-δημοκράται μειονοψηφοῦν στὴν ἀρχή, ἡ ἐχθρότης αὐξάνει. Οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων προτιμοῦν πάντα ἀκόμη νὰ πωλοῦν τὰ τρόφιμα στὰ σύνορα, καὶ νὰ μὴ παραδίδουν σχεδὸν τίποτε στὴ Βιέννη.

Ἡ πόλις περνᾷ μιὰ κρίσιμη ἀγωνίαν μέσα σὲ ὕλικὴ ἔνδειαν πρωτοφανῆ — οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων, τῶν ἐνδυμάτων ἐφθασαν ἕνα ἕνος μυθῶδες — κάθε βδομάδα ἔχομε ἀπεργίας ποὺ ἀπειλοῦν σοβαρὰ τὴν δημοσίαν ζωὴν. Χάρης σὲ κοινὸ θαῦμα βρισκομε τὴ δύναμη ν' ἀπολαύωμε ὡραία θεάματα, ὡραία κονσέρτα; Δὲν ξέρω. Ἐκτὸς ἂν εἶναι

τὸ ἀπομεινάρι μιᾶς ἱερῆς παραδόσεως ποὺ μᾶς μεταβιάστηκε ἀπὸ τοὺς μεγάλους Διδασκάλους τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος, Μπετόβεν Μόζαρτ, Σιούμπερτ. Ἡ πολιτικὴ ποὺ στὴν ἀρχὴ τῆς Δημοκρατίας, ἤρε τὸσους θερμοὺς ὁπαδούς, ἐνδιαφέρει λίγο ἢ καθόλου σχεδὸν πιά. Ξεπέφτει στὸν τόπο μας καθὼς καὶ ἄλλοι σὲ ὀργανικοὺς ἀγῶνες μεταξὺ τῶν κομμῶτων ἀλλὰ εἴμαστε εὐτυχεῖς νὰ ἔχομε γιὰ Πρόεδρον ἕναν ἄνθρωπον ἀκέραιο καὶ ὑψηλῆς παιδείας. Ὁ Michael Hainisch εἶναι χωρὶς ἄλλο ὁ τύπος τοῦ αὐστριακοῦ πολίτου ποὺ τιμᾷ τὸ ἔθνος. Ἐξᾴλλου οἱ ἔγγονοι τῆς κάθε ἡμέρας παραφορτῶνουν τὸν πληθυσμὸν σὲ τέτοιο σημεῖο ποὺ ἡ βαρεσθησι ἀπὸ πολιτικὴν ἄποψη νὰ ἐξηγεῖται πολὺ εὐκόλα. Ἄς ὁμολογήσωμε ὁμως ἐν τούτοις ὅτι ἡ πολιτικὴ, ἀμελώντας καθήκοντα σπουδαιότερα, ἀνακατῶνεται τὶς τελευταῖες αὐτῆς ἡμέρες, στὴ Φιλολογία. Τὸ Χριστιανικὸ Σοσιαλιστικὸν Κόμμα προφασίστηκε τὶς παραστάσεις τοῦ Reigen ἔργο τοῦ Arthur Schnitzler γιὰ νὰ στήσῃ πόλεμον ἐναντίον τῶν Σοσιαλ-δημοκρατῶν. Ὁ Δήμαρχος (σοσιαλιστῆς) εἶχε ἐπιτρέψει τὸ θέαμα ἔξου μεγάλης συγκίνησης στὸ κληρικὸν κόμμα, σκηνῆς ταραχῶδεις στὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσι, στοὺς δρόμους, χιτς μάλιστα στὴν αἴθουσα τοῦ θεάτρου.

Καὶ ὁμως γιὰ νὰ πῆ κανεὶς τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἔργο τοῦ Schnitzler ποὺ δὲν τοῦ λείπει βέβαιαν καλλιτεχνικὴ ἀξία παρὰ τὸ ἐπικίνδυνον θέμα του, δὲν εἶχε προορισθῆ γιὰ τὸ θέατρο.

Ἐδειξαν σφάλμα γούστου μὲ τὸ νὰ τὸ ἀνεβάσουν στὴ σκηνή. Ἄλλὰ ὡς τὸ σημεῖο τοῦ νὰ δημιουργήσουν ἀπ' αὐτὸ πολιτικὸν ζήτημα σὲ μιὰ στιγμὴ τόσο κρίσιμη καὶ ζωτικὴ — ἀλήθειαν εἶναι ντροπὴ. Δὲν θὰ παίξουν πιθανῶς πλέον τὸ Reigen ἀλλὰ θὰ παίξουν βέβαιαν βρωμιὰς χωρὶς καμιά φιλολογικὴ δικαιολογία καθὼς τὴ «Φλόγα» τοῦ Hans Müller: ἢ «Τὸ Παιγνίδι τῶν Παθῶν» τοῦ Ἀρτσιμπάτσιαεφ. Τὰ ἔργα αὐτὰ ἔχουν ἕνα εἰδικὸ κοινόν. Τοὺς νεοπλούτους, τοὺς γνωστοὺς μέσα σ' ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Ἄς μὴ ποῦμε τίποτε γι' αὐτά.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς δικῆς μας σκέψης, τῆς σκέψης τῆς διανοητικῆς νεολαίας, προσανατολιζέται ἀπὸ μέρα σὲ μέρα στὴ διεύθυνση τῆς ἀδολεῆς Ἀνθρωπότητος, ἐνὸς φωτισμένου διεθνισμοῦ καθὼς τὸν ἀντιπροσωπεύει ὁ μεγάλος μας καὶ σεβαστὸς διδάσκαλος Ρομὰϊν Ρολλάν. Ὁ Stephan Zweig, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους συγγραφεῖς μας, δημοσίευσε πρὶν λίγο τὴ βιογραφία του, τὰ ἔργα του διαβάζονται μὲ θέρμη καὶ θαυμασμό. Ὁ Jean-Christophe ἔγινε στὸν τόπο μας βιβλίον ἀχώριστον καὶ δὲν κάνω ὑπερβολὴ λέγοντας ὅτι ζοῦ με, κατὰ γράμμα, ἀπὸ τὴ μεγάλη σκέψιν τοῦ Ρολλάν. Πάντα πιὸ ἐπιτακτικὰ διαπιστώνεται ἡ Ἀνάγκη μιᾶς ἰδεολογίας ἀναγεννητικῆς. Ὁ σύνδεσμός μας τῆς παγκοσμίου νεολαίας (Weltjugendliga) ἰδρυθεῖσα στὸ τέλος τοῦ πολέμου, προσπαθεῖ νὰ ἐνώσῃ τοὺς νέους ὅλων τῶν χωρῶν, περίπου πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς «Clarté» (1) ἀλλὰ χωρὶς καμιά πολιτικὴ χροιά.

Ὁ διεθνῆς μας σύνδεσμος τῶν γυναικῶν γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν

(1) Γαλλικὴ παρόμοια ἔννοια.

δικαιοσύνη (International Woman League for Justice and Peace) με συγγενικές συνάψεις σ' όλες τις χώρες του κόσμου θά ἔχη τὸ συνέδριό του στὴ Βιέννη, κατὰ τὸ θέρος. Τὴν ἀνοιξὴ θά συνέλθῃ στὸ Salzburg τὸ διεθνὲς συνέδριον τῶν διανοητικῶν. — Μᾶς τραβᾷ καθολοκληρίαν τὸ μεγάλο αὐτὸ Ἰδανικὸ πού εἶναι δυνατὰ ριζωμένο μέσα στὸ ζῶν καὶ πού μόνο μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴν Ἐπανάσταση πού διψοῦμε, τὴ μόνη πού σημαίνει, τὴν ἔσω τερικὴ καὶ ἡθικὴ ἑπαναστάσι.

Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα χαιρετίζομε με χαρὰ τὴν ἀνοδο τοῦ Anton Wildgans στὴ διεύθυνση τοῦ θεάτρου τῆς πόλεως (Burgtheater). Σύμφωνα με τὴ συνήθη του ἐπιφύλαξη, τὴν ἀξιόπρεπη καὶ σοβαρὴ, δὲ μᾶς ὑπόσχεται παρὰ ἐκεῖνο πού ὀφείλει νὰ μπορῇ νὰ κρατήσῃ: δὲ θά ὑποστηρίξῃ παρὰ τὴν Ὀμορφιά καὶ τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλλὰ σταματᾷ στὸ γεγονός ὅτι στὴ φιλολογία μας, ἀπόδειξί τῆς νοοτροπίας μας, δείχνεται με δύναμη ἡ κλίσις πρὸς τὴν Ἀλιώνια Ὀμορφιά, τὸ παντοτινὸ χτῆμα μας. Γιὰ ν' ἀναφέρωμε τὰ ἴδια του λόγια:

«Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Δράματος τείνει πάλι πρὸς τὴς ὑψηλὰς ἐκείνες προσπάθειες πού βρίσκουν τὸ σκοπὸ τους στὴν πραγματοποίησι τῆς καθαρᾶ, εὐγενοῦς ποιητικῆς σκέψης».

Διευθυνόμεθα ἀπὸ τὸν Νανουραλισμὸ πού εἶχε τὸ λόγο του στὴν περασμένη ἐποχὴ, πρὸς ἀνάγκης πῶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ πῶ ἀναγεννητικῆς.

Ὁ μεγαλύτερός μας ποιητὴς εἶναι ὁ διευθυντὴς τοῦ μεγαλύτερου μας θεάτρου. Ἄς ἐλπίσωμε ὅτι θά μπορέσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴς γενναϊόδωρες προσπάθειές του. Ἄς ποῦμε δυὸ λόγια γι' αὐτὸν ὡς ἄνθρωπο καὶ συγγραφέα.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΩΝ ΤΑΠΕΙΝΩΝ.

Πρὶν νὰ γυρίσῃ στὴ δημόσια ζωὴ, ζοῦσε στὴν ἐξοχὴ κοντὰ στὴ Βιέννη μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον σὲ σχεδὸν ἀπόλυτη μοναξιάς. Δὲν ἀνῆκει σὲ καμιὰ σχολή, σὲ καμιὰ φιλολογικὴ κλίμα. Δὲ νοιῶζεται καθόλου γιὰ τὴ κοινὴ γνώμη ἢ γιὰ τὴς γνώμες. Δοσμένο. ὅλος στὸ ἐσωτερικὸ του ὄνειρο, τοῦ ἀπομένει, ὅταν ἐπιστρέφῃ στὰ πράγματα, ἓνα εἶδος ἀγριωπῆς δυσπιστίας, κάποια σκληρότης μετὰ τὴς ὁποῖες περιτυλίγει τὴν καρδιά του πού εἶναι καλὴ μέχρις ἀδυναμίας. Ἐξῆσε πολὺ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ταπεινῶν ἀπὸ τὸ μικρὸ του ὑπόστεγο σ' ἓνα καλιὸ σπίτι δὲν ἔβλεπε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ παρὰ ἓνα πολὺ μικρὸ κομάτι κυανό, ἀπὸ τὸν ἥλιον μόνο τὴς ἀντανακλάσεις πάνω στὸ λαμπερὸ νερὸ μέσα στὴ στενὴ αὐλὴ καίω ἀπὸ τὰ παράθυρά του. Ἡ τραγικὴ κωμωδία ὄλων τῶν ἡμερῶν, ἡ ἀπέραντη ἀθλιότης τοῦ ἀνθρώπου, τὴς ὑποφέρει μέσα στὴ σάρκα του καὶ στὴν ψυχὴ του. Ἔτσι ἐβυθομέτρῃσε ὅλο τὸ βάθος τους. Ἀλλὰ μιά ἰερὴ θέλησις, μιά μεγάλη πίστις τὸν ἀποσπᾷ ἀπὸ κεῖ, τὸν ἀνεβιβάζει πῶ ψηλά. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ Σώματος. Ὅλος γήμη φλόγα, βίαιη ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀσβυστὴ δίψα τοῦ Θεοῦ. Θά ἤθελε νὰ σφίξῃ στὴν ἀγκαλιά του ὅλον τὸ

κόσμον καὶ ἀπολησμονιέται στὴ θεώρησι ἑνὸς λουλουδιοῦ, στὸ τραγοῦδι τοῦ κορυθαλλοῦ πού ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ ἑνὸς θερινοῦ πρωιοῦ. Ἐνας πολὺ μεγάλος ἄνθρωπος καὶ ἓνα μὰ πολὺ μικρὸ παιδί. Ὁ ποιητὴς.

Ὁ Anton Wildgans γεννήθηκε, στὴ 17 Ἀπριλίου 1881 στὴ Βιέννη. Βγαλμένος ἀπὸ παλιὰ οἰκογένεια αὐστριακῶν γραφειοκρατῶν, ἀναγκάσθηκε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν καριέρα τῶν προγόνων του, ἐμελέτησε τὰ νομικὰ καὶ μάλιστα ἐδικηγόρησε γιὰ λίγον καιρὸ πρᾶγμα πού τοῦ ἔδωσε τὴ βαθεῖα πεποφίθησι τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν. Ἀπὸ τὸ 1911 δὲν ζεῖ παρὰ γιὰ τὴς φιλολογικῆς του ἐργασίας. Ἐνας γάλλος ποιητὴς ἔπειτα ἀπὸ τοὺς παλιούς κλασικοὺς καὶ τοὺς νεωτέρους, τοῦ ἀπεκάλυψε τὴν ἀλάνθαστη μορφὴ ὁ Μπαντελαίρ. Πολύτιμη βοήθεια γιὰ νὰ βρῇ τὴν ἔκφρασι πού προσαρμόζεται ἀκριβῶς στὴ δική του σκέψι καὶ εἶναι ὁ μόνος ποιητὴς πού μετέφρασε ποτὲ.

Τὸ ἔργον εἶναι σπουδαῖον, Στίχοι: Ἐαρινὸ φθινὸ πωρο—Ἄν δὲν εἶμαι ἐλεήμων—Τὰ Σονέτα στὴν Ead— Ἀὐστριακὰ ποιήματα—Μεσημέρι. Θέατρο: Στὸς αἰῶνες τῶν αἰῶνων—Ἀθλιότης—Ἀγάπη—Dies Irae—Κάιν.

Οἱ στίχοι τῆς νεότητός του εἶναι ἴσως οἱ ὀραϊότεροι τὰ φλογερότερα ἐρωτικὰ ποιήματα πού ἔχομε μέσα στὴ νέα γερμανικὴ φιλολογία. Ὁ Anton Wildgans δημιούργησε ἀλήθεια μιά γλώσσα πού ἐκφράζει τὸ ἀνέκφραστο ἀλλὰ ἐκεῖ πού ἀποκαλύπτεται εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία στὰ κοινωνικὰ στὰ ἀνθρώπινα ποιήματά του. Ἦδη ἡ πρώτη συλλογὴ «Ἐαρινὸ φθινόπωρο» δείχνει ὅτι ἀργότερα θά εἶναι τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔργου του ἓνας βαθὺς οἶκτος, ὁ οἶκτος τοῦ Χριστοῦ πού σκύβει ἐπάνω στὴ ζωὴ τῶν ἀθλίων, τὰ πῶ εὐτελῆ ἀντικείμενα ζοῦν γι' αὐτὸν μιά ζωὴ ἔντονη καὶ ὀδυνηρὴ. (Ἐνθυμίζει συχνὰ τὴν τρυφερότητα τοῦ Jules Romains). Ὁ πολὺκόσμος δρόμος, ὁ δρόμος τῶν φορτίων κάτω ἀπὸ τὸν καταθλιπτικὸ θερινὸ ἥλιον, μέσα στὴ σκόνῃ καὶ τὴν ἀσχημία. Τὰ καῦμένα ἄλογα ἐξαντλημένα, πονώντας κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ, οἱ ἀγωγιάτες καμπούριασμένοι πού μεταφέρουν τὰ ξένα ἀγαθὰ. Καὶ ὅταν μιά συνοδεία περνᾷ — μιά ἀπὸ τὴς συνοδείες ἐκείνες τῶν μεγαλοπόλεων — τρέχει γρήγορα με μιά σπουδῆ ἄσμενη γιὰτὶ δὲν ἔχει καιρὸ ἀποκαλύπτοντας ἀκολουθώντας ἐκεῖνον πού βρίσκεται στὴν ἄκρη τοῦ Γολγοθᾶ, ὅλοι καὶ ὅλες: οἱ ἑταῖρες — ὦ πόσο λυπητερές! — καὶ τὰ παιδιὰ τους, νανάγια μιάς πλανερῆς καὶ ἐφήμερης ἡδονῆς, οἱ χλωμῆς κόρες τῶν προαστείων, πού, τὸ πρῶν ἀγουραξυπηνημένες ἀπ' τὰ ἀνήσυχτα ὄνειρα τρέχουν πρὸς τὴν πόλιν. Μακρὸς ὥρες ἀτελείωτες δουλεύουν γιὰ τὰ στολιδία τῶν ἄλλων, γιὰ τὸν ἐξωραϊσμὸ τῶν ἄλλων καὶ ἡ καρδιά τους, φτωγὴ μικρὴ ἀνόητη καρδιά, εἶναι βαρεῖα ἀπὸ κατερὸ πόθο. Γιὰτὶ ὄχι αὐτές. Καὶ τὸ βράδυ — ἤδη ἡ ἡδονὴ ἀπὸ κατερὸ πόθο. Δρόμοις — με ἀργὰ βήματα ξαναγερίζουν στὸ σκοτεινὸ σπίτι τους. Μοιραῖα, ἀναγκαστικὰ ὑποκύπτουν τὸτε στὸν πειρασμὸ πού παραφυλάγει γύρω τους. Κι ἔπειτα, γὰρ μιάς στιγμῆς καὶ μιά ἰερὴ λύπη, ἀκατανόμαστη, ἀρρώστεια καὶ ὁ ἐρημικὸς θάνατος. Καὶ οἱ ἄλλες ἐκείνες κόρες τοῦ λαοῦ μετὰ τὸ φαγωμένο, ἀπὸ τὸν καθημερινὸ ἀγῶνα,

σώμα και τῶν ὁποίων τὸ μοναδικὸ θέλημα κρύβεται στὰ ἄμωμα πόδια των, ὡς ἐκ θαύματος. Ὁ φυλακισμένος, θῦμα κι αὐτός, ἡ ὑπερέτρια, ἄθλια ἀνθρώπινη μηχανή, ὁ ἐργάτης ἐξαντλημένος ἀπὸ ἕναν πολὺ βαρὺ μόχθο καὶ ποὺ δὲ βρίσκει πιά τὴ δύναμη νὰ ἀπολαύσῃ μιὰν ἐλεύθερη ἡμέρα, ἡ γυναῖκα τοῦ ὑπαλληλίσκου ποῦ, με σφυγμένη καρδιά, παζαρνεύει ἕνα ἄθλιο λάχανο πολὺ ἀκριβό, πάντα ἀκόμα πάρα πολὺ ἀκριβό γι' αὐτήν. Νά τους, ὅλοι καὶ ὅλες, ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφές τῶν βασάνων μας.

Εἶναι εἰπωμένα σὲ μιὰ γλώσσα ἀπλὴ καὶ συγκλονιστικὴ, καλοχυμένη καὶ λιτή, χωρὶς καμιὰ αἰσθηματολογία.

Μ' ἕνα πλατὺ ἀγκάλιασμα ὁ ποιητὴς ἀγκυλιάζει τὴ φύση ὁλόκληρη. Τὸ ὑπερπλήρωμα τῆς καρδιάς του τὸ χύνει στὴν καλὴ Μητέρα. Μὲ ἐμπιστοσύνη παιδιοῦ καταφεύγει κοντὰ σ' αὐτήν τὴν ὑπερπαρηγορήτρα ἀπ' αὐτήν ἀντλεῖ νέα δύναμη, τὴ θερμὴ καὶ ἀγνότατη δύναμη ποῦ τοῦ ἐμπνέει τὰ γλυκὰ αὐτὰ λόγια με μιὰν ἄπειρη τρυφεράδα ποῦ λέγει στοὺς ἄρρωστους, τὸν παραλυτικὸ, τὸν τυφλό. Προπάντων στὸ παιδί. Κανεὶς ἄλλος δὲ μπορούσε νὰ ἔχῃ τὴ συγκινητικὴ αὐτὴ καὶ μεγαλόπρεπη σύλληψη ποῦ εἶναι τὸ θέμα τοῦ *Dies Irae*: τὸ παιδί ποῦ δὲ θέλησαν, ποῦ συνέλαβαν χωρὶς ἀγάπη, δὲ μπορεῖ νὰ ζήσῃ. Ἀδύνατο, χωρὶς πίστη φεύγει μακριὰ ἕνα ἐχθρικὸ κόσμο.

«Δικὸ τους τὸ λάθος
ποῦ σπέρνουν τὸν ἄνθρωπο
ὄχι γιὰ τὸν ἄνθρωπο».

Ἄ γ ά π η — Ὁ ἐφιάλτης τῶν σχέσεων μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Αἰώνια ἐπιθυμία, αἰώνια ἀπογοήτευσις ποῦ λύνεται μέσα σὲ θεία ἄρμονια:

«Τὸ ἀβέβαιο ποδάρι ἐκείνου ποῦ κυτᾶζει ψηλὰ
βρίσκει πάντα ἀκόμα περισσότερὴ γήινη χαρὰ
παρὰ τὸ μάτι τοῦ τρελλοῦ ποῦ εἶναι κολλημένο στὴ γῆ».

Κ ά ν — τὸ πρῶτο ἔργο μιᾶς τριλογίας ποῦ περιλαμβάνει ἀκόμη τὸ *Μ ω ν σ ἦ* καὶ τὸν *Ἰ η σ ο ὕ* — θὰ παρασταθῇ σὲ λίγο στὴ σκηνὴ τοῦ *Burgtheater*. Ἡ γιγάντια τραγωδία τῆς ἀδελφοκτονίας ξετυλίγεται μέσα σὲ στίχους λαμπροῦ πλοῦτου, μεγαλόπρεπης ὀρμῆς. Ἡ κάθαρσις εἶναι πικρὴ. Στὴν ἐλπίδα τῆς *Εὔας*, στὴν ἐλπίδα μας:

«Πάντα, ὦ πάντα ὁ "Ἄβελ θ" ἀναγεννιέται»

ὁ Κάιν ἀπαντᾷ θριαμβευτικᾶ:

«Καὶ πάντα ὁ Κάιν θὰ σκοτώνει τὸν "Ἄβελ».

Ἡ Ἄ θ λ ι ό τ η ς — ἔγινε ἀληθινὰ τὸ δράμα τοῦ Λαοῦ. Ἀπὸ χρόνια τὴν παρασιτάνουν στὸ *Volkstheater* (Θέατρο τοῦ Λαοῦ). Συχνὰ τὴ παρακολούθησα. Συχνὰ συνάντησα τὰ ἴδια πρόσωπα. Οἱ ἄνδρες σοβαροὶ κρατοῦν τὴ συγκίνησή τους. Οἱ γυναῖκες, τὰ κορίτσια κλαίου. Ὑπάρχουν ἐκεῖ στίχοι ποῦ ἀγαπᾷ κανεὶς νὰ ξαναλέη τις ὥρες τοῦ δειλινοῦ — τις βαρεῖες καὶ δειλές ἐκείνες ὥρες ποῦ πιέζουν τὴν καρδιά, ὅπου νοιώθει κανεὶς τὸν ἑαυτό του πολὺ ἀδύνατο, πολὺ μικρὸ, μπροστὰ στὴ ζωὴ. Τὸ δράμα, στερεά, δυνατὰ συναρμοσμένο, πολὺ ὑψηλῆς ποιητικῆς ἀξίας, μοῦ φαίνεται πρὸ πάντων ἐν' ἀνθρώπινο ἀριστούργημα. Εἶναι πολὺ κοντὰ μας, εἶναι

πράγματι Ἐ μ ε ἷ ς αὐτοί, οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες. Ὁ πατέρας, μικροῦπάλληλος, ὑπέροχα καρτερικός, λιώνει στὸ κάτεργο τῆς δουλειᾶς γιὰ τὴν οἰκογένειά του. Ἄλλ' ὅταν τὴν Κυριακὴ πρῶτῃ, διασχίζει τὴν ἀγαπημένη ἐξοχὴ με τὸ παιδί του ποῦ λατρεύει χωρὶς νὰ τολμᾷ νὰ τοῦ τὸ πῆ, ἐνῶ σὲ μιὰ ἄμιλλα τρυφερὰ συγκινητικὴ ἀπαγγέλουν τοὺς στίχους τοῦ ἀθάνατου ποιητῆ, νοιώθει τὸν ἑαυτό του ἐντελῶς εὐτυχῆ. Ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τόσα λίγα πράγματα — ὄχι παραπάνω ἀπὸ μιὰ μικρὴ ἀχτίδα ἡλίου χαρᾶς. Ἡ μάνα, κόρη ἀξιωματικοῦ, μόνο μιὰ φορὰ στὴ ζωὴ της ἄκουσε τὴν καρδιά της: παίρνοντας τὸν ἄντρα ποῦ ἀγαποῦσε. Λυπᾶται γι' αὐτὸ σιωπηρά, σπασμένη ἀπὸ τὸ καθήκον ποῦ ἐπέβαλε στὸν ἑαυτό της «νὰ σώζη τὰ προσχήματα». Τί φταεῖ ἂν ἔγινε σκληρὴ καὶ κακιὰ, μάλιστα, πρὸ πάντων γιὰ κείνους ποῦ εἶναι δικοὶ της; — Τὰ παιδιά: ἡ κόρη καλὴ καὶ ἀθώα, καὶ ὅμως ἔτοιμη νὰ δοθῇ γιὰ λίγα χρήματα ποῦ θὰ ἔσωζαν ἴσως τὸν ἄρρωστο πατέρα. Τὸ ἀγόρι — σχεδὸν μεγαλοφυΐα, ἀλλὰ χωρὶς ἱκανότητα γιὰ τὸν ἀγῶνα ποῦ τὸ περιμένει. Ὡ, πῶς τὸ σκίζουν σκοτεινὲς ἐπιθυμίες, πῶς τὸ βασανίζει ἡ Δίψα τῆς *Εὐτυχίας*:

«Γιατί οἱ Ἄλλοι;

Γιατί ὄχι κι ἐγώ, ἐσύ, ἐμεῖς;

Ὡ Μιζέρια, Μιζέρια!».

Ὅλα αὐτὰ τ' ἀνθρώπινα ὄντα ποῦ ζοῦν ἀπὸ τὴν πνοὴ τοῦ ποιητῆ ἐκφράζουν τὴ Συνείδηση τοῦ Κόσμου ποῦ ξυπνᾷ.

Ἡ ἐξέλιξις πρὸς τὸ Πᾶν ἐσυντελέσθη. Βέβαιος γιὰ τὴ δύναμή του, με τὴ συνείδηση τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του, ὁ ποιητὴς σηκώνει ἀπάνω στοὺς ὤμους του τὸ Σταυρὸ τοῦ Κόσμου.

Ὁ Anton Wildgans δὲν εἶναι ἀκόμα γνωστὸς στὸ ἐξωτερικό. Θὰ ἐπιθυμοῦσα με ὅλη μου τὴ καρδιά νὰ γνωρισθῇ πιά. Γιατί εἶναι ἡ ἴδια ψυχὴ τῶν «Καταραμένων μας Χρόνων».

ΤΑ ΗΘΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΤΟΥ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ.— Έχουν συνείδηση οι άνθρωποι της σήμερον ότι ζουν μία ιστορική στιγμή; Αν ο πόλεμος και οι τεράστιες ανατροπές μέσα στον κόσμο αποτελούν στοιχεία της «μεγάλης ιστορικής στιγμής», η άνοιξη του νέου κόσμου που γίνεται ή δοκιμάζεται στη Ρωσία, αποτελεί μία από τις σημαντικότερες κοινωνικές ζυμώσεις της ανθρωπότητας. Και για κείνους που εξαρτούν την καλύτερη από την οικονομική ισότητα και την αρμονική οργάνωση του πλούτου των λαών μέσα σε μία παγκόσμια αλληλεγγύη, ή Ρωσική Έπανάσταση που αγωνίζεται να πραγματοποιήσει αυτές τις ιδέες, είναι η πρώτη, σπουδαιότερη ιστορική πράξη της ανθρωπότητας. Άλλα και για τους «ἀμνητους» και τους «ἐχθρούς» της άνοια, ή Ρωσική Έπανάσταση αποτελεί γεγονός αινιγματικό ή και τρομερά ανησυχαστικό που όσο πάει και πιο βέβαια πολιτογραφείται μέσα στη ζωή των λαών. Αν οι «φίλοι» με αγάπη και ένθουσιασμό θά εδιάβαζαν ότι εξιστορεί τις δημιουργίες του νέου ρωσικού κόσμου, και οι «ἀδιάφοροι» και οι «ἐχθροί» θά είχαν την περιέργεια να μάθουν τί επί τέλος φιλοδοξούν να πραγματοποιήσουν, οι φριχτοί αυτοί «μολοσβίκοι» που παριστάνονται τις περισσότερες φορές μπροστά τους ως κολασμένοι ληστές που βάλανε άνηλεο χέρι επάνω στον Πλούτο και την Ήθική.

Απ' αυτές τις σκέψεις οδηγούμενοι, μεταφράσαμε τις παρακάτω σελίδες γραμμένες από τον Pierre Pascal που μένει στη Ρωσία από τα πρώτα χρόνια του Εύρωπαϊκού πολέμου.

Ο Pierre Pascal άφοσιωμένος τα τελευταία προπολεμικά χρόνια σε ειδικές φιλοσοφικές μελέτες που τον προανήγγελλαν ένα βαθύ και πρωτότυπο πνεύμα, στάλθηκε κατά τον πόλεμο επιστρατευμένος στη Ρωσία, ως γνώστης της ρωσικής γλώσσας, και προσκολλήθηκε στη γαλλική στρατιωτική αποστολή της Πετρούπολεως. Αμόλυτη καρδιά, πλατειά διάνοια, ή ρωσική Έπανάσταση τον τράβηξε ως ένα μεγάλο πρόβλημα. Από παρατήρηση, μελέτη, σκέψη κι άκολουθώντας το γενναίοδοχο πέταγμα της καρδιάς του και του νου έγινε κομμουνιστής. Σήμερα, εργάτης της νέας κοινωνίας, είναι προσκολλημένος στην Έπιτροπεία των Έξωτερικών της Μόσχας ως διεργηγός.

Εκείνο που ξαφνιάζει, στην πρώτη ύψη, μέσα στην προσωπικότητα του Pascal είναι ή θρησκευτική του πίστη. Ο Pascal είναι θερμός καθολικός. Έτσι κομμουνιστής και καθολικός αποτελεί για τους άπλοίκους των ανθρώπων προβληματικό άκατανόητο αίνιγμα.

Διανοητική έντιμότης και ήθική ανεπιληψία που πρόθυμα αναμολογούνται στη Γαλλία και από όσους δεν τον άκολουθούν στις κοινωνικές του αντιλήψεις, συνιστούν στον Pascal ένα «μάρτυρα» του οποίου οι καταθέσεις βαρύνουν επάνω στη ζυγαριά της αλήθειας...

Τά Ηθικά Αποτελέσματα του Σοβιετικού Πολιτεύματος» έδημοσιεύθησαν μέσα στις εκδόσεις των Cahiers du Travail (*) στο φυλλάδιο της 1ης Άπριλιου 1921. Τά Cahiers du Travail» εκδίδονται τον μήνα δυό φορές και δημοσιεύουν άποτελείς μελέτες επάνω σε προβλήματα που μέλλουν την εργατική τάξη και την επαναστατική σκέψη. Διευθυντής τους, ο Marcel Martinet.

ΤΟ ΗΘΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΥ

Η σοβιετική Ρωσία, στερημένη όλου της σχεδόν του αιταριού, όλων της των μεταλλείων χωρίς τις επαρχίες της, τις βορεινές, χωρίς τις νότιες και χωρίς τη Σιβηρία, χώρα κουτσουρεμένη,

) Editions de la Bibliothèque du Travail, 144 rue Palleport, Paris XX.

λεία του χρόνου και της πείνας, δαρμένη έξ άλλου απ' τις εισβολές των ληστών των δύο κόσμων, διατηρήθηκε επί δυό χρόνια, νίκησε και τώρα άντικρύζει με χαρά το μέλλον. Νά το μεγάλο θάμα, του οποίου τις αιτίες θά έπρεπε να μελετούνε άδιάκοπα οι εργάτες της Δύσης. Πάρ' όλα όμως αυτά το θάμα είναι άρνητικό. Είναι βέβαια όραίο να βαστά κανείς μόνος ενάντια στις λυσσασμένες όρδες άγρίων θηρίων και να υπερασπίζεται ενάντια τους τη ζωή του. Άλλά τη ζωή αυτή είναι ανάγκη να τη χρησιμοποιήσει για κάτι. Θα μπορούσα να σας παρουσιάσω το κάθε τι που έκανε το ρωσικό προλεταριάτο για να επανορθώσει τις ζημιές του πολέμου, για να χρησιμοποιήσει τα θείματα του καπιταλισμού που γκρεμίστηκε με τα δικά του τα κτηνήματα, για να οικοδομήσει επάνω στα συντρίμια αυτά το νέο, άρμονικό και δίκαιο οικοδόμημα της εργασίας. Η πολιτική έξουσία, ή διοίκηση, ή στρατός, ή παραγωγή, ή κυκλοφορία και ή κατανομή, οι σχέσεις μεταξύ των άτόμων, όλες οι κοινωνικές λειτουργίες άναστηλώθηκαν σήμερα, άλλα επάνω σε νέες βάσεις, με ένα περιεχόμενο έντελως νέο, ακριβώς εκείνο που απαιτεί ο βαθμός της άναπτύξεως στον όποιον έφτασεν ή ανθρωπότης. Το προλεταριακό κράτος διεδέχθη το άστικό. Και ήδη ύπνισαται, λειτουργεί, προκόφτει μέρα με την ήμέρα περισσότερα. Και το αυτό κράτος είναι εκείνο που κάνει να τρέχουν οι σιδηρόδρομοι, εκείνο που αναπτύσσει το φυσικό πλούτο της χώρας, άπονέμει την δικαιοσύνη, διαδίδει την παιδεία, πολύ καλύτερα ήδη παρά το παλιό καθεστώς, και προ πάντων προς το συμφέρον των εργατών, που άποτελούν την καταπληκτική πλειοψηφία.

Έντούτοις και άλλα άποτελέσματα, όχι όλιγώτερο πολύτιμα, αν και όλιγώτερο όρατά έχουνε συντελεσθή ήδη από το προλεταριακό και κομμουνιστικό κράτος. Η ψυχρή άνάλυση των οικονομικών όρων, ο ιστορικός υλισμός, που άποτελούν τη βάση της φιλοσοφίας και της πολιτικής του έπαιστημονικού σοσιαλισμού, δεν έκανε τους ρώσους μαρξιστές να ξεχάσουν πως τελικός σκοπός είναι πάντα ο άνθρωπος, ο άνθρωπος μέσα στην κοινωνία, έντούτοις ο άνθρωπος. Ο μαρξισμός διαφέρει απ' τα άλλα τα δόγματα τα λεγόμενα ανθρωπιστικά, όχι όπως το νομίζουν, κατά το ίδιο ότι θά έκημενίσση κάθε αξία ήθική, πνευματική ή αισθηματική, για να πέση στον υλισμό υπό την χυδαία σημασία της λέξεως, άλλα κατά το ότι ο δικαιολογημένος υλισμός του θά του επιτρέψη να λάβη υπόψη του όλες τις πραγματικότητες, και να βάλη τη καθεμιά στη θέση της. Άπεναντίας τα άλλα τα δόγματα, μη έχοντας το υλικό θεμέλιο, πλανιούνται μέσα στην όμίλη του αισθηματολογισμού, του σπριτουαλισμού ή του ήθικολογισμού. Αντί να λάβουν υπόψη όλες τις πραγματικότητες έχουνε τις μόν και νοθεύουν τις δέ, σπρώχνοντας προς το άπόλυτο. Ο άνθρωπος ως άτομο είναι έννοια άφηρημένη, τόσο άνύπαρκτη όσο και ή κοινωνία χωρίς ανθρώπους. Ο μαρξισμός δεν έθεώρησε ποτέ την «Κοινωνία» ως κάτι που υπάρχει για τον έαυτό του και με τον έαυτό του, ως κάτι υπερβατικό και άδιαίρετο, ούτε έφαντάστηκε άτομο άπόλυτο, μονάδα που νάχη μέσα της το σκοπό και την αξία της. Έξετάζει πάντα μαζί την κοινωνία με τους ανθρώπους που τήνε δημιουργούν, και τους ανθρώπους μέσα στην κοι-

νωνίε όπου ενεργοῦνε. Νά γιατί συμβαίνει ὥστε, ἂν λαβαίνονται ὡς βάση ὅλων οἱ οικονομικοὶ ὄροι καὶ ἡ οικονομικὴ κατάσταση, νὰ λαβαίνονται ἐπίσης ὑπόψη καὶ οἱ ἠθικοὶ παράγοντες ποὺ ἀπορρέουν ἀπ' αὐτά. Φαντάζεστε τι μάθημα θάτανε γιὰ τοὺς μαρξιστῆς τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, γιὰ τὰ ἐπιτόλαι μυαλά, ποὺ νομίζουν ὅτι βλέπουν σὲ κάθε βῆμα τους ἀντιφάσεις, μόνο καὶ μόνο διότι δὲν εἰσχωροῦνε στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, τί μάθημά θάτανε ἀκόμη γιὰ κείνους ποὺ κακολογοῦν κηρύχοντας τὸν κομμουνισμό ὡς δόγμα βαρβαρικό καὶ χονδροειδέστατο ὑλιστικό, ποὺ ἀρνιέται κάθε ἀνθρωπισμό, ἂν ἐβλεπαν ἕνα Μπονχαρν, τὸν πιὸ ἀνθεντικό θεωρητικό τοῦ κομμουνισμοῦ, τὸν πιὸ ὑπολογιστικό, τὸν ὀλιγώτερο «αἰσθηματικό», μὲ λίγα λόγια, νὰ ἐξυμνῆ μὲ τὰ ἐξῆς τὸν κηδηγητὴ τῆς ἀστρονομίας Sbernberg ποὺ πέθανε τὸν περασμένο Φλεβάρη σὲ δυτικὸ μέτωπο, ὡς μέλος τοῦ στρατιωτικοῦ επαναστατικοῦ συμβουλίου: «Ὁ ἀνθρώπος, ὁ Sternberg εἶχε ψυχὴ εὐγενικώτατη, καρδιὰ ἑξαιρετικὰ θερμὴ καὶ εὐαίσθητη, ὅσο πολλοὶ ὀλίγοι. Τὸ τρομερὸ ἑξωτερικὸ του μὲ τὴ σκανδυναβικὴ του μεγαλοπρέπεια ἐκρυφτε μία τρυφερότητα ψυχῆς καὶ ἕναν ἀνθρωπισμὸ βαθὺ καὶ πλήρη, τέτοιον ποὺ σπάνια κανεῖς συναντᾷ». Καὶ οἱ γραμμῆς αὐτῆς εἶναι γραμμένε: ἀπ' τὸν πιὸ ἀδιάλλαχτο μπόλεβίκο! Εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ ὑπογραμμίζει τὸν ἐνθουσιασμὸ μὲ τὸν ὅποιον ὁ Sternberg δόθηκε διαδοχικὰ στὴ μάχη τῶν ὀδοφραγμάτων ἢ στὴν ἐπιστήμη. Ὁ Janychen, ποὺ σκοτώθηκε στὸ μέτωπο τοῦ Βράγκελ, ἦταν, πάντοτε κατὰ τὸν Μπονχαρν «ἕνας ἄγιος» μὲ τόσο ἠθικὸ γόητρο, ὥστε καθόλου τὸ διάστημα τῆς ἀποδημίας του στὴν Ἀμερικὴ, ὅλος ὁ κόσμος ἔτρεχε νὰ τοῦ ξομολογηθῆ τίς πιὸ μυστικῆς ὑποθέσεις του καὶ νὰ τὸν συμβουλευτῆ. Εἶναι ἀνίκητα τάχα ἕστερα ἀπ' αὐτὰ νὰ μιλήσῃ κανεῖς γιὰ τὸν Λουνατάσκη, ὁ ὅποιος μέσα στὰ τόσα του ἄρθρα καὶ προγράμματα, δὲν μιλά παρά γιὰ τὸν νέο ἀνθρωπισμὸ, μέσα στὸν ὅποιον ὅλοι οἱ πολῦτοι μθησανροὶ τῆς ἀρχαίας σκέψης, θὰ ἐνοθοῦνε μὲ τὰ πολυτιμώτερα ἀκόμη ἀποκτήματα τῆς προλεταρικῆς σκέψης, γιὰ νὰ ἀναψώσουν τίς ἱκανότητες καὶ τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου σ' ἕνα ἐπίπεδο ἀγνωστο μέχρι σήμερα; Γιατὶ λοιπὸν ὁ R. Rolland, σ' ἕνα ὄραϊο του ἄρθρο στὸ «Forum» φαντάζεται πῶς οἱ ὀρθόδοξοι μαρξιστῆς, περιφρονοῦνε τὸν ἐνθουσιασμό; Ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἀσυμβίβαστο. Ὁ ἐργάτης ποὺ μακραίνει θεληματικὰ καὶ χωρὶς καμμιά ἀμοιβὴ τὴν ἡμερησίαν ἐργασία του καὶ ποὺ ἀπὸ ζῆλο προσπαθώντας νὰ συμπληρώσῃ ἢ καὶ νὰ ξεπεράσῃ τὸ καθῆκο του, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὴν ὑπόθεσι τοῦ προλεταριάτου, μήπως εἶναι γι' αὐτὸ λιγώτερο κομμουνιστῆς;

Ὁ στρατιώτης ποὺ ξεψυχᾷ κάτω ἀπ' τὰ βασανιστήρια τῶν λευκῶν λέγοντας: «Εἶναι γλυκὸ ν' ἀποθνήσκῃ κανεῖς γιὰ τὸν κομμουνισμό» εἶναι τάχα λιγώτερο καλὸς κομμουνιστῆς;

Ὁ κομμουνισμὸς, μὴ πρὸς κακοφαισμὸ κανενός, καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὁ ὄρος, ἔχει πρόγραμμα ἠθικό: Ἡ καταργησι τῶν τάξεων καὶ τῆς οικονομικῆς ἀνισότητος, ἢ κατὰ τὸ δυνατόν τελειότερη πραγματοποίησι τοῦ ἀνθρώπινου ἰδανικοῦ μέσα σὲ κάθε ἄτομο, ἢ συνειδητὴ καὶ ἐνεργὸς ὀλοκλήρωσι τοῦ κάθε ἐργάτη μέσα στὴ μεγάλη

καὶ παγκόσμια ἀλληλεγγύη, ἢ καλλιέργεια τῶν ἐνδιαθέτων ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἀποβῆ: τίμιος, εὐλικρινής, ἀφιλοκερδής, μὲ θάρρος καὶ δραστηριότητα, μὲ ζῆλο γιὰ τὴν ἐργασία καὶ τὸν ἀγῶνα, σταθερός, ἀφοσιωμένος, ἡρωικός, καὶ ὅλα αὐτὰ στὸν ἀνώτατο βαθμὸ φρασμένα, μέσα σὲ ὅλες τίς σφαῖρες, πάντοτε παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια, δὲν ἀποτελοῦνε ἠθικὸ πρόγραμμα;

ΟΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΕΣ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥΣ

Χιλιάδες καὶ δεκάδες χιλιάδων κομμουνιστῆς ἀποτελοῦνε τὴ ζωντανὴ ἀπεικόνισι τοῦ προγράμματος αὐτοῦ. Τί θαυμάσια συλλογὴ, θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἀπὸ τίς βιογραφίες τους! Ἐκεῖ θάβλεπε κανεῖς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ λαοῦ νὰ ἐργάζονται ἀπὸ χροῖνα χωρὶς νὰ ἀναπαύονται παρά τέσσερες ἢ πέντε ὥρες τὴν ἡμέρα, τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ στρατοῦ νὰ λυποῦνται γιὰ τὴν πεθαίνου ἀναφωνώντας: «Κ' εἶχα ἀκόμη τόσα πολλὰ νὰ κάνω», προπαγανδιστῆς καὶ θεωρητικούς νὰ τρέχουν ἀπὸ μιὰ συγκέντρωσι στὴν ὁποία μίλησαν ἐπάνω σὲ μιὰ σημαντικὴ πολιτικὴ ἀπόφασι, γιὰ νὰ ἔχουν κατὰ σὴν ἐφημερίδα νὰ συντάξουν τὸ ἄρθρο τους καὶ νὰ συνεχίσουν ἐπὶ τέλους μέσα στὸ δωμάτιο τοῦ ξενοδοχείου τους κάποιον σοφὸ ἔργο κοινωνικῆς οικονομίας. Θάβλεπε κανεῖς τοὺς στρατιώτες καὶ τοὺς ἀοχηγούς τῆς μεγάλης κομμουνιστικῆς στρατιάς, ἔτοιμους, νὰ ἐγκαταλείψουν χωρὶς μουρμουρητὰ, στὴ διαταγὴ τοῦ κόμματος, ὅχι πιά τὴν καλοπέρασι τους, τὴν οἰκογένεια, τὴν ἐστία τους ἢ τὰ καλά τους, —ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ εἶδη τῆς σκλαβιάς ἔχουν ἀπαλλαγῆ πρὸ πολλοῦ οἱ δημιουργοὶ τοῦ νέου κόσμου— ἀλλὰ τὴ σημερινή τους δουλειὰ γιὰ νὰ πιάνουν ἄλλην, στρατιώτες σ' ἕνα ἀπειλούμενον μέτωπο, ἐργάτες μέσα σὲ κανένα ἐργαστάσι ποὺ ἔχασε τὸ ἠθικὸ του, ἐπίτροποι σὲ κανένα σιδηροδρομικὸ δίκτυο τέλεια ἑξαρθρωμένο, ἀντιπρόσωποι στὸ ἑξωτερικὸ, πράκτορες τῆς τροφδοσίας στὶς ἐπαρχίες, νὰ φέρουν παντοῦ τὴν ὀργάνωσι, τὴν ἐνέργεια, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ ζωὴ, παντοῦ ὑποχρεωμένοι νὰ δίνουν τὸ παράδειγμα, νὰ ἐργάζονται περισσότερο καὶ καλύτερα ἀπ' τοὺς ἄλλους, κατακριτέοι καὶ κατακριμένοι ὅταν στὸν δύσκολον ρόλον τους δὲν ἀναδειχθήκανε παρά μέτριοι καὶ κοινοί. Χιλιάδες καὶ δεκάδες χιλιάδων εἶναι οἱ κομμουνιστῆς τοῦ εἶδους αὐτοῦ, κι' αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὅποιον ἀνατρέφονται ἑκατοντάδες χιλιάδων ἄλλοι. Τὸ συνηθισμένον τέλος τῶν βιογραφιῶν αὐτῶν, ἂν μπορούσε κανεῖς νὰ τῆς γράψῃ θάταν ἕνας πρόωρος θάνατος ἀπὸ ἐξάντλησι, ἢ σὲ κανένα πεδίο μάχης, ἢ ἀκόμη μέσα στὰ βασανιστήρια καὶ τίς φυλακὰς τῶν λευκῶν. Ἀλλὰ οἱ κομμουνιστῆς πεθαίνουν εὐχαριστημένοι, ἐπειδὴ ξέρουν πῶς τὸ ἔργο τους θὰ συνεχιστῆ, ἐπειδὴ ξέρουν πῶς δὲν ἀποτελοῦν παρά μιὰ μονάδα μέσα σὲ τῆς ὀλοκλήρωσι καὶ ἐπειδὴ ὁ ζῆλος ποὺ τοὺς ἔλυσε ἔφερε ἠδὴ τοὺς καρπούς του.

Κατόπι τους ἡ Ρωσία ἀναγεννήθηκε καὶ σὲ λίγο μὲ τὴ Ρωσία θὰ ἀναγεννηθῆ ὁ ὑπόλοιπος κόσμος. Αὐτὸ τὸ ἠθικὸ πρόγραμμα ποὺ κήρυξαν μὲ παραδείγματα, εἰσδύεσθαι τὴν ψυχὴ τῶν μαζῶν, μεταμορφώσε

ένα δλόκληρο λαό, και δημιουργεί ανθρώπους εκεί όπου δεν υπήρχαν παρά υπήκοοι. Η ηθική πρόοδο που συντελέσθηκε από τη σοβιετική Ρωσία είναι κάτι άναμφισβήτητο. Μόνο πρέπει να την εξετάση κανείς από κοντά, διότι δεν πρόκειται πια δωτέρα για ένα θάμα που χτυπά στα μάτια όλων σάν και κείνο που άναφερα στην άρχη δηλ. σάν το στρατιωτικό θρίαμβο ή και σάν την οικονομική επιτυχία που κερδίσθηκε παρ' όλα τά εμπόδια. Η πρόοδος αυτή δε φαίνεται από μακριά ούτε και με τη πρώτη δοκιμή. Οι άποστολές και οι δημοσιογράφοι μπορούν να περάσουν εβδομάδες δλόκληρες στη Ρωσία χωρίς να τη διακρίνουν. Στην περίπτωση αυτήν δε θα έφτανε πάντα ή άπλη σύγκριση με την Δύση: Είναι άνάγκη επίσης να φέρη κανείς σε άντιπαράσταση αυτή τη Ρωσία με τον εαυτό της, το ρωσικό λαό του 1920 με τον ίδιο του 1917. Πρέπει να άναλογισθίη κανείς πώς πρόεδρος του δεινός σημερινού Σόβιετ πρόφτασε άκόμα τον πατέρα του δουλο πωλημένο και άγκαρεύσιμο, δεμένο στη γή, ύποταγμένο ψυχή τε και σώματι στο άφεντικό του, και πώς ή άντιπρόσωπος αυτή στη δείνα γυναικεία συνέλευση, θυμάται πώς κάποτε σάν ήταν μικρό παιδί, την έδωξε ή κυρά της γιατί τόλμησε όντας ύπηρετρια, να καταγίνεται μόνη της τη νύχτα στην κουζίνα μέσα και να μαθαίνει άνάγνωση και γραφή. Πρέπει να σκεφθίη κανείς πώς στο σπίτι πώμενα στο 1918, ο ύπηρετης μου καταφιλοῦσε τά χέρια γιατί του έδωσα ένα χερσί των σαράντα ρουβλιών και πώς στο 1917 στην Πετρούπολη ο πορτιέρης δεν άφηνε νάνεβή άπ' τη μεγάλη σκάλα ένα σύντροφο που ήρχονταν να μου δή, μόνο και μόνο επειδής ήταν στρατιώτης. «Η σκάλα της ύπηρεσίας γένηκε ίσα ίσα γι' αυτούς έδω», έλεγεν ο άνθρωπος αυτός, που δεν ήταν άκόμη τότες άνθρωπος, και ρωτοῦσα από μέσα μου θλιβερά, πώσες άραγε επαναστάσεις άκόμη να χρειάζονται για να μετατραπή ο πορτιέρης από φύλακας σκύλος, και κάθε ύπηρετης άκόμα από σκλάβος σε άνθρωπο.

ΟΙ ΧΩΡΙΚΟΙ

Λοιπόν, όλα αυτά πραγματοποιούνται με μόνη την άνάπτυξη του σοβιετικού και κομμουνιστικού πολιτεύματος. Δεν θα μπορούσα βέβαια να έγγυηθώ πώς κανένα άπ' τά γεγονότα που άναφερα παραπάνω ή κανένα άλλο του ίδιου είδους, δεν θα ήταν δυνατόν να ξαναγίνη πια σήμερα στη Ρωσία.

Υπάρχουν στην άπέραντην αυτή και έκτεταμένη χώρα διαμερίσματα, το Πετσάρο π.χ. όπου το ταχυδρομείο μόνο για λίγες εβδομάδες το χρόνο πηγαίνει. Έδω βέβαια πρόκειται για μιá περίπτωση πολύ σπάνια. Εντούτοις πρέπει να μās κίνη να άναλογισθούμε τον καιρόν που χρειάζεται για να εισχωρήση ή επανάσταση σε έκταση και βάθος σε όλη αυτή τη χώρα σε όλες αυτές τις μάζες. Δεν θα άπορήσω λοιπόν καθόλου αν κατά τύχη μάθω πώς σε μερικά καντόνια της επαρχίας, βρίσκονται άκόμα χωρικοί που δέχονται να τιμωρηθούν από το σοβιέτ τους « με τρεις τέσσερες μέρες

λάκκο» άπαράλλαχτα όπως οι πρόγονοί τους δέχόντανε επί τόσους αιώνες τις τιμωρίες των κυρίων και των άφεντιάδων των. Ποιός είναι ο τσαρλατάνος εκείνος που θα μπορούσε να ισχυρισθίη ότι μιá επανάσταση και μάλιστα μιá ηθική επανάσταση, θα έφτανε στο τέρας της μέσα σε τριανταδύο, τριαντατρείς μήνες;

Άπ' εναντίας, αυτά έδω είναι τά ύπολείμματα μιās άλλης εποχής, τά πολύτιμα σημάδια που μās επιτρέπουν να μετρήσουμε το δρόμο που κάναμεν ήδη. Διότι αυτοί οι ίδιοι οι χωρικοί ή οι άλλοι του γειτονικού χωριού έχουν τώρα σχολειό όπου γέρος και νέοι μαθαίνουν να διαβάσουν, έχουν άναγνωστήριο όπου έρχονται οι έφημεριδες της Μόσχας ή της τοπικής πρωτεύουσας, σκηνη πρόχειρη όπου γυμνάζονται οι νέοι. Στο χωριό αυτό, υπάρχει το δίχως άλλο κομμουνιστικός όμιλος, των παλιών στρατιωτών του έρυθρού στρατού, ή μάλλον όμιλος νέων άπαλλαγμένων άπ' τις προγονικές τους προλήψεις, οι όποιοι εκπαιδεύοντας σιγά σιγά, τους γέρους διορθώνουν τους ενήλικους και δημιουργώντας άπ' τους χτεσινούς σκλάβους τους σημερινούς ανθρώπους και πολίτες συντείνουν στη διάδοση των άρχών της άνακαίνησης και του ξαναγεννημού. Ο χωρικός που ύπόφερεν άλλοτε, ύπάκουος, καρτερικός, έρημος, όλα τά βάρη ένός κράτους και ένός πολιτισμού χωρίς καθόλου να λαμβάνη μέρος σ' αυτά χωρίς να ξέρη εις τι συνίσταντο, φαίνεται πώς τώρα και μόνο τώρα άρχισε να μπαίνει σιγά-σιγά στη ζωή της σύγχρονης κοινωνίας.

Τά βάρη του ίσως να αύξησαν σήμερα, μα πρώτα-πρώτα έχει πάρει στο χέρι του τη γή, που άλλοτε τηνε καλλιεργούσε για τους άλλους, και έπειτα λαβαίνει και αυτός ενεργό μέρος στη διοίκηση του Κράτους. Οι έλεγκτοί τους για τά συνέδρια των Σόβιετ φτάνουν ως τη Μόσχα, οι άντιπρόσωποι τους στις επαρχιακές και περιφερειακές συνελεύσεις, προσκαλούνται κάθε τόσο να εκφέρουν τη γνώμη τους επάνω στα πολιτικά ζητήματα. Ο Λενίν, το κεντρικό έκτελεστικό κομμάτι, καθός και το κομμουνιστικό κόμμα σαυτόνα άπ' ευθείας άποτείνονται για πρώτη φορά του δίδονται, σάν σε άνθρωπο εξηγήσεις για το λόγο και τά αποτελέσματα κάθε κυβερνητικής άνάγκης. (1) Μερικοί έποστηρίζουν τη γνώμη πώς ο χωρικός δε θα άνέχονταν κάτω άπ' τον Τσάρο ούτε τά μισά άπ' τά βάρη που ύφίσταται σήμερα μέσα στο σοβιετικό καθεστώς. Δεν ξέρω αν ή άναλογία είναι όρθή. Εν πάσει περιπτώσει όμως αν ο χωρικός άπαντά στις κινητοποιήσεις και την καταδίωξη των άνυποτίκτων, αν παραδίδει σχεδόν δωρεάν το ύπόλοιπον του σιταριού του, και ένα μέρος των ζωντανών του, όλα του τά δέρματα, το γάλα, το κνήγι και τά αυγά,

(1) Κι' άκόμη περισσότερο του δίνουν να έννοήση πώς όλα τά μέτρα πάνε στα χαμένα, αν ο ίδιος δεν τά άγκαλιάση και δεν προσπαθήση να τά θέση σε εφαρμογή: οι καρπίνες για την ύγιεινή, για τά δάση, τις μεταφορές, την παράδοση του σιταριού κ.τ.λ... είναι βέβαια πρωτοβουλίες που προέρχονται άπ' το κέντρο, αλλά που μετατρέπονται άργότερα σε κίνηση της δημοσίας γνώμης και σε δυνάμεις ενεργοῦσες με τη συγκατάθεση και τη θεληματική συνεργασία των άρχοντων μαζών. Βλέπετε πώς ή κατηγορία του κρατισμού δεν είναι καθόλου δικαιολογημένη.

στις αποθήκες του κράτους, αν δίνη τους βραχιόνας, το υλικό του για την αποκοπή των δασών και το διάνοιγμα των σιδηροδρομικών γραμμών, το κάνει πρό πάντων διότι έκαμαν έκκληση στο λογικό του και στο ανθρώπινο και κοινωνικό του συμφέρο. Του εξήγησαν ότι οφείλει να κάνει το δάνειο αυτό στην εργατική τάξη, δάνειον σήμερα σχεδόν δωρεάν, αλλά το οποίο αργότερα θα του πληρωθῆ έκατονταπλάσιο. Και ο χωρικός ξέρει καλά πώς δέν ζητούνε να τον γελάσουν, επειδή η πείρα του δίδαξε ως τα τώρα τί θα πῆ άντεπανάσταση, Κολτσάκ ἢ Ντενικίν, για τους φτωχούς χωρικούς.

Και δέν είναι μόνο η μέση και η φτωχή τάξη των χωρικών κείνες που πήραν συνείδηση του ρόλου και του καθήκοντός των μέσα στο προλεταριακό κράτος. Είναι ένας χρόνος επάνω κάτω από τον ή επιτροπεία του έφοδιασμού παρατήρησε πώς η παράδοση του περισεμένου σιταριού στο κράτος άναγνωρίστηκε απ' το χωρικό σαν υποχρέωση και σαν καθήκο προς την κυβέρνηση των εργαζομένων τάξεων.

*Άλλοιες ήταν μιὰ μάζα προικισμένη με φυσικά προτερήματα σπάνια, αλλά άμόρφωτη, άνοργάνωτη, άγροίματη, μακρυνά απ' το σημερινό πολιτισμό, σκλάβο του κράτους απ' το οποίο ήταν έξωστρακισμένη, ενώ σήμερα είναι μέλη ολοένα και συνειδητότερα της μεγάλης ένωσης των εργατών, της οποίας αποτελούνε μέρα με την ημέρα ενεργότερο μέρος, και το οποίο εις ανταπόδοση τους δίνει τα μέσα για να αναπτύσσουν συνεχώς τον άνθρωπισμό τους: Αυτή είναι η τεράστια ήθικη επανάσταση πραγματοποιημένη, παρ' όλα τα μεγάλα και δύσκολα εμπόδια, απ' την πολιτική και οικονομική επανάσταση του προλεταριάτου. Έδω κατατρεγμένη, εκεί λιγότερο όρατή, έντιούτοις παντού υπάρχει ως πραγματικότητας και παντού προοδεύει.

Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ.

*Αν το άπέραντο βάθος του Ρωσικού υπαίθρου δουλεύτηκε έτσι και μεταμορφώθηκε απ' την επανάσταση παρ' όλα τα εμπόδια και τις δυσκολίες, φαντάζεστε τί γένηκε μέσα στις πόλεις. Ξέρο πώς εκείνο που έκανε τη μεγαλύτερη έντύπωση στους γάλλους αϊχμαλώτους του Άρχαγγέλου ήταν η ισότητα που είδαν αυτού, όχι πια η κηρυγμένη με τα λόγια, αλλά η πραγματοποιημένη μέσα στη ζωή. Παραμένει η διαφορά των δημοσίων υπηρεσιών των ασχολιών η της έξουσίας, αλλά έχουν πέσει οι φραγμοί που χώριζαν τους στρατιώτες απ' τους αξιωματικούς τους εργάτες, απ' τους διευθυντάς, τους υπαλλήλους απ' τους εργάτες, τους δημοσίους υπαλλήλους απ' τους υπαλλήλους, τους υπηρέτες από τους κυριούς. Τα ίδια συνδικάτα περιλαβαίνουνε εργάτες όλων των επαγγελμάτων.

Οί άνώτεροι υπάλληλοι του κράτους, έλευθερωμένοι απ' τα προνόμιά τους (συντάξεις, διακοπές, προβιβασιμούς, άνώτερους μισθούς, περιωπή κοινωνική, παρασημοφορίες, διακρίσεις, στολές και δέν ξέρω τί άλλο, όλες τις άνομολόγητες διακρίσεις τάξεων, που διατηρούνται ακόμα και μέσα, λαϊκές δημοκρατίες) δέν διαφέρουν πια

σε τίποτε απ' τους κατώτερους υπαλλήλους των εργοστασίων η των αποθηκών της διανομής.

Και όλοι αυτοί οι υπάλληλοι έχουν τις εργασίμες μέρες και την περίοδο της αναπαύσεώς των, τα δικαιώματά των επάνω στη βοήθεια εκ μέρους της κοινωνίας, σε περίπτωση άσθενείας η γερατειών, έχουν τους όρους της μισθώσεως η απολύσεώς τους, το μεροκάματό τους την κατοικία τους κ.τ.λ... όλα καθωρισμένα σύμφωνα με τους, ίδιους κανόνες που άφορούνε τους εργάτες. Δε φαντάζεστε πόσο βάρβαρο και άναχρονιστικό θα φαινόνταν, για ένα κάτοικο της Μόσχας, έξαφρα το μέτρο να μη λαβαίνη ένας άνώτερος υπάλληλος μέρος στη Γεν. Συνομοσπονδία της εργασίας. Πρέπει να ζήσει κανείς τη ζωή της χώρας των Σόβιετ για να αισθανθῆ τη γλύκα της πραγματικής ισότητας. Δέν υπάρχει πια τρόπος ζωής, επιβεβλημένος, ούτε «κοινωνικές κλίμακες», ούτε αστικός τρόπος διατροφής, κατοικίας, ντυσίματος, αντίθετος προς τον εργατικό.

Δέν υπάρχουνε θέσεις πια στους σιδηροδρόμους: άλλοτε υπήρχαν τέσσερις. Ο Άγγλος άνταποκριτής που νόμισε πώς εύφρολογη μιλάοντας για την «σοβιετική άριστοκρατία» που ζει μέσ' στα παλιά έθνικοποιημένα ξενοδοχεία, θα μπορούσε ακριβώς να διδαχθῆ μέσα στα έστιατόρια των ξενοδοχείων αυτών, ότι η άριστοκρατία αυτή πρέπει να παρτή με την πιδ πλατειά έννοια, αφού περιλαβαίνει σύγχρονα συντρόφους που κατέχουν θέσεις όλων των ειδών, ως τις άνώτερες της Δημοκρατίας, όλο το προσωπικό του ιδρύματος, άκόμη και μεροκαματιάρηδες που ήταν εκεί τυχαίως να δουλέψουν, να τρώνε όλοι απ' το ίδιο καζάνι και στα ίδια τραπέζια. Αυτή είναι η σοσιαλιστική άριστοκρατία. Ο φύλακας που σάς εισάγει, η γυναίκα που σάς σερβίρει, ο σωφέρ που σάς οδηγεί δε φορούν τη λιβρέα της σκλαβιάς. Είναι άπαλλαγμένοι απ' τους δουλικούς τρόπους, τους οποίους είχε σε τόση υπόληψη η μπουρζουαζία. Άρκει να τους δῆ κανείς για να αιστανθῆ πώς εκτελούν μιὰ υπηρεσία κοινωνική που δέν είναι πια ταπεινή μα ούτε και λιγώτερο άξια εκτελέσεως από οποιαδήποτε άλλη. Θα ξανασυνατηθῆτε σε λίγο στο ίδιο τραπέζι, στο ίδιο κονσέρτο, στην ίδια συνέλευση, η γείτονες στις κάμαρες. (1)

*Από οικονομική άποψη ως πᾶν να λέν αν τους άρέσει πώς όλοι κατάντησαν μεταξύ τους ίσοι στη φτώχεια. Εκτός του ότι αυτό δέν είναι πάντα άλήθεια, πρώτα πρώτα πρέπει να ξέρομε πώς χωρίς τη φτώχειαν αυτή τη μοιρασμένη εξ' ίσου, τα πλούτη των άλλων θα έφερναν ως αποτέλεσμα την τελεία απογύμνωση της μάζας, και έπειτα πώς η ίσια μοιρασιά αποτελει τη στέρια βάση επάνω στην οποία αναπτύσσεται τώρα, αργά αλλά άσφαλώς ένας πλούτος που αυξάνει κανονικά.

Δέν υπάρχουν πια βαρύπλουτα έστιατόρια, δέν υπάρχουν «Άρκουδες», «Praga», ούτε «Yar», όπου οι πλούσιοι κερδοσκόποι πλάι πλάι με τους παχύμυθους αξιωματικούς των ξένων άποστολών πήγαιναν να γευτούν τα ντινέ των 6 φαγητών άκούοντας το

(1) Μια πραγματική μεταρρύθμιση της ζωής από κομμουνιστική άποψη: Η άπίστευτη άνάπτυξη της από κοινού τροφοδοσίας στις πόλεις. (ο μισός πληθυσμός της Μόσχας), και οι κοινές κατοικίες.

«Τιπερέου» ή κανένα βάλς μπρὸν παιγμένο ἀπὸ ρουμανικὲς ὀρχήστρες. Ἄλλὰ οὔτε ὑπάρχουν πιά τὰ βρωμερὰ ἐκεῖνα «traktirs» μὲ τὴ βαρεῖα ἀτμόσφαιρα, μέσα στὰ ὁποῖα τρεφότανε ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος μὲ μερικὰ καλίκια παίροντας μιὰ λαχανόσουπα καὶ ἓνα κομμάτι ἄλμυρῆς ρέγκας, κάτω ἀπ' τοὺς μελαγχολικοὺς ἤχους ἐνὸς ὄργάνου αὐτόματου. Θάρτη μολαταῦτα ἢ μέρα πού τὸ «Praga» θὰ προσφέρει γιὰ ὅλους τοὺς ἐργάτες ἐλκυστικὰ σαλόνια, φτηνὰ ὑγιεινὰ καὶ θρεφτικά. Μουσικὴ τῆς προκοπῆς. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ πρέπει πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ ξεκάνουμε τὴ Σχολὴ τοῦ Πυροβολικοῦ πού κατέχει σήμερα τὸ ξενοδοχεῖο αὐτό, καὶ τὸ ὁποῖο δὲν ἐξαρτᾶται βέβαια ἀπ' τοὺς Μπολσεβίκους, ἀλλὰ ἀπ' τοὺς κυρίους καπιταλιστὲς τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου.

Ἐν πάσει περιπτώσει, ὅ,τι γίνεται δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν ἰσοπέδωση μερικῶν ἀναρχικῶν. Ὁ καθένας μένει στὴ θέση του, ὁ ἐπίτροπος τοῦ λαοῦ εἶναι μὲς τὸ γραφεῖο του καὶ ὁ κλητῆρας στὴν πόρτα του, ὁ Πρόεδρος τοῦ συλλόγου ἢ ὁ ὀργανωτὴς γιὰ τὸν ὁποῖο κάθε λεπτὸ πού περνᾷ τοῦ εἶναι πολὺτιμο, γυρνᾷ μὲ τὸ ἀμάξι, ὁ καθηγητὴς ἐκτὸς ἀπ' τὸ κοιτῶνα του ἔχει τὸ δικαίωμα σ' ἓνα γραφεῖο, ὁ μηχανικὸς κερδίζει περισσότερο ἀπ' τὸν εἰδικὸν ἐργάτη καὶ αὐτὸς πάλι περισσότερα ἀπ' τὸν ἀπλὸ χειρῶνακτα.

Μόλις ὅμως λείπουν οἱ ἰδιαίτερες ἀνάγκες πού ἀπορρέουν ἀπ' τὴ διαφορικότητα τῶν ὑπηρεσιῶν, ξαναφαίνεται ἡ πραγματικὴ ἰσότητα.

Ὁ ἀπλὸς χειρῶνακτας καὶ ἐπίτροπος τοῦ λαοῦ ἔχοντας ἀνάγκη νὰ ἀναπαυθοῦν θὰ συναντηθοῦνε μέσα στὸ ἴδιο σανατόριο, ὁ μηχανικὸς καὶ ὁ ἐργάτης θὰ ἔχουνε τὰ παιδιὰ τους στὸ ἴδιο σχολεῖο. Κι' αὐτὰ δὲν εἶναι πιά θεωρητικὲς ὑποθέσεις, ἀλλὰ γεγονότα ἀπλᾶ πού ἐπαναλαμβάνονται κάθε μέρα, καὶ ὅταν τὰ ἀναφέρω, μ' ἔρχονται στὴ μνήμη ὀνόματα.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ.

Καὶ ἡ πιὸ οὐσιαστικὴ ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων θάποτελοῦσε μιὰ αἰσχρὴ ἀπάτη, ἂν ἀποκλείονταν ἀπ' τὴν ἰσότητα αὐτὴ τὸ ἄλλο μισὸ τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους. Δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀφόρητο πρᾶμα ἀπ' τὴ θέση τῆς γυναῖκας μέσα στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία. Ὁ κώδικας τὴν θέλει σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς σχέσεις μέσα ὑποταγμένη στὸν ἄντρα, ὁ ἀστικὸς νόμος τὴ χτυπᾷ ἀσπλαγχα, σὲ περιπτώσεις ἀκόμα πού πού ἀθωώνει τὸν ἄντρα, ὁ νόμος τῆς ἀπαγορεύει κάθε πολιτικὴ ζωὴ καὶ τῆς στερεεῖ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη, ἢ συνήθεια τὴν κρατεῖ μακριὰ ἀπ' τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Ἄν ὑπάρχουν ἐξαιρέσεις γιὰ τὸ τελευταῖο, αὐτὲς συναντῶνται μέσα σ' ἓνα πολὺ στενὸ περιβάλλον τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ χρήματος ἢ τοῦ πνεύματος.

Μέσα στὶς ἐργατικὲς τάξεις, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς μικροαστικῆς, σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀδικίες προστίθεται καὶ τὸ βάρος τοῦ γάμου, βάρος τρομερὸ, ἀποκτηνωτικὸ, στείρο πού ὀλοένα καὶ ἀνανεώνεται. Αὐτὴ εἶναι ἡ τύχη τῆς γυναίκας σὲ χώρες πού τολμοῦν νὰ λέγονται πολιτισμένες. Αὐτὴ ἦταν ἡ τύχη τῆς γυναίκας στὴ Ρωσία, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἐδῶ εἶχε παραπάνω κάποιες γραμμὲς

ἰδιαίτερες, γιὰ τὶς ὁποῖες μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε κάποια ἰδέα ἀπ' τὰ γνωμικὰ πού θ' ἀκούσουμε παρακάτω: «Ἡ ὄρνιθα δὲν εἶναι πουλί, οὔτε ἡ γυναῖκα ἄνθρωπος». Ὁ Νεκράσφ, ὁ ποιητὴς τοῦ πόνου τῆς ἐργαζομένης Ρωσίας, πολὺ συχνὰ ἐλεεινολογεῖ τὴ θλιβερὴ μοῖρα τῆς χωρικῆς: ζωὴ σκαλίσια, σκληρὸς κάματος, ξύλο καὶ βία ἀπὸ μέρος τοῦ ἀντρώπου, σπαραγμοί, συνεχεῖς ταπεινώσεις. Ἴδου ἡ ἀπέραντη ἀδικία τὴν ὁποῖαν ἔρχεται νὰ καταργήσῃ ὁ κομμουνισμὸς, νὰ τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας πού ἔρχεται ν' ἀναλάβῃ, ν' ἀναπτύξῃ τὴ γυναῖκα καὶ νὰ τῆς δώσῃ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου τῆς. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἀκόμα δὲν ἔφτασε στὸ τέλος τῶν προσπαθειῶν του.

Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς πού μιὰ ἐφημερίδα κατάγγελε ἓνα ἀπ' τὰ ὑπολείματα αὐτὰ τοῦ παλιοῦ κόσμου, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς μᾶς εἶναι πολὺ πολὺτιμα ὅταν θέλωμε νὰ ἐκτιμήσωμε τὸν δρόμο πού διατρέξαμε. Εἶναι ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὲς ἐκείνους πού δὲν κατόρθωσαν ἀκόμη ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὴν ἀρχαία συνήθεια πού εἶχαν νὰ δένουν τὴ γυναῖκα τους.

Ἡ γυναῖκα κηρύχθηκε ἴση μὲ τὸν ἄντρα· στὸ ζήτημα αὐτὸ ἡ ἀπλὴ ἀκόμα, ἡ τυπικὴ αὐτὴ δήλωση ἔχει κάποιαν ἀξία, ἐφόσον ὁ καπιταλισμὸς, ἐκεῖ πού βασιλεύει, δὲν ἐκήρυξεν ἀκόμη τὴν ἰσότητα αὐτὴ.

Ἐπειτα ἡ ἐργάτισσα πού ὑποστηρίζεται στὴ φυσικὴ τῆς ἀδυναμία ἀπὸ μιὰ ὀλόκληρη σειρά νόμων τῶν ὁποίων ἡ φύλαξη ἐπιβλέπεται ἀστηγὰ, παίρνει γιὰ τὴν ἴδια ἐργασία ὀλόκληρο τὸ μισθὸ τοῦ ἐργάτη. Ἐκλέγεται καὶ ἐκλέγεται στὰ Συμβούλια τῶν Ἐργοστασιῶν, ἔχει γνώμη σ' ὅλες τὶς συνελεύσεις, λαβαίνει μέρος σὲ ἐκπαιδευτικὲς ἐπιτροπὲς καὶ σὲ ἄλλες ἀκόμη, ἐκλέγεται στὰ Σόβιετ καὶ ἐκλέγεται βουλευτὴς. Τὰ γεύματα πού δίνονται δωρεὰν στοὺς ἐργάτες, τὰ δημαρχικὰ ἐστιατόρια, τὴν ἀλαφρώνουν πολὺ στὸ νοικοκυριό της. Τὰ νηπιαροφεία, οἱ νηπιακοὶ κῆποι, τὰ σχολεῖα, τὴν ἀπαλλάτουν ἀπ' ὅλες τὶς κουραστικὲς φροντίδες τῆς μητρότητος.

Παραμένοντας μητέρα καὶ γυναῖκα, ἡ ἐργάτισσα μπαίνει ὀλοκλήρως ἐν τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Μπορεῖ νάνα κομμουνίστρια, ἀκούει τὶς διαλέξεις, ὀργανώνει παραστάσεις ἀναψυχῆς, μαθαίνει ἢ ἴδια ἢ καὶ διδάσκει σὲ ἄλλους ἀνάγνωση καὶ γραφὴ, καὶ ἐπὶ τέλους ἀναπτύσσει παράλληλα μὲ τὸν ἄντρα, τὸ σύντροφό της, ὅλες τὶς δεξιότητές της. Κι' αὐτὸ ἐδῶ πού σὰς λέω δὲν εἶναι ὄνειρο, εἶναι πρῶτος, βέβαια ἀργή, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ταχύτητα, εἶναι πιὸ ἀξιοσημείωτη παρὰ ἡ βραδύτητα, ἂν λάβῃ κανεὶς ἀκόμη ὑπόψη του τὰ ἐμπόδια πού πρέπει νὰ ὑπερνηκῶν. Κι' ἔπειτα ἀποτελεῖ πιά σὲ μερὰ πραγματικότητα. Ἐχουν συνέλθῃ ἤδη πολλὲς διασκέψεις ἐργατῶν γιὰ τὴν Μόσχα. Φτάνει νὰ δῆς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοὺς πραγματικὰ ἐκλεγμένους ἀπ' τὶς μᾶζες, γιὰ νὰ καταλάβῃς πὼς στὸ ἐξῆς ἡ γυναῖκα ἔχει ψυχὴ, μιὰ ψυχὴ συνολικὴ πού μπορεῖ νὰ συγκεντρωθῇ ἐπάνω στὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, πού εἰσάγει στὴν πολιτικὴ ζωὴ τὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα τῆς καλῆς νοικοκυρᾶς.

Ὁ Λενὶν τὸ φώναξε, ἦρθε ἡ στιγμὴ πού κάθε μαγεύρισα

οφείλει να μάθῃ νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος. Χωρὶς τὴ γυναῖκα, χωρὶς τὴν ἐργάτισσα καὶ τὴ χωρική, κήρυξε, ὁ κομμουνισμὸς εἶναι ἀδύνατος. Καὶ βλέπει κανεὶς τὶς ἐργάτισσες καὶ τὶς χωρικές ὑπὸ τὴν ἔμπνευση γυναικῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀπεριόριστης ἀφοσιώσεως ὅπως ἡ Καλλονταί, ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος ποὺ δημιουργεῖ σ' ὅλα τὰ κομιτέ του μέσα «γυναικεῖα τμήματα», νὰ συζητοῦν τὶς ἐκθέσεις τῶν σοβιετικῶν διαχειρήσεων, νὰ ἐκλέγουν ἀντιπροσώπους ποὺ θὰ ἐξελέγξουν τὴν διανομὴ τῶν χορηγήσεων καὶ τὴ λειτουργία τῶν κοινοτικῶν ἐστιατορίων, νὰ οργανώσουν νηπιατροφεῖα, παιδικοὺς κήπους ἢ μαθήματα γιὰ τοὺς ἀγραμμάτους, ἢ ἀκόμα νὰ προπαγανδίζουν μεταξὺ τῶν συντρόφων τῶν τὴ νέα ἰδέα τῆς συνειδητῆς σκέψης καὶ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Δὲν ὑπάρχει ἐπαρχία ἢ διαμέρισμα ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ τὶς δικές του διαλέξεις ἐργάτισσων ἢ χωρικῶν, ὅπου οἱ πρῶτες ὁδηγοῦν τὶς δεύτερες καὶ τὶς ἀνοίγουν τὰ μάτια. Ἀκόμα καὶ τὰ καντόνια ἔχουν τὶς δικές τους. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκαν σ' αὐτὸ μόνο. Στὴ Μόσχα, στὴν Πετρούπολη ἰδίως, ἐπεχείρησαν νὰ ξυπνήσουν τὸ πιὸ ὑστερημένο, τὸ πιὸ ὀπισθοδρομικὸ στοιχεῖο, τὶς νοικοκυρές. Ἀποσπασμένες ἀπὸ τὴ γεωργικὴ οἰκονομία, ξένες ἐπίσης πρὸς τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο, ἀπομονωμένες μεταξὺ τους, χαϊδεύοντας τὴ μικροαστικὴ τάξη, τῆς ὁποίας μαζεύουν τὰ ψύχουλα, ἀμαθεῖς, εἶναι ἐκεῖνες ποὺ διαδίδουν καθεμέρα τὶς φαντιστικὲς παλάβρες, τὶς τόσο ἀθῶες ὅσο καὶ ἡλίθιες, μὲ τὶς ὁποῖες ἡ τάξη αὐτὴ ἢ πνευματικὰ πεσμένη, νομίζει πὼς ἐκδικεῖται γιὰ τὴν ἀνεπανόρθωτη χρεωκοπία της, τὶς παλάβρες αὐτὲς ποὺ ἡ ἀνταντικὴ μπορζουαζία ξαναβρίσκει μὲ μιὰ ἱκανοποίησι ὄχι λιγώτερο ἡλίθια, ταχτικά ὀχτώ μέρες ἀργότερα, μέσα στὸν πούλημένο τύπο της. Οἱ νοικοκυράδες αὐτὲς ἐντούτοις προσκαλοῦνται σήμερα νὰ ἐκλέξουν ἀντιπροσώπους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον «χωρὶς κόμμα», γιὰ τὰ Σόβιετ τῆς Πετρούπολης καὶ τῆς Μόσχας.

Τὸ γεγονός αὐτὸ μιλά πιὸ εὐγλωττα, ἂν σκεφτῇ κανεὶς ὅτι ἡ «δημοκρατικὴ» Γαλλία δὲν παραχωρεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου στὴ γυναῖκα ἀπ' τὸ φόβο τῶν παπάδων!

Εἶχε δίκαιο ὁ Μπονχαρὶν γράφοντας, ἀκριβῶς ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς γενικῆς συνειδήσεως τῶν γυναικῶν. «Ἐνας νέος ἄνθρωπος γεννήθηκε, ποὺ δὲ θὰ μπορούσε μὲ κανένα τρόπο νὰ γεννηθῆ προηγουμένως. Δὲν τὸ πρόσεξαν: καὶ ὅμως, χάρις στὴν ἐπανάσταση καὶ τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα, ἀναπηδοῦν ἀπ' τὰ μυστικὰ βάθη τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ μας πολεμιστὲς καὶ δημιουργοὶ τολμηροὶ καὶ ἀποφασιστικοί, οἱ ἐργαζόμενες γυναῖκες, οἱ ἀπλὲς ἐργάτισσες, οἱ ἀπλὲς χωρικές. Ἄλλοτε τὶς θωροῦσαν σχεδὸν κτήνη. Ἀρχίζουν νὰ αἰσθάνονται τὸν ἑαυτὸ τους ἄνθρωπο καθὼς οἱ ἄλλοι, νὰ πέρνουν μέρος στὸν κοινωνικὸ ἀγῶνα καὶ σιγὰ σιγὰ νὰ διοικοῦν τὸ Κράτος, νὰ παρακαθίζουν στὰ συμβούλια καὶ τὶς ἐκτελεστικὲς ἐπιτροπές (1).

Ἄν ἐξετάσῃ κανεὶς μὲ προσοχὴ τὶς τάξεις τὶς ἄλλοτε προνομιοῦχες, κί' αὐτοῦ θὰ βρῇ τὴ γυναῖκα κερδισμένη ἀπ' τὴν ἐπανάστασι' ἐλευθερωμένη ἀπ' τὸν ἄντρα, ἔπαψε νὰ εἶναι ἐρωτικὸ παιχνίδι χωρὶς

(1) Τοβόστια, 29 Φεβρ. 1920.

βούληση καὶ χωρὶς συνείδηση, ἔχει μὴ πιά στὴν κοινωνικὴ ζωὴ: ἐλαφρότερη ἀπ' τὴν ἐργάτισσα καὶ τὴ χωρική, πολλὰ φορὲς καταπληκτικὰ ἀγράμματη, ἀδιάφορη, καὶ σὰ νὰ πάσχη ἀπὸ πολιτικὴ ἀναισθησία, ἢ σοβιετικὴ ὑπάλληλος μπαίνει κί' αὐτὴ, παρ' ὅλα αὐτὰ, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, στὸ δρόμο τῆς σωτηρίας, ὠφελεῖται ἀπ' τὰ καλὰ τῆς προλεταρικῆς ἐπαναστάσεως. Κί' αὐτὸ ἐπειδὴ ἔμαθε νὰ ἀφοσιώνεται σ' ἓνα ἔργο δημιουργικὸ, ἐπειδὴ ἔγινε καὶ γίνεται πολὺτιμη συνεργάτισσα τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς κοινωνικῆς δημιουργίας.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ.

Τὸ προλεταρικὸ καθεστῶς σὰ λογικὸ καὶ προοδευτικὸ καθεστῶς, ἐξασκεῖ καὶ σὶς ἐχθρικὰς τάξεις ἀκόμη ἐπ' ἀνά τὴν ἀναγεννητικὴν τοῦ ἐπίδραση καὶ τὶς παρασύρει μέσα στὸν κέκλω τὸν ὀλοένα πλατύτερο, τῆς κοινωνικῆς του ἀρμονίας. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ, τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ, τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, παράδοξο ἐκ πρώτης ὕψους, παρουσιάζεται σὲ ὅλες τὶς περιόδους. Νὰ γιατί, κί' ἂν ὑπάρχουν ἀκόμα στοιχεῖα ποὺ μένουν ἀπὸ πείσμα ἔξω ἀπ' τὴν ἀρμονία αὐτὴ, ἢ μᾶλλον ἂν ὑπάρχουν καὶ μέσα ἀκόμη στὴν οργανωμένη κοινωνία, δυσκολίες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς προλεταρικῆς ἰσότητος, χτυποῦν στὰ μάτια σὰν ἀναρχισμοί. Τὸ κομμουνιστικὸ αἰσθημα μᾶτρε πιά στὰ ἦθη μέσα.

Φυσικά, ἀπὸ ἀποψη καθαρὰ θεωρητικὴ, οἱ τάξεις δὲν καταργήθηκαν ἀκόμα. Ὅπως τῶπε ὁ Λένιν, ἐφόσον ἄντικρυ στὸ προλεταριάτο θὰ ὑπάρχουν οἱ μικροκτηματίες χωρικοί, θὰ ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ οἱ τάξεις. Ἐξὸν ὅμως ἀπ' αὐτὸ ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ ὑπάρχουν τὰ ἴχνη τῆς μπορζουαζίας, κί' ἀκόμη περισσότερο, δυστυχῶς, τὰ ἴχνη τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ τὸ γεγονός εἶναι τὸ ἔξης: Οἱ ἀστοὶ ποὺ ἐπιζοῦν, μποροῦν, ἐνόσω τοὺς ἀρέσει, νὰ δημιουργοῦν μόνοι τους καὶ ἔξωρα ἀπὸ μᾶς τὸν κόσμον τους, ἐν τούτοις εἶναι αὐτοὶ πιά σήμερα ποὺ βρίσκονται πεταγμένοι ἔξω ἀπ' τὸ μεγάλο δρόμο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ οὐσιῶδες εἶναι αὐτό: Οἱ ἐργάτες κάθε κατηγορίας, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ μεγάλη πλειονοψηφία, μαζεύτηκαν σὲ μιὰ μεγάλη προλεταριακὴ οἰκογένεια, ἀρμονικὴ καὶ ὀργανωμένη, μέσα στὴν ὁποία οἱ ἀνόητες διακρίσεις τοῦ παρελθόντος καταργοῦνται μὲ καταπληκτικὴ γληγοράδα. Ἡ ἐργασία τοῦ χειρῶν καὶ ἡ πνευματικὴ ἐργασία ἀναγνωρίζονται καὶ ἀμείβονται ὡς ἰσάξιες καὶ συναντοῦν τὴν ἴδια υπεράσπιση καὶ τὸν ἴδιον σεβασμό. Δὲν ὑπάρχουν πιά στὸν τόπον μας οὔτε ἀπόκληροι οὔτε παρίες.

Τὸ ὄνομα «σύντροφος», «Товарищ», ἐκφράζει θαυμάσια τὴν ἀπέραντη αὐτὴ συναδέλφωση. Τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν ἔχει τὴ νομικὴ ψυχρότητα, οὔτε τὸν ἀτομιστικὸν ἐγωισμό τῆς προσφωνήσεως «πολίτης». Δὲν χαρακτηρίζει πιά τὸ μέλλον ἐνὸς πολιτικοῦ κόμματος: δὲν εἶναι τόσο στενὸ. Ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ μέλη τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐργατικῆς οἰκογένειας, θυμίζει τὶς σκοτεινὰς ἐποχὰς τῶν βασιάνων ποὺ πέρασαν, τοὺς κοινούς ἀγῶνας καὶ τὶς κοινὰς ἐλπίδες, τὶς ἐξορίες, τὶς φυλακὰς, τὶς ἀπεργίας, τὴν παγκόσμια ἀλληλεγγύη τῶν ἀπόκληρων. Συμβολίζει σήμερα τὴ στοργικὴ ἀλληλοβοήθεια, τὴν

άντρική ενέργεια εκείνων που είναι οι κύριοι του μέλλοντος. Είναι ή μομφή, είναι ή ενθάρρυνση, είναι ή συνολική σκέψη και καρδιά. Αλλοίμονο σε κείνους που γελοιοποιούν το όνομα αυτό.

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ.

Και είναι ή ισοότητα, όχι πια ή νομική, αλλά ή οικονομική, δηλ. ή πραγματική, εκείνη που ανάπτυξε στη Ρωσία μέσα καινούργια αίσθηματά μεγάλης κοινωνικής αξίας, όπως ξεφύγα το αίσθημα της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, που μπορεί να έχει πολύ μεγάλη επίδραση επάνω στην πράξη. Ποιός ταξιδιώτης πριν απ' την επανάσταση, δέ θυμάται την αγανάκτησή του για τα άτελειωτα μπαχτσιόσια που είχε να μοιράσει σε χίλιες δυο απόκοπτες περιπτώσεις. Τα μπαχτσιόσια, το ανήθικο αυτό έθιμο, που μετατρέπει τη δημόσια υπηρεσία σε άτομική, αχώριστο απ' το κεφαλαιοκρατικό καθεστώς, ήταν μια απ' τις πληγές του παλαιού ρωσικού συστήματος. Καταργήθηκαν ριζικά και κατά τρόπο γενικώτατο, απ' τον καιρό που όλα τα επαγγέλματα, ίσαμε την ιδιωτική ακόμη υπηρεσία, έχουν μισθολόγια ωρισμένα, που καταρτίσθηκαν απ' τα συνδικάτα τους και την Επιτροπή της Έργασίας, μισθολόγια που δέν αφήνουν τόπο στην άτομική αυθαιρεσία.

Ξέρομε ακόμη σε τί βαθμό ήταν διαδεδομένη ή ζητιανιά. Κατάντησε μια σπάνια εξαίρεση, απ' τον καιρό που ή κατανομή της εργασίας και ή κοινωνική πρόνοια οργανώθηκαν επάνω σε βάσεις λογικές. "Αν ακόμα δέν καταργήθηκε τελείως, ατία μοναδική είναι ο άτελειωτος πόλεμος: στον οποίο μās καταδύσασαν οι εχθροί μας και ο οποίος απορροφά το μεγαλύτερο μέρος των πόρων μας.

Κι' αυτή ή πορνεία, αυτή ή κεφαλαιοκρατική πληγή, δέν φράζει πια το πέρασμα στα μουλεβάρτα, απ' τον καιρό που ή τίμια εργασία επιτρέπει σε κάθε γυναίκα να κερδίσει το ψωμί της.

Και το πιο αξιοσημείωτο είναι ότι δέν θυμώμαι κανένα διάταγμα, ούτε κανονισμό ο οποίος να εμπόδιζε τα πορνευτά, τη ζητιανιά ή την πορνεία. "Αλλα απ' αυτά εξαφανίστηκαν και άλλα πάλι θα εξαφανιστούν, μόλις λείψουν οι κεφαλαιοκρατικοί λόγοι που τα γέννησαν, μόλις οι προλετάριοι ανυψωθούν στο επίπεδο της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

"Υπήρχε άλλοτε στη Μόσχα ένα μέρος, που ποτέ κανείς δέν προθυμοποιόταν να το δείξει στους ξένους και το οποίο ήταν κυριολεκτικά το γενικό συνάντημα όλων των κατασταλαγμάτων του καπιταλισμού. Είχατε απ' τη μια τα παλάτια Μοροζόφ ή Riabouchinski, τα στολίδια αυτά της τέχνης και της αρχιτεκτονικής, τα μέρη αυτά της κομψότητας και των λεπτών ήδονων: απ' τ' άλλο πάλι μέρος τη βρωμιά και τη δυσωδία, το «Khitron Rynok». Το ένα δέν μπορούσε να υπέρχη χωρίς το άλλο.

Στη Μόσχα, κοντά στα Έκθετα, ήταν μια πλατεία, που σάπιζε μέσα στη λάσπη, τριγυρισμένη απ' κείνη βρωμόπιτα που ίδρωσαν οινόπνευμα, μιξέρια και ακολασία, όπου ξέπεφταν όλα τα ναυάγια της αστικής κοινωνίας. Απ' αυτού μπορούσατε να θαυμάσετε εν άνεσει τους δυστυχείς που κατέστρεψε και εξέρασε ή κοινωνία αυτή, άντρες ή γυναίκες σχεδόν γυμνούς αγχάλιασμένους αδιάντροπα

καταγής ή επάνω σε πάγκους, παιδιά σαπισμένα πιά, ανθρώπους που ξέπεσαν αυτού από διάφορες κοινωνικές τάξεις γελοιοδέστατα κουρελιασμένους, άλλους που αγωνιούσαν εγκαταλελειμένοι, παίχτες μανιώδεις, μέθυσοι που ήττανε και το τελευταίο τους πουκάμισο, τεμπέληδες εξ επαγγέλματος ή σακάτηδες που πεθαίνουν απ' τη πείνα, που φυταζωούν από άρπαγές, από μαχαιρώματα, από βρωμοδουλειές, να κλέφτωνα μεταξύ τους, να χτυπιούνται, να βρίζοκπιούνται ακατάπαντα. Τέτοια ήταν ή γραφική και συμβολική εστία κάθε μιάσματος, διάπλατα ανοιγμένη στη Μόσχα, που απειλούσε να πνίξει τη μεγάλη πόλη μέσα στη λέρα, στις ψύρες, στις ταγγάδες των φαρμακίων και στις συμμορίες των απαχιδιών της. "Ο άνθρωπος που σε μια στιγμή απελπισίας του θα έπεφτε στο μέρος αυτό ήταν χαμένος για πάντα. Και τώρα ή «Khitronka» δέν υπάρχει πλέον: κανένα διάταγμα δέν τη σκότωσε, πέθανε μόνη της, απ' την ήμέρα που τα παλάτια Μοροζον, Riabouchinski και τα άλλα έθνικοποιήθηκαν. Πέρασα απ' τα μέρη αυτά μπροστά από λίγον καιρό, δέν ήρα παρά ανθρώπους που πουλούσαν μερικά λαχανικά και παλιόρουχα. Τα τριγύρω βρωμόπιτα τα επισκέφτηκαν τα απολυμαντικά αποσπίσματα του Siemachko. Οι δυστυχείς των οποίων ή Khitronka ήταν το τρομερό καταφύγιο ξαναπήσαν τη θέση τους στην κοινωνία της εργασίας.

"Υπήρχεν ακόμη και μια άλλη περίφημη πληγή της Τσαρικής Ρωσίας: ή δωροδοκία. Για το ζήτημα αυτό μπορεί κανείς να πληροφορηθή απ' τους έντιμους γάλλους βιομήχανους, που έμεταλλεύονταν μια φορά τόσο χαρισωμένα τη Ρωσία. Δέν εύρισκαν μέσα τους αρκετή ήθική αγανάκτηση, προκειμένου να δυσφημίσουν τη διαφθορά της χώρας αυτής: όταν όμως επρόκειτο να διασφύγουν κανένα νόμο που περιόριζε την απληστία τους ή τον άγριο εγωισμό τους, ή που έδινε στους εργατές κάποια φαινομενική υποστήριξη, με τί τέχνη ήξεραν κι' αυτοί να μεταχειρίζονται τη δωροδοκία, οι Giraud, οι Siou και οι άλλοι.

Η άτιμωρησία ήταν εξασφαλισμένη, το κακό ήταν χρόνιο, βαστούσε απ' την ίδρυση των πρώτων υπηρεσιών επί Ίβάν του Τρομερού. "Όλο το διοικητικό σύστημα, σε να λέμε, βασιζότανε επάνω σ' αυτό. "Απ' το χωροφύλακα ως το μέγα Δούκα, όλοι οι υπάλληλοι του Κράτους εξασκούσαν εν συνειδήσει και πλήρη ασφάλεια τη δωροδοκία. Μόνο ένα θαύμα θα μπορούσε να ξεριζώσει μονομιάς ένα κακό τόσο βαθιά ριζωμένο. "Υπάρχουν ακόμη εκατομμυριοσχοι, οι οποίοι «τα βολεύουνε» με τους κερδοσκόπους, τους γιατρούς που έμπορεύονται την υπογραφή τους, τους διευθυντάς δημοσίων αποθηκών που διασπαθίζουν το κυβερνητικό χρήμα. "Αλλά εναντίον όλων αυτών έχει κηρυχθεί ένας άσπλαγχνος πόλεμος, τιμωρούνται δέ πάντοτε με την εσχάτη των ποινών οι δημόσιοι υπάλληλοι. Το έγκλημά τους θεωρείται ως το σοβαρότερο, ως το πιο άσυγχροτο απ' όλα, αφού υποσκάπτει τα θεμέλια του κράτους. "Η διαφθορά που άλλοτε ήταν νόμος, γίνηκε σήμερα εξαιρετικό έγκλημα.

Και το πιο αξιοσημείωτο, είναι πως το έγκλημα αυτό διαπράττεται πολύ συχνά όχι απ' τον προλετάριο, αλλά απ' τους αστούς,

παλιούς αστυνομικούς, παλιούς αξιωματικούς, παλιούς χρηματιστές ή έμπορευμένους, που έχουν προσέλθει κάποτε μάλιστα νομοταγέστατα, στην ύπηρεσία του Σοβιετικού Κράτους, οι όλοιοι όμως δεν είχαν ακόμα τον καιρό να καταστρέψουν μέσα τους τα ριζωμένα ελαττώματα της τάξεώς τους. Έστε λίγο τον επίτροπο ή το διευθυντή το συχνά βίαιο, άδικο ή άγροϊκο και θά ξεσκεπάσετε τον εύνοούμενο του αρχαίου καθεστώτος, σπανιότατα όμως έναν προλετάριο. Η δωροδοκία θά νικηθί, όταν εξαφανιστούν και τα τελευταία μιάσματα της άστοκρατίας.

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

Ίδου λοιπόν σοβαρά στοιχεία ήθικης προόδου τα όλοια άποκτηθήκανε με την οικονομική ισότητα και τα άμεσα της άποτελέσματα. Ίδου λοιπόν μιá τεράστια επανάσταση που συντελέστηκε με αρκετή γληγοράδα. Και τώρα έχουμε να κάνουμε σ' έναν άλλο κλάδο μιá σύγκριση όχι λιγώτερο διδακτική, μεταξú της άστικής Δύσεως και της δήθεν σοβιετικής βαρβαρότητας. Πρόκειται για το πνευματικό και ήθικό επίπεδο της κοινωνίας εν γένει.

Υποθέτω πως ό καθένας μας γνωρίζει λίγο-πολύ την άπέραντη εργασία της Έπιτροπείας για τη Δημόσια Έκπαίδευση, ή όποια πολλαπλασιάζει κατά χιλιάδες σχολεία όλων των ειδών και όλων των βαθμών, όλα δωρεάν και άνοιχτά για όλους, με προγράμματα πραγματικώς διδακτικά για τη ζωή. Γνωρίζουμε ίσως ακόμα την γιγάντια αυτήν επιχείρηση, που άρχισε ήδη, και ή όποια συνίσταται στο να μάθουν να διαβάζουν, και να γράφουν, να μετρούν και να σκέπτονται, κάπου 60—70 εκατομμύρια άναλφάβητοι, τις άνευ προηγουμένου πιστώσεις που δόθηκαν για το εκπαιδευτικό έργο, τους εύνοϊκούς όρους που δημιουργήθηκαν για το διδακτικό προσωπικό. Κι' αυτά όλα δεν είναι τίποτε άκόμη. Είναι ανάγκη να μελετηθί με προσοχή ή καθημερινή ζωή. Η άγωγή του σημερινού λαού, άς μñ τον τους κατοφανή τους πανεπιστημιακούς, δεν είναι τόσο έργο του σχολείου και της διδασκαλίας, όσο της εφημερίδας, των κοινωνικών όρων, και των όορτών που διασκεδάζουν τη σκόλη του. Στα καπιταλιστικά κράτη, το μεγαλύτερο μέρος του προλεταριάτου των πόλεων βρίσκει τον καιρό να διαβάξη τις επιφυλλίδες, τα διάφορα, ή τα σκανδαλώδη χρονικά κάποιου «Petit Journal» ή κάποιου «Matin», κι' ύστερα άπ' αυτό να παρηγοριέται για τις σκληρότητες της ζωής μέσα σε κανένα καμπαρέ ή σε κανένα κινηματογράφο. Οί μικροαστοί, υπάλληλοι, υπάλληλοι του κράτους κι' αυτοί δεν κάνουν άλλο τίποτε. Ο χωρικός που έμαθε να διαβάξη, συχνά ξεχνά όλα στα είκοσι χρόνια του και σχεδόν πάντοτε στα τριάντα του, από έλλειψη πρακτικής εξασκήσεως.

Άπ' εναντίας, δεν μπορεί κανείς να παύσει άπό του να θαυμάξη τον πλούτο της πνευματικής τροφής που προσφέρεται καθημερινώς στο κοινό της Σοβιετικής Ρωσίας.

Η κρίση του χαρτιού επιβάλλει οικονομία, οι εφημερίδες περιορίστηκαν σ' ένα φύλλο και μολαυτα τί ουσιαστικώτερο άπ' έναν αριθμό της Πράβδα ή της Ίσβέστια; Στόν τόπο των άδειων

και φωνακλάδικων συνεντεύξεων, βρίσκετε μέσα με τη μέρα ένα άληθινό μάθημα εφαρμοσμένης πολιτικής οικονομίας. Στη θέση των «διαφόρων», παρακολουθείτε κάτι που άκόμη δεν είδαν άνθρωποι μάτια, την άργη έσωτερική έξοικονόμηση του προλεταριακού Κράτους. Άντι τις άνούσιες επιφυλλίδες, έχετε ένα πρωτότυπο και ζουμερό λόγο του Λένιν ή του Τρότσκη, τις αποφάσεις κανονός Συνεδρίου ή το επίσημο κείμενο καμιάς διπλωματικής νότας. Άντις τάκοσμα έγκληματικά χρονικά, έχετε νέα για τη μεγάλη μονομαχία μεταξú Ιμπεριαλισμού και προλεταριάτου. Άντις έμπορικες ρεκλάμες, αριθμούς αίτιολογημένους επί της παραγωγής της σοβιετικής βιομηχανίας. Άντις τη μικρή έρωτική άλληλογραφία, είδοποιήσεις για συνελεύσεις επαγγελματικές, καλλιτεχνικές, πολιτικές. Ο Ράντεκ, ό Μιτουχαρίν, ό Λουνατσάρσκη, ό Siemachko, ό Λομον, ό Ζηνόβιεφ, ό Τρότσκη, κι' αυτός ό Λένιν, να οι συντάκτες του σοβιετικού τύπου. Άπολογούνται μπροστά στη δημοσία γνώμη και ζητούν άπ' αυτήν τη βοήθεια και τις συμβουλές της. Προκαλούν το ενδιαφέρο των μαζών επάνω στη συνολική ζωή της μεγάλης Κοινότητας.

Και το ρόλο αυτόν ό τύπος δεν τον παίζει στις πρωτεύουσες μόνο· οι 400 εφημερίδες που κατέχουν τα επαρχιακά κέντρα, πολλά κέντρα διςμερισμάτων και κάποτε μάλιστα άπλές κώμες, διατηρούνται, με περισσότερη ή λιγώτερη επιτυχία, στο ίδιο πνευματικό επίπεδο. Οί εφημερίδες αυτές διαβάζονται. Έρχονται στο σοβιετικών χωριών, στα συντάγματα του μετώπου και τα μετόπισθεν, κολλιένται στους τοίχους των πόλεων και των προαστείων, διαβάζονται φωναχτά για τους άναλφαβήτους, και σχολιάζονται στις λέσχες και στα σχολεία των ενήλικων μέσα.

Έπάνω σε μās, που είμαστε συνειθισμένοι με αυτόν τον τύπο, οι εφημερίδες λ.χ. της Γαλλίας, και οι σοσιαλιστικές άκόμη, γεννούν μιá γενική κι' επάνω κάτω όμοια έντύπωση θανάτου και σαπίλας. Η άνάγνωσή τους γεννά την άπελπισία. Άπορεί κανείς πως είναι δυνατό ένας λαός να άρκείται σε μιá τροφή τόσο νοθευμένη, τόσο άνούσια, τόσο κατομύριστη. Δεν γνωρίζω είκόνα χειρητότερη της άγωνίας μιās κοινωνίας.

Άς πάρουμε τα βιβλία: έδω, και ή φιλολογία άκόμη σχεδόν όλόκληρη άποτελείται άπό δόγματα και διδασκαλία. Είναι το επαναστατικό ρομάντσο, υπό τύπο αυτοβιογραφίας, που διαφωτίζει την ψυχολογία των εργοστασίων και της υπαίθρου χώρας (Sivatchev: «Ο κίτρινος διάβολος». Boris Ivanov: «Άναμνήσεις ενός σοσιαλιστή εργάτη») ή προλεταρική ποίηση που τραγουδεί τη νέα ψυχή της κοινής εργασίας, (Kitillov, Alexandrovski)· οι σοφές και πρωτότυπες μελέτες επάνω στην πολιτική οικονομία (Boukharine: «Η πολιτική οικονομία του εισοδηματία ή κριτική της άστριακής θεωρίας. Οί οικονομολογικοί νόμοι της μεταβατικής περιόδου. Λένιν: Κράτος και επανάσταση, κ.τ.λ.) είναι οι πρακτικοί οδηγοί για την όργάνωση της βιομηχανίας, συλλογές και σόλια διαταγμάτων, συγγράμματα παιδαγωγικά και ιστορικά, φυλλάδες για την εκλαίκευση όλων των κλάδων, άγρονομίας, ιατρικής, στρατιωτι-

κής τέχνης, πολιτικής κ.τ.λ., ή ακόμη επανεκδόσεις κλασικών συγγραφέων: του Μάρξ, του Τολστόϊ, του Γκόγκολ, Πούσκιν, Γκόργκι, Τουργένιεφ, Κλιουτσέβσκι, και μεταφράσεις των καλύτερων ξένων: Μπαρμπύς, Α. Φράνς κ. γ.

Στην Μόσχα οι νεαροί άμαξήλατες περιμένοντας πελάτες διαβάζουν προσούρες. Οι έφημεριδοπώλες κατατρώνε τις έφημερίδες, και τα περιοδικά τους. Οι φρουροί διαβάζουν Τολστόϊ. Είδα ξεγάτες να κουβαλούν κάτω απ' τή μαντίλη τους τούς τέσσερις τόμους του σοβαρού Ιστορικού Κλιουτσέβσκι, ξανατυπωμένους απ' τήν Έπιτροπεία τής Δημοσίας Εκπαιδύσεως, για δώδεκα ρούβλια. Άλλοτε ή ώραία κοινωνία δριζότανε στο όνομα του Κουρπιν, του πορνογράφου, και ο λαός ικανοποιότανε με ήλιθια ήμερολόγια των πανυγηριών. Όλος αυτός ο σωρός που διέφθειρε και εκ των άνω και εκ των κάτω, εξαφανίσθηκε με μιάς. Στο καινούργιο σύστημα μέσα, κέρδισαν οι υπερήφανοι διανοητικοί τόσο όσο και ο Λαός.

Όλόκληρη ή κοινωνία κέρδισε σε ήθικότητα και σε σοβαρότητα. Περνώ κάθε μέρα μπροστά από ένα θέατρο που δεν ήταν άλλοτε παρά ένα ήλιθιο θεατροπόζαρο. Απ' τον καιρό που βρίσκειται στα χέρια του σόβιετ τής συνοίτας, παίζουν μέσα κομμάτια του Τσέχοφ, του Όστρόβσκι και του Γκόργκι, ακόμη το Μπαρμπιέρ, τον Όθέλλο, τον Ταρτούφφ και τον Κατά Φαντασίαν Άσθενή. Η σάλα είναι γεμάτη από στρατιώτες και νεολαία. Οι ήθοποιοί είναι καλοί, το ρεπερτουάρ διδακτικό.

Άς πάρουμε τις συγκεντρώσεις: Τό κάθε τι αποτελεί άφορμές συγκεντρώσεως. Οι συγκεντρώσεις είναι ένα εξακολουθητικό σχολείο πολιτικής άγωγής. Σ' αυτές εξηγούν τήν έσωτερική και έξωτερική πολιτική, τις ανάγκες τής δημοκρατίας, τό μεγάλο ρόλο του προλεταριάτου, τήν εδύνη του καθενός μέσα στην κοινή προσπάθεια.

Και οι άγγελίες ακόμη στους δρόμους κ' αυτές αποτελούν ένα εξακολουθητικό κεντρί περιεργείας, γνώσεως, ενεργείας και κοινωνικής συνειδήσεως. Τό όργανο αυτό του κερδοσκοπικού συναγωνισμού γίνηκε λαχρρό εργαλείο τής άγωγής των μαζών.

Ο ΝΕΟΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

Αισθάνεται κανείς μέσα τον μιá βαθειά γοητεία να βλέπη τον κομμουνισμό να αναπτύσσει τους ανθρώπους εκεί όπου ο καπιταλισμός ήθελε να τούς κρατήσει μηχανές άγροίκες, υπάκουες για τή δική του χρήση.

Μπροστά στο θέαμα αυτό τής ζωής, σκέπτεται κανείς θλιμμένος, τήν ήθική και πνευματική φτώχεια τής αστικής Δύσεως. Που είναι ή βαρβαρότητα και που ο πολιτισμός; Δέ σ'ας φαίνεται πώς όλη ή μιá μεριά αναδίδει άγωνία, ενώ ή άλλη ζωή. Πώς μπορεί να διατάξη κανείς ακόμα; Πώς όλοι οι ελλεικρινείς άνθρωποι δεν έκαμαν ακόμη τό επιβλαβόμενο πήδημα απ' τό βασίλειο του θανάτου στο βασίλειο του ξαναγεννημού; Η μήπως τούς εδρε κ' αυτούς ο θάνατος, με όλη τήν τάξη τους και με όλο τό σύστημα τους;

Ο Paul Louis μέσα στο ελλεικρινές και άκριβολογημένο του έργο. «Η παγκόσμια άνατροπή», δίνει μιá τρομαχτική άνάλυση τής «ήθικής καταπτώσεως» των κεφαλαιοκρατικών χωρών:

διαφθορά των τιξέων που κυβερνούν απ' τις όποιες τά άμύθητα κέρδη του πολέμου έχουν άφαιρέσει κάθε ντροπή και κάθε συστολή, «σατάλη, περιφρόνηση των άναγκών του άλλου, έγωϊσμός άχαλίνοτος, έπιθυμίες άπεριορίστες, καταφρόνηση του δημοσίου συμφέροντος, φρενητική προσκόλλησι στις ήδονές που παρέχει ή στιγμή». Κύλισμα άκόλαστο προς τις χυδαιότερες και τις πιο θορυβώδεις απολαύσεις, ακόμη χειρότερο, ή μόλυνσις που κατακτά τό ένα μετά τό άλλο όλα τα στοιχεία τής κοινωνίας, ξεκινώντας απ' τους νεοπλούτους για να φτάση στις μάζες, «όλα τα κοινωνικά στρώματα βαθμηδόν μολυσμένα απ' τή διπλή όρεξη του κέρδους και τής χυδαίας ήδονής». Τίποτε πιο πένθιμο απ' τον πίνακα αυτόν, που επιβεβαιώνεται όχι μόνον απ' τούς ταξιδιώτες που πηγαίνουν απ' τή Ρωσία στις καπιταλιστικές χώρες, άλλ' ακόμα και απ' τήν άκούσια μαρτυρία του αστικού τύπου. Πρέπει να πιστέψη κανείς άλήθεια πως ο κεφαλαιοκρατικός κόσμος ξαναμωράθηκε: αυτοί οι διαγωνισμοί τής δουροφίας, αυτή ή ήθοποιός του κινηματογράφου, που κάνει να τρέχουν για να τή δούν εξακόσιες χιλιάδες παριζιάνοι και διακόσιες χιλιάδες λοντρέζοι, αυτό τό βάρβαρο φόβητρο που ήρτε να εκθρονήσει τό ταγκό που θεωρήθηκε πάρα πολύ ραφιναρισμένο, αυτός ο διάσημος άγγλος φυσικός Oliver Lodge, ο σοφός γερμανός μεταφυσικός Oswald Spengler, που πύγεται με στον πιο χυδαίο μυστικισμό, οι άνακλήσεις των νεκρών και τα τραπέζια που γυρούν, δεν αποτελούν τετριμμένα άναμφισβήτητα συνολικής διανοητικής καταπτώσεως; Ο Paul Louis παρομοιάζει τα φαινόμενα αυτά με τήν επαύριον των μεγάλων κρίσεων και βαθειών άνατροπών: Βυζάντιο, Άντιβασιλεία, Διευθυντήριο. Θέλουν να απολαύσουν μετά που έχουν υποφέρει μετά που πέρασαν τόσον κοντά απ' τό θάνατο.

Όλα αυτά είν' άλήθεια: Άλλά τότε γιατί δεν παρηγούμε τίποτε τό παρόμοιο στη Ρωσία; Ύστερα από έναν πόλεμο, που στάθηκε γιατμήν βαρύτερος παρά για κάθε άλλον, ύστερα απ' τό σεισμό μιάς πρώτης έλευθερωτικής επαναστάσεως, γιατί ο ρωσικός λαός δεν άποκοιμήθηκε κι αυτός μέσα στη φρενίτιδα τής άπελευθερώσεως και στο μεθύσι τής ζωής που ξαναβρήκε;

Άν ή μπουρζουαζία διατηρούσε τήν αρχή, αυτό θάρότανε δίχως άλλο, χωρίς να έμποδιστή απ' τήν οικονομική κρίση. Θάκαμαν χροστές δουλειές ούτοι που κρατούν στην Πετρούπολη και στη Μόσχα τα καφιστανά και τούς υπόγειους παράδεισους, και ο έργατικός λαός, έκμεταλλευμένος περισσότερο απ' τήν σημερινή μπουρζουαζία που θά γινότανε Τσάρος, παρά απ' τή χρεσινή τσαρική άριστοκρατία, θά πλήρωνε δλόμονος τα έξοδα τής γιορτής. Θα διασκέδαζαν στη Μόσχα όπως στη Βιέννη, χωρίς να ενδιαφέρονται για τις χιλιάδες των χιλιάδων τα παιδιά που πεθαίνουν απ' τό κρύο και τήν πείνα. Θα γλεντίζανε όπως στο Παρίσι, χωρίς να θέλουν να καταλάβουν τήν χονδρεϊδή έννοια τής άπειλής του «κύματος τής τεμπελιάς» που συμπληρώνει τήν καταστροφή τής χώρας. Ένας λαός ολόκληρος θά γαρμενίζότανε.

Γιατί βλέπομε στη Ρωσία άκριβώς τό εναντίο; τή σοβαρότητα αυτή τής ζωής, τήν καλήν αυτή θέληση, τήν συνειδητή αυτή πειθαρχία, αυτό «τό κύμα τής εργασίας», τήν έπιμονή μέσα στην προσπά-

θεια, παρ' όλες τις απαραίτητες ψηλαφίσεις, που τραβούν σιγά-σιγά τη δημοκρατία απ' το βάθος της αβύσσου;

Η αντίθεση μεταξύ της σοβιετικής Ρωσίας και του άστικου κόσμου είναι βαθειά και διδακτική. Η πρωτοπορεία του ρωσικού προλεταριάτου παίρνοντας στα χέρια του την αρχή, επιβουρύνθηκε με ένα μεγάλο καθήκον. "Αν η πρωτοπορεία αυτή πραγματοποιή την ισότητα, αν τείνη στο να ανυψώσει την ανθρωπότητα αξιοπρέπεια του καθενός, αν αποβλέπη σ' έναν ανώτερο πολιτισμό, δεν είναι για να φτάση άπολύτως αξίες: πρόκειται για τους απαραίτητους όρους που χρειάζονται για να φτάσουμε σε μια οργανική κοινωνία ανθρώπων, της οποίας όλα τα μέλη θα έχουν συνείδηση του ρόλου και της ευθύνης των.

Ο κομμουνισμός ανέλαβε, χωρίς να το φωνάζει θορυβώδιστα, την Ηράκλειο εργασία να μεταμορφώσει τον Ρώσο άνθρωπο. Το κλίμα και το πολιτικό του καθεστώς συνετέλεσαν εις το να τον κάμουν παθητικό, άνθρωπο που πολύ λίγο επιθυμεί την ατομική δράση, ίκανό για μυθώδη άθλα, που επακολουθούν διειρωδείς τεμπελιές, άκρατο, έραστή του άπέραντου και του ακαθόριστου, έχθρο των σωστών υπολογισμών και της ακριβείας, άνικανο για ένα μέτριο αλλά διαρκές έργο. Ο κομμουνισμός προσπαθεί να τα αλλάξει όλα αυτά. Εισάγει μέσα στις συνήθειες το αίτημα του μετρημένου χρόνου, της όροθετημένης εργασίας, της μεθοδικής και κανονικής διαδοχής των προσπαθειών, της ακριβούς εκτελέσεως μιας λειτουργίας όρισμένης, της ευσυνείδητης ευθύνης που πρέπει να έχει κάθε μέλος μέσα στη γενική πορεία του μεγάλου συνεταιρισμού. Το πρόγραμμα στο σύνολό του, το σχέδιο και ο κανόνας βρίσκονται σε όλους τους κλάδους στην ήμερησία διάταξη.

Η κατάληψη του σχεδίου αυτού από όλους εκείνους που καλούνται να το εφαρμόσουν, και η διανοητική προσήλωση του καθενός στο ρόλο που ανέλαβε για τη πραγματοποίησή του, αποτελούν το ιδεώδες που ζητεί και επιδιώκει κάθε πολιτική του κομμουνιστικού κόμματος και της σοβιετικής έξουσίας.

Δεν νομίζετε πως για πρώτη φορά στον κόσμο, προχωρούμε προς μια κοινωνία αξία του όνόματός της, της οποίας τα στοιχεία θα έχουν αξίαν όρωσα, και τα όποια ένώνοντας συνειδητά τις θελήσεις τους για την πραγματοποίηση ενός κοινού σχεδίου παραδεγμένου απ' αυτά, θα καταστήσουν έφρηστη την παρουσία του όργάνου της μηχανικής συναρμογής και του έξωτερικού καταναγκασμού, του κράτους; Όπως το είπε ο Γκόρκι, απ' την «άνθρωπινη αυτή μυομηγιά, την αλλόκοτη, την ποικιλόχρωμη, την όκηρη, που λέγεται Ρωσία»¹⁾ ο κομμουνισμός κάνει όστε να προβάλει σιγά-σιγά μια όλότητα άρμονική, μέσα στην όποια κάθε άνθρωπος αισθάνεται τον έαυτό του υπεύθυνο για ό,τι συμβαίνει τριγύρω του, και για ό,τι κάμει ο ίδιος²⁾.

Ο νέος άνθρωπος του κομμουνισμού δεν πρόκειται να γεννηθί,

¹⁾ Vladimir Ilich Lenine: "Η κομμουνιστική διεθνής No. 12.

²⁾ Βλέπε το πρόγραμμα που όρισε για το νέο σχολείο ο καθηγητής Derjavin: (Έξέστια Πετρούπολεως, 28) VII, 1920): «Αγωγή της συνειδήσεως της συνολικής ευθύνης». Το πρόγραμμα αυτό δεν εφαρμόσθηκε μέσα στο σχολείο, αλλά στην καθημερινή ζωή της Σοβιετικής Δημοκρατίας.

δεν αποτελεί μακρυσμένη ούτοπία. Ζει, μεγαλώνει πολλαπλασιάζεται. Διαβάστε το έξης γράμμα ενός κομμουνιστή στρατιώτη, που μιλεί για τους νέους κομμουνιστές που γίνηκαν δεχτοί κατά την «έβδομάδα του κόμματος»: «Γενήκαν άγνωριστοί. Πρώ όλίγου ακόμα κατατασκισμένοι, πεινασμένοι πνευματικά, ξαναγεννήθηκαν: γένηκαν άνθρωποι ζωντανόί, που λαχταρούν τη δράση, την εργασία, τη μεταμόρφωση των συντρόφων των. Πώς να εκφράσω τον ένθουσιασμό μου μπροστά σε μια τέτοια αναγέννηση των ανθρώπων; Είναι πράγματι οι νεκραναστημένοι που θα φέρουν το φως σε εκατομμύρια».

Και η πρώτη εκδήλωση του νέου ανθρώπου υπήρξε ο «ήρωϊσμός της εργασίας». Οι άστοι της Γαλλίας δεν ξέρουν μα ούτε και οι γάλλοι εργάτες γνωρίζουν, τι θα πη δουλειά καθόλο το διάστημα του Ρωσικού χειμώνα, χωρίς θέρμανση και με 400 γραμμάρια μαύρου ψωμιού στην κοιλιά. Τα υλικά ύστερα από έξίχρονη έντατική χρήση τελείωσαν, ο άνθρωπος, χάρη κι αυτός στην άκανόνιστη έξίχρονη ζωή, έξαντλήθηκε* δεν περιμένει καμιά βοήθεια, καμιά πρόσκαιρη ανακούφιση, όπως στη Δύση, σε καλύτερη κατάσταση σήμερα, αλλά αθριο ίσως χειρότερη. Είναι ανάγκη να ενεργήσουν άμέσως, να βγούνε με κάθε θυσία απ' τον όλεθρο αυτόν κύκλο: χωρίς ψωμί δεν υπάρχει εργασία, και χωρίς εργασία δεν υπάρχει ψωμί. Και ο καινούριος άνθρωπος, όχι μονάχα ο κομμουνιστής, αλλά τα εκατομμύρια των εκατομμυρίων που έρχονται κατόπι του, έδημιούργησαν το φαινόμενο αυτό, το νέο μέσα στην ιστορία, σ' ένα τέτοιο βαθμό και σε τέτοιες αναλογίες, τον «ήρωϊσμό της εργασίας». Τα κομμουνιστικά Σάββατα, κι αυτά δεν είναι τίποτε άκόμη, είναι ένα παράδειγμα, μάν αρχή είδεν ο κόσμος τις μεγαλοπρεπείς εικόνες, εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων, όπλισμένων όχι πια με λόγχες και με σπαθιά, αλλά με φιάκια και αξίνες, να πραγματοποιούν σ' ένα μήνα μέσα, με εύκολία και με χαρά, το έργο πολλών έτών. Είδαν ακόμα τα θαύματα των παραμυθιών να γέρνουν σάρκα και όστα: την πρωτομαγιά, οι εργάτες της Kostorna έχρισαν σε είκοσιτέσσερες ώρες μέσα ένα σπίτι του λαού»¹⁾. Και ήδη η εργασία ή δωρεάν, ή θεληματική, ή χαρούμενη, αποτελεί το πανηγύρι του μελλοντικού κομμουνισμού.

Άλλου είναι ο ήρωϊσμός. Είναι μέσα στα εργοστάσια, μέσα στα επαγγελματικά αυτά σωματεία, στους βιομηχανικούς αυτούς κλάδους, στα περιφερειακά συνδικάτα, που απέφασισαν ελεύθερα να δουλεύουν ξεθεωτικά, ότιδήποτε κι αν συμβί, ως που να σπάση ο κύκλος του θανάτου. Απέφασισαν ελεύθερα, άφου ένόησαν το ρόλο και το καθήκον τους μέσα στην προλεταριακή επανάσταση. Ο άπομονωμένος εργάτης μπορεί να γκρινιάση, το εργαστήριο και το εργοστάσιο αυτό μπορεί να άπεργήση: ο ήρωϊσμός δεν άνήκει στο άτομο, αλλά στην εργατική τάξη της Ρωσίας, που έλαβε την άποφαση αυτή και την εκτελεί.

Οί δυστροπούντες εκδηλώνουν μόνο τη ζωώδη επανάσταση του μέλους ενάντια στον ήρωϊσμό του συνόλου, ά: λεχθή κι αυτό για

¹⁾ Gorki: «Όμιλία επάνω στην Έργασία» (το άρθρο τυπώθηκε στις έφημερίδες της Πετρούπολεως, αλλά η παραπομπή είναι από τον εργάτη του Κρασνογιάρσκ, που έχω πρόχειρο, 11 Αυγούστου 1920).

νά μὴ παραλείψωμε τίποτα. Ἄλλὰ τέτοιαι μέλη εἶνε σπάνια, καὶ ὁ ἥρωϊσμός ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, καὶ στὰ άτομα ἀκόμα μέσα καὶ στίς μικρὲς ὁλότητες. Νά ἕνα ἐγκύριο σύνταγμα τοῦ Τροτσκί ποῦ ἀποφασίζει νά ἐργάζεται ὁ πολίτης δύο ὥρες τὴν ἡμέρα τοῦλάχιστο δωρεάν, συμπληρωματικὰ «μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ κομμουνισμοῦ». Νά οἱ μεταλλουργοὶ τοῦ Τσελιμπνίσκ ποῦ, «ἔχοντας ὑπόψει τοὺς τὴν ἐλευθέρην θέσιν στήν ὁποία βρισκεται ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, καθὼς καὶ τὸν ἐξαιρετικὸν ρόλον ποῦ παίζει ἡ βιομηχανία αὐτὴ στὸν παρόντα πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον κάθε ὥρα ἐνιαυτικῆς ἐργασίας φέρνει κοντύτερα τὸ θρίαμβον τῆς ἐργασίας ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου», παραιτοῦνται τῆς κανονικῆς τῶν ἀναπαισεως τῶν δύο ἐβδομάδων τὸ ἔτος. Καὶ στήν ὑπαίθριον χώρα, ὅπου οἱ χωρικοὶ καλλιεργοῦν, δωρεάν, ἐννοεῖται, τίς γαῖες τῶν πιστράτων! Παραδείγματα ὑπάρχουν κατὰ λεγεῶνες. Ὁ Τρότσκι ἔκρινε καλὸ νά χαραχῆ τὸ πορτραῖτο ἑνὸς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς «ἥρωες τῆς ἐργασίας» ποῦ ἀποτελοῦν λέει, τὸ κύριον στήριγμα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. «Γιὰ νά νικηθοῦν τὰ ἐμπόδια, νά ἐξαλειφθοῦν οἱ δυσκολίες, καὶ νά ἐπέλθῃ τὸ ἀναγκαῖο ἀποτέλεσμα, χρειάζεται ὑψηλὴ ἠθικὴ, ἀκλόνητη θέληση στὸ νά καταστῇ ἡ ζωὴ πρὸς καλὴν, πρὸς εὐκοιαν ἀπ' ὅ,τι εἶναι σήμερα. Ὅλα αὐτὰ τὰ προτερήματα τὰ εἶχε ὁ ἡρωιστὴς μηχανικὸς Βασιλιεφ.» Καὶ τέτοιαι ἥρωες τῆς ἐργασίας, ὑπάρχουν κατὰ λεγεῶνες, καὶ πρέπει νά τὸ πιστέψετε ἐφόσον βλέπετε πῶς ἡ ρωσικὴ δημοκρατία θριαμβεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐναντίον τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως ποῦ ὑποσκάπτει τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Καὶ ἐν τοῖτοις ὁ Ρώσος ἦταν ἄλλοτε ἀνθρώπος χωρὶς ἀδιάπτωτη θέληση, χωρὶς πίστη στὸν ἑαυτὸ του! Ποῖος εἶναι ὁ μῦθος πῶς θάνατον αὐτό;

Τὸ μάγον αὐτὸν μπορεῖ κανεὶς νά τὸν ἀνακαλύψῃ μέσα στίς ἀποφάσεις τοῦ τελευταίου συνεδρίου τοῦ Ρωσικοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος (Ἀπρίλιος 1920): «Καθῆκον μέσα εἶναι νά μῆσωμε κάθε ἐργάτην στὸ ρόλον ποῦ παίζει μέσα στὸ γενικὸ οἰκονομικὸ σοσιαλιστικὸν σύστημα τὸ ἐργοστάσιον μέσα στὸ ὁποῖον δουλεύει. Κατὰ περιοδούς, κάθε μῆνα λόγον χάριν, οἱ ἐργάτες κάθε ἐργοστασίου θὰ μαζεύονται σὲ γενικὴ συνέλευση, γιὰ ν' ἀκούσων τὴν ἐκθεσὴ τῆς διευθύνσεως ἐπάνω στήν ἐργασία ποῦ γίνηκε τὸν περασμένον μῆνα καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τοῦ ἐρχομένου μηνός (1).

Ἐπειτα καὶ μέσα στὴ φυλλάδα τοῦ Chatounovski, σιδηροδρομικοῦ μηχανικοῦ, ἐξηγιέται εἰδικὰ γιὰ τοὺς ἐργάτες, τὸ σχέδιον τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς γενικά, τῶν μεταφορῶν ἰδιαιτέρως, ἢ τέλος τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ σιδηροδρομικοῦ ὅλου. Στὴ φυλλάδα αὐτὴ μέσα ἀναδημοσιεύεται ἡ διαταγὴ 1042 μὲ πίνακες ποῦ δείχνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτμομηχανῶν ἢ τῶν ἐπὶ μέρους κομματιῶν ποῦ ὀφείλει νά παραδίδῃ κατὰ μῆνα κάθε ἐργοστάσιον ἢ ἀποθήκη. Τὸ βιβλιαράκι αὐτό, κατὰ διαταγὴν τοῦ Τρότσκι μοιράστηκε σὲ ὅλα τὰ σιδηροδρομικὰ δίκτυα.

Ἄλλοτε, ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῆς Μουρμάνης ἦταν χτισμένη ἐπάνω στὰ κόκκαλα δεκάδων χιλιάδων ἀχμαλώτων Τσέχων καὶ

(1) Τμήμα X. Appel des Masses à la Direction de l'Industrie p. 12 - ἀπὸ τὴ γαλλικὴ μετάφραση—Πετρούπολη, 1920.

Αὔστριακῶν, ἢ ἐργατῶν κερτίνων τοὺς ὁποίους στρατολόγησαν καὶ διατηροῦσαν μὲ τὴ βία. Σήμερα, τὸ μεγάλο ἠλεκτρικὸ κέντρο τοῦ Chatour χτίσθηκε ἀπ' τὰ θεμέλια, γιὰτὶ ὄχι μόνο οἱ ἐργάτες τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ χειρῶνακτες τῶν μεταλλείων καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων ἀκόμα ἔχρουν πῶς πρέπει νά ὑπηρετήσουν τὸ ρωσικὸν προλεταριάτον, τοῦ ὁποίου εἶναι μέλη σκεπτόμενα καὶ ἐνεργά.

Ὁ ἥρωϊσμός τῆς ἐργασίας ἐδημιουργήθη ἀπ' τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸ σοβιετικὸ κράτος, καὶ βασιζέται ἐπάνω στὴ συνείδησιν ποῦ ἀπόχτησαν οἱ ἐργάτες γιὰ τὴν συμμετοχὴν τοὺς σὲ τὸ μεγάλο κοινωνικὸ σῶμα. Νά γιὰτὶ, στήν ἐρειπωμένην αὐτὴν καὶ ἀπὸ οργανωτικὴ ἀποψη καταστραμένην Ρωσίαν μέσα, ὁ ἥρωϊσμός αὐτὸς ἔκανε θαύματα, νά γιὰτὶ ὁ ἴδιος ἥρωϊσμός παντοῦ ἄλλου κάτω ἀπ' τὸ καπιταλιστικὸν καθεστῶς εἶναι ἀδύνατος.

Ὁ Γεώργιος Σορέλ καὶ ὁ Γκόρκι παραβάλλουν τὸ Λένιν μὲ τὸ Μεγάλον Πέτρον. Ἀνακριβὲς καὶ ἀδίκον νά λέγεται γιὰ τὸ Λένιν ἕνα τέτοιο πρῶγμα ὅσο καὶ ἂν πρόκειται γιὰ ἔπαινον τοῦ. Ὁ Μέγας Πέτρος ἦταν μονάρχης ποῦ ἤθελε νά εἰσαγάγῃ τὴν Ρωσίαν μέσα σὲ εὐρωπαϊκὸν πολιτικὸν σύστημα: γιὰ νά κἀνὴ σὺν τοὺς ἄλλους, ἐδημιούργησε διοικήσεις, στρατὸν καὶ στόλον, μὲ ἐργοστάσια κανονίων καὶ μεταλλείων, πρωτεύουσα ἐξευγενισμένη, ἀβλὴ καὶ φιλολογία. Ὁ Λένιν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, τοῦ προλεταριάτου, τοῦ μικροπρολεταριάτου, καὶ ὅλων τῶν συνασπισμένων στοιχείων τῶν ἄλλων τάξεων, ζητεῖ νά εἰσαγάγῃ τὴν ἐργατικὴν μάζαν στήν ἀνθρώπινον κοινωνίαν, καὶ νά ὀδηγήσῃ τὴν τελευταίαν αὐτὴν σ' ἕνα ἄγνωστο ἐπίπεδον τῆς οργανικῆς καὶ ἁρμονισμένης ζωῆς.

Προσπάθεια πολὺν πρὸς ἀπέραντην καὶ πρὸς ψηλὴν!

Τὸ πρόγραμμά αὐτὸ εἶναι τόσο πλατὺ, ὥστε νά μὴν περιορίζεται στὴ Ρωσίαν ἀγκαλιάζει τὸν κόσμον· εἶναι τόσο οὐσιώδες ὥστε νά ἐπαναστατῇ τὴν ἀνθρώπινον συνείδησιν. Διανοίγει μιὰ νέα ἐποχὴ ὄχι μόνο μέσα στήν ἱστορίαν τῆς κοινωνικῆς ἐξοικονομήσεως, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ στήν ἱστορίαν τῶν κανόνων τῆς ζωῆς. Θέτει σὲ ἐφαρμογὴ μιὰ νέαν ἠθικὴν. Ἐκεῖνον ποῦ ὡς τὰ σήμερα ὀνομάζουμε ἠθικὴν ἦταν ἕνας κώδικας περιοριστικῶς, ποῦ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ προσταγὰς θετικὰς καὶ σιγνότερα ἀρνητικὰς. Ἀνταποκρινόταν σ' ἕνα αἰσθητικὸν ἀτομικὸν καὶ μάλιστα ἐγωϊστικὸν, ἀνησυχίας, δειλίας καὶ περιορισμοῦ.

Ὁ Κομμουνισμός παρουσίασε στὸν κόσμον τὸ αἰσθητικὸν τῆς τολμηροῦς καὶ ἐξακολούθητικῆς δράσεως ἁρμονισμένον πρὸς τὴν συνδυασμένην δράσιν τῶν ἄλλων, τὴν σταθερὴν θέλησιν νά δημιουργήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὸ κοινὸν ἰδεώδες. Ἴδου ὁ νέος νόμος καὶ τὸ κριτήριον κάθε ὑπάρξεως. Ἴδου ἡ ἠθικὴ τῶν νέων καιρῶν, τὴν ὁποίαν ἀδίκον ζητοῦσαν οἱ φιλόσοφοι, ἀποκαλυπτομένη ἀπ' τὴν πράξιν τοῦ ρωσικοῦ προλεταριάτου, τὸ ὁποῖον ἀπελευθερωμένο ἀπ' τὴν δουλείαν, προσρρίζεται νά ὀδηγήσῃ ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα σ' ἕνα βαθμὸν ἀνώτερον εὐτυχίας καὶ τελειότητος.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

ROMAIN ROLLAND: CLERAMBAULT,

HISTOIRE D'UNE CONSCIENCE LIBRE PENDANT LA GUERRE (1)

Ἐσπέρα τοῦ Ἰουλίου. Ἀπὸ τῆς τελευταίας βραδύης τοῦ 1914 ποὺ ἐσημείωσαν τὸ τέρας μιᾶς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀρχὴ μιᾶς ἄλλης. Σύννορα μεταξὺ δύο κόσμων.

Στὰ περίχωρα τοῦ Παρισιοῦ, κατάντικρυ στὴ μεγάλη πόλη, στὸν κήπο τοῦ ἐξοχικοῦ τοῦ κτήματος, ὁ ποιητὴς Agénot Clerambault, ἀφοῦ ἐδείπνησε, καθισμένος μετὰ τοὺς δικούς του σὶ τὸ στρωμένο ἀκόμα τραπέζι, διαβάσει, καλωσύνη γεμάτος, μιὰ ὠδὴ στὴ θεᾷ Εἰρήνῃ καὶ ζητᾷ στὴν προσοχὴ τῆς καλῆς, ὄχι ἐξυπνῆς, ἀφοσιωμένης στὴν ὑπόληψιν καὶ δόξα τοῦ ἀνδρα τῆς, γυναίκας του, στὴν κρίσιν τῆς ἀγαπημένης νεαρῆς κόρης του καὶ σὶ τὸ ἀνύσυχον καὶ ἀνάμικτον μετὰ ἀμφιβολία ἐνθουσιασμοῦ τοῦ γιοῦ του, ποὺ μόλις εἶχε φτάσει τὰ δέκα ἑννέα χρόνια του, τὴν πρώτην ζηλιάρην ἰκανοποίησιν.

Ὁ Clerambault, γενναϊόδωρη φύσις, εἶχε γίνει, στὰ προπολεμικὰ χρόνια, «ὁ διερμηνεὺς ὄλων τῶν εὐγενῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν, συμπαιθοῦσε τὰ ἄκρα κόμματα, τοὺς ἐργάτες, τοὺς τυραγισμένους, τὸ λαὸν—ποὺ δὲν ἐγνώριζε καὶ τόσο καλά».

«Μύσῳ γιὰ τὸ κακὸ καὶ πρεσβύσῳ γιὰ τὸ καλὸ» εἶχε μεγάλην καρδιά ποὺ ἐδίνετο καὶ ἀγκάλιαζε μετὰ ἐνθουσιασμοῦ τὰ πάντα, ἀλλὰ πνεῦμα λίγο ἀβέβαιο.

Παρασυρμένος μέσα σὶ τὸ αἰσθηματικὸ ρεῦμα ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπικοινωνιῶν, ὕλικῶν καὶ ἠθικῶν, στὴν Εὐρώπῃ τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἐβλέπε τὸν κόσμον ἀόριστον σὰ μιὰν ἴδια πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν οἰκογένειαν. Ἐπίστευε στὰ αἰσθηματικά του καὶ ἠλπίζε, αὐτά, μετὰ τὴν φορὰ τῶν πραγμάτων, μετὰ τὴν βοήθειαν κάποιου προνοίας ποὺ εἶχε χειραφετηθῆ ἀπὸ τὸ θεὸ τοῦ Παλινοῦ Κόσμου, ν' ἀποτελειώσουν τὴν πραγμάτωσιν τῶν ὀνείρων του...

Λίγες μέρες ἔπειτα ἀπὸ τὴ σκηνὴν τοῦ δείπνου. Τὸ σκοτάδι ἐπνίξε τὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ ἔπλωσε σὰ φτεροῦγες ἀπειράριθμες τοὺς δροσεροὺς πέπλους του.

Τὶ ὠρμάει μετὰ στὴν καρδιά τῆς νύχτας;

Ὁ Clerambault, σὲ εὐγλωττῆ ἔξαψιν, ἀναπτύσσει τοὺς δικούς του, τῆς ἀγαπημένης ἰδέας του. Μιὰν ἀνάπτυξιν ἀνύσυχου ἀναμονῆς. Χτυπᾷ τὸ τηλέφωνον: Ὁ Jaugès δολοφονήθη καὶ στὰ μουσειεβάρτα... Παιδὸ μυστήριον ὀφείναι τὸ πεπρωμένο; Τί θὰ ξημερώσῃ;

Ὁ πόλεμος!

Ἀπὸ μέρες ὁ ὄριζον τοῦ κόσμου ἦταν θολός. Ἡ καταγίδια ἦταν βέβαιη γιὰ τοσούτους ποιοῦσαν νὰ ξεδιαλύνουν τὰ πράγματα. Ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ, σὶ τὸν Clerambault, δὲν ἠθέλανε παρὰ νὰ ἐλπίζουσιν καὶ νὰ πιστεύουσιν στὰ εἰδῶλα τῆς καρδιάς τους, ἔπεριμεναν μόνον τοῦ τὸ καλὸ νὰ κτισθῆ καὶ νὰ πιστοποιηθῆ τὴ δυνάμειν του.

1) Ἐκδόσις Ollendorff, 1920.

Ἡ δολοφονία τοῦ Jaugès ἦταν γιὰ τὸν ποιητὴν τὸ κτηνώδες χτύπημα ποὺ τοῦ φανέρωσε τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων. Μιά κατάστασις ἀνασθησιαίας καὶ ἀκαταληψίας τὸν ἐπίασε. Ὁ ἐσωτερικὸς του κόσμος κατέρρευσε. Ἐρεῖπια μέσα του. «Σὲ τί ὀφέλησαν οἱ προσπάθειαι τῶν αἰώνων;» Ὡστε τὰ ὄνειρά του δὲν ἦταν παρὰ ὄνειρα; Ἐπρεπε λοιπὸν ν' ἀναγνωρῆσιν τὴν πλάνην του «καὶ ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ αἰνίγματος ποὺ εἶνε ὁ κόσμος ἦταν ὁ ζοφερός ψευτισμὸς;» Ὁχι, ὄχι, δὲν ἠθέλε αὐτό. «Ἀλλὰ ἡ ἀχόρταστη ἀλήθεια ἐστέκετο πίσω ἀπὸ τὴν πόρταν ποὺ ἀνοίγει! Ὅλη τὴν νύχταν, ὁ Clerambault ἐπάλαψε γιὰ νὰ σπρώξῃ τὴν πόρταν...»

Γιὰ ν' ἀναστηλώσῃ τὸν ἐσωτερικὸν του κόσμον, ἔπρεπε νὰ καθορίσῃ τὸ κακὸ, νὰ τοῦ βρῆ μιὰν αἰτίαν, ἓνα ἀντικείμενον... Ζητοῦσε τὸν ἐνοχόν, ἓναν ἀνθρώπον, ἓναν ὁμιλο ἀνθρώπων, ἓνα λαὸν... Κι ἔξαψιν ἐμφανίσθηκε μπροστά του γιὰ μιὰ στιγμὴν, ἀστραπή, «πρῶτον μακρυνόν ἀνάδομον μιᾶς ξένης ψυχῆς, σκοτεινῆς, θεοφρατῆς, ἐπιτακτικῆς, ἐτοιμῆς νὰ πλημμυρίσῃ, ἡ ψυχὴ τοῦ πληθῶνος...»

Ἀπὸ τὸ πρόαιτιον κατέβηκε στὴν πόλιν. Ἡ γενικὴ ἐπιστροφίαν εἶχε προκηρυχθῆ. Μιά ἰερὴ μαζία ἀναδινόμενη ἀπὸ τὸ βαθύν ὑπόστρωμα τῶν ἐνστικτικῶν, ἐξύμωσε τῆς διάφορες ψυχῆς ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ λαὸν, σὲνα μίγμα ἐκρηκτικόν. Μιά τρεμάμενη ἀδελφωσύνη ἐπαινε καὶ ἐθέριε μέσα σὶ τὸν πληθῶνα, ἰσχυρικὴν ἔξαψιν, μπροστὰ σὶ τὸν κοινὸν κίνδυνον.

Κι ἓνα αἰσθηματικὸν δικαιοσύνης μπροστὰ σὶ τὴν «προμελετημένην» ἐχθρικὴν προσβολὴν.

Ἐπεσε μέσα σὶ τὸν φλέγοντα αὐτὸν ποταμὸν ποὺ τὸν ἔπει ὄλον. Ἐγινε ἓνα μόριον τοῦ συνόλου. Ἡ προσωπικότης του χάθηκε, λησιμονήθηκε ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον.

Κάπου κάπου ἐφριγγε μιὰ ματιὰ μέσα του. Ἐβλέπε πὸς κυλοῦσε πάνω σὲνα κατήφορον. Ἐτρώμαζε.

Μιά μέρα, περπατοῦσε μόνος. Εἶδε μιὰ συγκέντρωσιν κόσμου σὶ τὸ ἀπέραντον πεζοδρόμιον. Ἦταν γαλήνιος. Βρέθηκε σὶ ἄλλο πεζοδρόμιον, μέσα σὲνα ἀξεδιάλυτον ἀνακατομὸν ποὺ στριφογύριζε γύρω ἀπ' ὅνα ἀόρατον σημειῖον. Εἰσχώρησε μετὰ κόπον. Μόλις γῶθηκε μέσα σὶ τὸν τροχὸν τοῦ μύλου, γίνηκε ἓνα κομμάτι τοῦ σῦτρου: τὸ κατάλαβε καθαρὰ—τὸ μυστικὸν τὸ γύρισε μαζί του. Εἶδε σὶ τὸ μέσον τοῦ τροχοῦ ἓναν ἀνθρώπον ποὺ ἐπάλευε, καὶ πρὶν ἐννοήσει τὴν ἔννοια τῆς λαϊκῆς λύσσης, συναισθανθῆκε τὴν λύσση αὐτήν. Δὲν ἤξερε ἂν ἦταν κατάσκοπος ἢ κάποιος ἀπρονοήτος λογάς ποὺ εἶχε προκαλέσει τὰ λαϊκὰ πάθη. Ἀλλὰ φώναζαν γύρω του καὶ παρετήρησε ὅτι... ναί, ὅτι αὐτός, ὁ Clerambault εἶχε φωνάξῃ:—Σκοτώστε τον!

Ἡ γαλλικὴ νεολαία, ἡ νεολαία ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐμέθυσε ἀπὸ ἐνθουσιασμόν καὶ αὐτοθυσίαν. Ἡ δυνατὴ συγκίνησις ποὺ ἀνεδίετο ἀπὸ τὸ συναισθηματικὸν καὶ τὸ θέημα τῶν λαῶν νὰ σηκώωνται ὡς ἓνας ἀνθρώπος γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν κινδυνεύουσαν ἑπαρξὴν των (ἔτσι ἐνόμιζαν, ἔτσι τοὺς παρασκεῖασαν νὰ νομίζουσιν καὶ μετὰ τὸν νομίζουσιν ἔτσι κατέστησαν τὴν ἐσωτερικὴν παράστασιν των πραγματικότητα), ἐδημιούργησε στὴν Εὐρώπῃ μιὰ ψυχικὴν κατάστασιν ἀληθινὰ θεοφρατικὴν. Ὁ πόλεμος ἔγινε τὸ μεγάλο καὶ ἀποκλειστικὸν μέλημα ὄλων. Ὅποιος δὲν ἐκρατεῖτο σὶ τὸ διαπασῶν τῆς κοινῆς ἐξάρσεως ἦταν ὁ ἐπικίνδυνος βέβηλος ποὺ ἔπρεπε νὰ λείψῃ.

Ὅλοι, διανοητικοὶ ἄρχηγοί, καλλιτέχνες, ἀπλοὶ ἀνθρώποι ἐσκυφάν τὸ κεφάλιν σὶ τὴν θύελλαν καὶ ἀνεκάλυψαν μέσα τους τὸν μύστιν τῆς πατριωτικῆς θρησκείας καὶ τὸν ἀδυσώπητον ἐχθρὸν τῆς ἀντικρουμένης ἐκκλησίας ποὺ ἦταν

χρωματισμένη αλλοιώτικα. Πάνω από τη χρεωκοπία των διεθνιστικών ιδεωδών, εκείνο άκριβώς που την προκάλεσε, είναι ή κατάρρευσις και εκρίζωσις του κριτικού λόγου. Κανένα μυαλό δέν μπορούσε πιά ν' άρθρώση ένα όρθό συλλογισμό.

Η σκληρή δοκιμασία τής μάχης συνέφερε πολύ γρήγορα στον έναν τους τους πολεμιστάς, και αν δέν υπήρξε για όλους τό πλήρες φώς, δικαιολογούσε κι εξιλέωνε τό μίσος τους. Άλλά οι ήρωϊκοί θησαυροφύλακες του μετόπισθεν παραληρούσαν ως τό τέλος κι ακόμα παραληρούν... «Στίς άνοησίες των γερμανών διανοητικών, απήντησαν οι σαχλαμάρες των παριζιάνων και άλλων. Ήταν οι Όμηρικοί ήρωες. Άλλά δέν έπολεμούσαν. Αυτό δέν τους έμπόδιζε νά φρονάζουν δυνατότερα. Δέν ήβριζαν μόνο τον άντίπαλο, ήβριζαν τον πατέρα του, τους πάππους του, τή γενιά του δλόκληρη. Ακόμα καλύτερα, άρνούντο τό παρελθόν του. Ο άσημότερος ακαδημαϊκός έδούλευε με λύσσα στο νά δυσφημή τή δόξα των μεγάλων άνδρων που έκοιμώντο στην ειρήνη του τάφου».

Ο Clerambault κατάντησε ό ψάλτης αυτής τής καταστάσεως. Έγινε έθνικός ποιητής.

Ο γιός του Μάξιμος κατετάχθη έθελοντής, πριν κληρωθή ή κλάσις του. Η προσφορά του γιού έστερέωσε τήν καινούργια πίστη του πατέρα. Οι πρώτες πολεμικές έβδομάδες πέρασαν για τό Μάξιμο με ένθουσιασμό. Τά καθήκοντα που δημιουργούσε για τους νέους ή πειθαρχία και ό κίνδυνος ήταν τροφή στην μεγάλη πείνα τους για τή δράση. Άλλά όταν άρχισε ό στεκόμενος πόλεμος των χαρακωμάτων, οι στρατιώτες άλλαξαν διαθέσεις. Ο Μάξιμος, στα γράμματά του προς τους δικούς του, δέ μιλούσε πιά παρά για τό καθήκον, για τήν ανάγκη.

Έξαφνα μιά μέρα, ό Μάξιμος ήρθε στο Παρίσι με άδεια. Τον ζητούσαν οι δικοί του να τους μάθη τήν ήρωϊκή ζωή του. Μιλούσαν για τά πολεμικά πράγματα με τήν άγνοια εκείνων που τά φαντάζονται.

Ο Μάξιμος, δοκιμασμένος από τήν τραχεία πραγματικότητα, έβλεπε στην οικογένεια του και σόλο τον πολιτικό πληθυσμό, τους ανθρώπους που δέ τον καταλάβαιναν, που ήταν άνίκανοι να καταλάβουν τους πολεμιστάς. Είδε σ' αυτούς τον ξένο, τον έχθρο.

«Και τά μάτια του, άδυσώπητα κοφτερά, ανέκάλυψαν έξαφνα γύρω του... τον έχθρο: τήν άνασθησία αυτού του κόσμου, τήν άνοησία, τον έγωϊσμό, τήν πολυτέλεια, τήν άπόλυτη άδιαφορία, τήν άτιμη άισχροκέρδεια του πολέμου, τήν άπόλαυση του πολέμου, τό ψέμμα ως τίς ρίζες... τους προσφυλαγμένους, τους κουραμπιέδες, τους άστυνομικούς, τους προνομιούχους τής ύπηρεσίας των αυτοκινήτων που τά γύριζαν σαν κανόνια προπετώς μέσα στους δρόμους και τίς γυναίκες τους, παπουτσιωμένες ως τό γόνατο, με τή μούρη κόκκινη ως τό αίμα, αυτά τά μπομπούνα με τά αίμοβόρα σαγόνια των».

«... Είναι ευχαριστημένοι... Όλα πάνε καλά! Είναι χωρίς ακόμα... Θα διαρκέση ή γιορτή. Η μισή ανθρωπότητα τρώγει τήν άλλη μισή...»

Ο Μάξιμος έμεινε σιωπηλός. Ένοιωσε ότι άνήκε σάλλον κόσμο. Μεταξύ τους υπήρχε μιάν άβυσσος: ό πόνος.

Ο Clerambault τό έβλεπε, αλλά δέν ήθελε να τό παραδεχτή μέσα του. «Α, όλα, όλα, παρά ή αλήθεια...»

Τήν ήμέρα που θα έφρευε για τό μέτωπο, ό Μάξιμος πήγε προς τον πατέρα του και άρχισε να ψιθυρίζει:

— Πατέρα, είσαι τόσο βέβαιος...

Ο Clerambault κατάλαβε, ανήσυχος. Βλέποντας ό γιός του τήν τρομάρα του, σόλασε. Γύρισε στο μέτωπο και πρόφτασε τήν επίθεση που τον περιέμενε, λέξ, για να του χρησιμεύση ως λεωφόρος του θανάτου.

Ο Μάξιμος ήταν σημειωμένος στους επισήμους καταλόγους ως «άπολεσθείς». Η άβεβαιότης αυτή υπήρξε για τον δυστυχή πατέρα καιούσα άγωνία, αλλά και άνομολόγητη, ένανδρη έλπίδα. «Άπολεσθείς» μόνο. Υπήρχε μιά μικρή άπόσταση μεταξύ τής άπολείας και του θανάτου...

Πήγε παντού να πληροφορηθή. Έτρξε, ταξίδευσε σαν τρελλός για να βρή, τί; Τήν βεβαιότητα ότι ό γιός του ήταν νεκρός!

«Τό βλακώδες βράδυρο αυτού του θανάτου τον μαγνήτιζε. Τό ώραίο αυτό παιδί που τους κόστισε τόση χαρά, τόση λύπη, όλος εκείνος ό πλούτος των άνθισμένων έλπίδων, όλος εκείνος ό ανεκτίμητος μικρόκοσμος που άποτελεί ένα νέο τό δέντρο αυτό του Ίεση, οι μέλλοντες αυτοί αιώνας... Και όλα αυτά χαμένα σε μιά στιγμή... Προς τί; Προς τί;...»

Α, στη λάμψη αυτού του θανάτου, ποιά σημασία έπαιρναν οι χειρονομίες, ή σιωπή και τά μισόλογα του Μαξίμου, τήν τελευταία φορά που ιδώθηκαν...

Ο χαμός του γιού του, έσύντριψε τον Clerambault. Όλα είχαν ρεύσει. Όλα έγυμνώθηκαν από τίς δολερές πλάνες. Γύρευε μιά παρηγοριά, ένα άποκοῦμαι, ένα χέρι για να πιάνη και να περάση τή στιγμή εκείνη τής κρίσεως. Τό ήρε στην άγαπημένη κόρη του, που μένα χάδι, μένα λόγο έγλόκανε τήν καρδιά του. (Η κόρη του ή Ροζίνα, μιά λεπτή ύπαρξις που έδέχτο από τά μικρά της χρόνια σιωπηρά τή γενναία σπορά που έριχνε με τους στίχους του και τίς ιδέες του, ό πατέρας της. Ηξερε, καταλάβαινε, έβλεπε τον πατέρα της να παρασύρεται στο μίσος και ή ματιά της ήταν γι αυτόν ένα παράπονο... Μιά τρυφερή στοργή, μιάν άύλη αγάπη ήγωνα πατέρα και κόρη. Άλλά ή καλή Ροζίνα έμεινε πάντα γυναίκα: ή ιδέα δέν προσδιόριζε μέσα της τήν ανάγκη να δράση για να τήν πραγματοποιήση. Η γυναίκα δέν ακολουθεί τή λογική τής ιδέας της ως τό τέλος, ως τό τελευταίο πόρισμά της).

Έφτανε πιά. Ο Clerambault θ' αντίκριζε τό τέρας τής Αλήθειας χωρίς να σκεπάζη τά μάτια του. Θα ξεκολλούσε από πάνω του τίς θανατηρές προλήψεις. «Και πρώτα τήν πεννόμαλλη προβιά του χιλιοεξαύτου ζώου, τή συνολική ψυχή τής αγέλης. Κατέφυγε μέσα της από φόβο και κούραση. Ναί, μέσα εκεί κάνει ζέστη, αλλά πάει να σκάση κανείς, είναι μιά στυαρή στρωμένη. Όταν ριχτή κανείς μέσα εκεί, δέν μπορεί να κουνηθή για να βγή. Ούτε τό σκέπτεται, ούτε τό θέλει. Μένει μακριά από τό κρού και τίς εϋθύνες. Βαρετησιά και άνανδρία... Έμπρός! Ας τή παραμερίσωμε!... Από τίς ρωγμές, άμέσως, μπαίνει ό παγωμένος άέρας. Τραβέται κανείς πίσω... Άλλά, ήδη, ή πνοή αυτή έτάραξε τή νάρκη. Η παραλυτή έներγεια ξαναστέκεται στα πόδια της, τρελλίζοντας. Τι θ' αντιμετώπιση έξω; Οτιδήποτε! Άλλά πρέπει να βγή για να δη...»

Κι άρχισε να έρευνά μέσα του. Τι είδος Πατρίδα είναι αυτή, στην όποία θυσιάζουν όχι μόνο τή ζωή των παιδιών της αλλά και τίς συνειδήσεις των; Τι είναι Πατρίδα! Η μητρική γή; «Όλόκληρη ή γή είναι όλων μας ή μητέρα». Η οικογένεια; Υπάρχει στους φίλους και τους έχθρούς. Τό Κράτος; «Τό Κράτος δέν είναι ή Πατρίδα. Δημιουργούν τή σύγχιση. Όσοι ωφελούνται απ' αυτή. Τό Κράτος είναι ή δύναμις μας που μεταχειρί-

ζονται και καταχρῶνται μερικοί ἄνθρωποι σὺν κι ἐμᾶς, ποὺ δὲν ἀξίζουσι περισσότερο ἀπὸ μᾶς και ποὺ συχνὰ ἀξίζουσι λιγώτερο...»

«Ἡ πατρίδα! Ὁ μέγας λόγος! Ὁ ὀρατῖος λόγος! Ὁ πατέρας, τὰ γκαλιασμένα μπράτσα τῶν ἀδερφῶν!... Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ μοῦ προσφέρετε εἶναι ἄλλο πρᾶγμα, ἡ ψεύτικη πατρίδα σας, μιά φυλακὴ, ἕνας λάκκος γιὰ θηρία, χαρακώματα, φραγμοί... Οἱ ἀδερφοί μου! Ποῦ εἶναι οἱ ἀδερφοί μου; Ποῦ ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ μοχτοῦν μέσα στὸν κόσμο;»

II

Γυρεύοντας τὴν ἀλήθεια, ὁ Clerambault ἐνοιθε ὅτι ἦταν υπεύθυνος γιὰ τὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ του, ὅλων τῶν παιδιῶν ποὺ σκοτώθηκαν. Πάλεψε, ἀγωνίσθηκε ἀκόμη (καὶ θὰ πάλευε και θ' ἀγωνίζονταν ὡς τὸ τέλος) ἐξοστου εἶδε τὴν πλάνη του. Ἡ ἀλήθεια ἦταν ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων και οἱ δεσμοὶ ποὺ τοὺς ἐνώνουν.

Ζήτησε νὰ βρῆ γύρω του συντρόφους. Ἀλλὰ ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνῆκαν στὴν τάξη του, οἱ συγγραφεῖς, οἱ ἀκαδημαϊκοί, ἀκούοντάς τον ἢ ἐκλειούσαν τ' αὐτιά τους ἀπὸ ἀγανάκτηση και ντροπὴ ἢ τὸν διαβεβαίωσαν ὅτι σ τ ὀ β ἄ θ ο ς ἦταν σύμφωνοι μαζί του, ἀλλὰ...

Μιά μέρα ἤδρα σὲνα νοσοκομεῖο ἕνα πληγωμένω ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ γιοῦ του. Ἐνας πονεμένος λαϊκὸς ἄνθρωπος, ποὺ τὸ σῶμα του ἐγινε κόσκινο ἀπ' τὴς πληγῆς. Ἀπὸ ἄγνωστους γονεῖς, δούλευε χρόνια και χρόνια, κολλήγος στὴ Καμπανία. Δὲν ἤξερε παρὰ νὰ δουλεύει, νὰ σιωπᾷ και νὰ μὴν παραπονῆται. Ἐνα θῆμα, καλὸ, ὑπομονετικὸ ζῶο.

Ἐκαμε στὸν Clerambault μεγάλη ἐντύπωση ἡ ὁμιλία του με τὸν πληγωμένο. Ὁ λαὸς ἐθυσιάζετο και δὲ μιλούσε, γιατί δὲν μπορούσε νὰ μιλήσει. Ἡ σιωπὴ τοῦ λαοῦ πάνω στὴ κλίνη τῆς ἀγωνίας του, τὸν ὑποχρέωνε νὰ μιλήσει.

Κι ἀρχίζει νὰ σπέρνῃ τὸ λόγο του μέσα σὲ παθητικὰ ἄρθρα με τὴς ἐπιγραφές: «Νεκροί, συγχωρήστε μας!» «Σ' ἐκεῖνη ποὺ εἶχα ἀγαπήσει», «Ἐπίκλησις στοὺς Ζωντανούς».

«Λαοί, εἰστε τρελλοί. Σκοτώνετε τὴν πατρίδα, νομίζοντας ὅτι τὴν ὑπερασπίζετε. Ἡ πατρίδα, εἰστε σεῖς ὅλοι. Οἱ ἐχθροί σας εἶναι οἱ ἀδερφοί σας. Ἀγκαλιασθῆτε, ἑκατομμύρια ὄντων!»

Τὰ δημοσίευσε σὲ μικρὰ περιοδικὰ ἢ σὲ ταπεινὲς φυλλάδες. Στὴν ἀρχή, σιωπὴ. Ἐπειτα, ἔξαφνα, σηκώθηκε τὸ μεγάλο γαύγισμα μέσα σὲ μιὰ καθημερινὴ ἐφημερίδα, ἐνὸς γνωστοῦ διανοητικοῦ ποὺ κατήγγελε τὴ σκέψη τοῦ Clerambault ὡς δημόσιο κίνδυνο και τὸν ὄβριζε μαστιγώνοντάς τον ὡς τὸ αἷμα.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτὴ τὴν καταγγελία ὅλοι οἱ γνωστοὶ τοῦ Clerambault και τῆς οἰκογενείας του ἀποτραβήχτηκαν ὡς ἀπὸ λεπρῶ.

Κάπου-κάπου, ὅσο τὸ ἐπέτρεπεν ἡ λογοκρισία τῆς ἀλληλογραφίας, τοῦ ἤρχοντο ταπεινὲς και δειλὲς ἐνθαρρύνσεις ἀπὸ ἀνθρώπους χαμένους στὴς διάφορες γωνιὲς τῆς χώρας, ποὺ κρατούσαν μέσα τους ἄβυσσο τὸ λῆξο τῆς ἐλευθερίας και τῆς ἀγάπης.

Ὅμως τὸ κοπάδι σφυρτὸ ἀκολουθοῦσε τοὺς κυρίους του, καλύτερα, ὑπάκουε στὴς φωνὲς και τὰ σηρουνιάσματα ποὺ εἶχαν τὴν πρόνοια νὰ τοῦ ρίχνουν ἀπὸ πίσω.

«Σὰς βλέπω λοιπόν, ἀγέλες, λαοί, μυριάδες ὄντων, ποὺ ἔχετε ἀνάγκη

νὰ σφίγγεσθε σὲ κοπάδια γιὰ νὰ περπατήτε και νὰ σκέπτεσθε! Καθένα ἀπὸ τὰ κοπάδια σας ἔχει τὴν εἰδικὴ μυρουδιά του, ποὺ τοῦ φαίνεται ἱερή. Καθὼς στὴς μέλισσες, ἡ βροῦμα ποὺ ἀναδίνει ἡ βασίλισσά τους κάνει τὴν ἐνότητα τῆς κυνέλης και τὴ χαρὰ τους στὴν ἐργασία. Καθὼς στὰ μυρμηγκία: ὁποῖος δὲ βρωμᾷ καθὼς ἐμὲ και τὴ ράτσα μου, τὸ σκοτώνω. Κυνέλη ἀνθρώπων, καθεμιά σας ἔχει τὴ δικὴ τῆς φυλετικὴ, θρησκευτικὴ, ἠθικὴ μυρουδιά, τὰ δικά τῆς λειτουργικὰ ἔθιμα. Ἡ μυρουδιά αὐτὴ διαπερνᾷ τὰ σῶματά σας, τὸ κερί σας, τὸ σπῆρο σας. Χρῖζει τὴ ζωὴ σας ἀπὸ τὴ γέννηση στὸ θάνατο. Δυστυχία σ' ἐκεῖνον ποὺ πλύνεται!»

III

Ὁ πόλεμος εἶχε πιά διαρκέσει ἀρκετὰ, ὥστε οἱ πληγωμένοι του και οἱ ἄχρηστοὶ του, καταλείποντας τὴς κλίνες τῆς ἀγωνίας των, νὰ γυρίσουν σακατεμένοι μεταξὺ τῶν ζωντανῶν. Μέσα στὰ θύματα ὑπῆρχαν και οἱ μικροὶ ἐπαναστατημένοι, ποὺ, ἀφοῦ ἐγυμνώθηκαν ἀπὸ τὴς πλάνες των, εἶδαν με τρόμο ὅτι ἡ θυσία τους ἦταν τόσο περισσότερο σκληρὴ και ἀσυγχώρητη ὅσο μάταιη και ἀνοφελυτη. Εἶδαν ὅτι τοὺς εἶχαν μεθύσει, τοὺς εἶχαν ξεγελάσει, ὄχι μόνο τὴν παραμονὴ τοῦ πολέμου ὅταν σηκώθηκε μέσα ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῶν λαῶν μιὰ ἔξαλλη μανία, ἀλλὰ και πρῖν, ἀλλὰ και πάντοτε.

Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ὑπερήφανες πληγωμένες ψυχῆς, ἤρθαν αὐθόρμητα πρὸς τὸν Clerambault, τραβηγμένοι ἀπὸ τὰ ἄρθρα του και τὴν ἠθικὴ αἶγλη ποὺ σκορποῦσε. Ἡ ἐπαναστατικότης τους ἐπῆγαξε ἀπὸ τὴ πῶ μύρη ἀπελπισία. Συναισθάνθηκε ὅτι εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα χέρι γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσει και νὰ τοὺς ξαναφιλιώσει με τὴ ζωὴ.

«Ἐστὲ γεναῖοι και ἀπορήστε τὴν πίστη ποὺ σὰς εἶναι πιά ἀχρηστὴ! Τὰ δέντρα γιὰ νὰ ξαναπρασινοῦν, πρέπει νὰ γυμνωθοῦν ἀπὸ τὴ φθινοπωρινὴ κόμη τους. Μὲ τὴς περασμένες πλάνες σας, κάμετε, καθὼς οἱ χωρικοί, φωτιὲς ξερῶν φύλλων, τὸ χόρτο, ἡ νέα πίστη θὰ φυτρώσει πῶ φουντωτὴ. Περιμένει. Ἡ φύσις δὲν πεθαίνει ποτέ, ἀλλάζει μορφῆς ἀκατάπαυτα. Καθὼς αὐτὴ, ἀφίστετε νὰ πέσει τὸ ντύμα τοῦ παρελθόντος».

Οἱ ἐπαναστάτες ἐγύρευαν βεβαιότητες. Δὲν ἤθελαν, δὲν μπορούσαν νὰ περιμένουν. Ἀπὸ τὸν παλῶ κόσμο ἤθελαν νὰ ξεπεταξοῦν στὸν καινούργιο, χωρὶς σταθμῶ.

Οἱ νέοι φίλοι του ὀδήγησαν τὸν Clerambault σὲ μικρὲς ἐπαναστατικὲς συντροφίες, ἐπιτηρούμενες ἀγρίως ἀπὸ τὴν ἀστενομία. «Κακομοίρα ἐξουσία, ἀρματομένη ὡς τὰ δόντια, διαθέτονας ἑκατομμύρια λόγγες, ἀστενομία, δικαιοσύνη, ὑπάκουες δοῦλες τῆς — και πάντα ἀνήσυχη, μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρει ὅτι μιὰ δωδεκάδα ἐλευθέρων πνευμάτων μαζεῦονται γιὰ νὰ τὴν κρῖνουν!»

Βλέποντας ὅτι ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἐγίνετο, ὅτι οἱ λαοὶ ὑποτάσσοντο χωρὶς διαμαρτυρία στὴς ὀλοένα και πῶ ἀμείλικτες κυβερνητικὲς ἐπιτάξεις, οἱ ἐπαναστάται, μὴν ὀμολογώντας τὴν ἦττα τῶν ἀντιλήψεῶν τους, ἐπίστευαν ὅτι ὅσο χειρότερα ἐπῆγαιναν τὰ πράγματα τόσο ἀσφαλέστερα θὰ ἐπῆρχετο ἡ μεγάλη καταστροφὴ. «Αἰσιοδοξία τοῦ χειρότερου!»

«Ἦταν περισσότερο θρησκευτικοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Ἐκκλησίας... Ὡ τρελλὸ ἀνθρώπινο γένος! Πάντα με τὴν πίστη στὸ ἀπόλυτο, ποὺ φέρνει στὴς ἴδιες μέρες, ἀλλὰ στὴς ἴδιες καταστροφές, τοὺς τρελλοὺς τοῦ πολέμου τῶν ἐθνῶν, τοὺς τρελλοὺς τοῦ πολέμου τῶν τάξεων, και τοὺς τρελλοὺς τῆς εἰρήνης!»

Οι νέοι επαναστάται δέχθηκαν τὸν Clerambault μὲ ἀφοσίωση καὶ ἐκτίμηση. Πολλοὶ βάλανε στὸ νοῦ τους τὸν προσαρτήσουν στὸ κόμμα τους. Γενναϊόδωρη καρδιά, ἔλεγαν, ἀλλ' ἀνεπαρκής. Δὲν εἶναι καταρτισμένος επαναστατικά. Καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τοῦ γνωρίσουν τὴ βέβαιη ἐπιστήμη τους.

Ὁ Clerambault παρατηροῦσε μὲ ἐκπληξη ὅτι ἡ σκέψις του εἶχε ἀπρόοπτη ἠχώ μέσα στὰ λόγια τῶν φίλων του. Ἐβλεπε τὶς επαναστατικὰς συνέπειες ποὺ ἐκλειοῦσε ἄθελα μέσα της. Γιατὶ μιά σκέψις εἰρήνης καὶ ἀγάπης μὲ τὸ νὰ ὀρθώνεται ἐναντίον τῶν καθιερωμένων τοῦ μίσους, τὰ καταδικάζει καὶ ἐπομένως ὁδηγεῖ στὴν ἐπανάσταση.

Στοὺς επαναστατικούς κύκλους ἐξασκοῦσε ἔνδοξη, ἀσυγκρίτητη ἐπιρροή ἢ ρωσικὴ ἐπανάσταση μὲ τὴ Δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καὶ τὰ ριζοσπαστικά, ἀπόλυτα κομμουνιστικά ἰδιαιτέρως.

Ὁ Clerambault τοὺς ρωτοῦτε τί τύχη ὄριζαν στὴν Ἐλευθερία. Κι αὐτοὶ τοῦ ἀπαντοῦσαν: Ἀνάγκη, ἀνάγκη, σκληρή, ἀδυσώπητη καὶ ἄε ἐλπίσαστε προσωρινή. Ἡ δράσις δὲ γνωρίζει τὶς ἀποχωρήσεις. Ἡ ἔτσι ἢ ἄλλοιώς!

Ὁ Clerambault τὰ ἤξευρε καὶ τὰ ὁμολογοῦσε δια αὐτὰ, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ περιτειχίσῃ τὴ σκέψη του μὲ τὶς ἀπαιτήσεις μᾶς στιγμῆς. Ὁ κύριός του ἦταν τὸ πνεῦμα, ἡ παγκόσμια, ἡ καθολικὴ ζωὴ.

IV

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Clerambault δὲν τὸν λησιμονοῦσαν. Τὰ πολεμικὰ πράγματα ἐπὶ γαίαναν ἄσχημα. Τὸ κοινὸ ἀδημονοῦσε. Ποιὸς φταίει; Οἱ προδότες οἱ εἰρηνοφίλοι, αὐτοὶ οἱ συνειδητοὶ ἢ ἀσυνειδητοὶ πράκτορες τοῦ ἐχθροῦ. Αὐτοὶ ὁ ρ α ν ὡ ν ο υ ν τ ἣ ν ἤ τ τ α! Οἱ *défaitistes* (!). Καὶ ἄρχισαν οἱ καταδιώξεις τῶν συνομοιωτῶν. Συνομοσίτες ὅπου ἡ τομπίδα τῆς δικαιοσύνης ἐγράπωσε ἀκινδύνους εἰρηνοφίλους μαζὴ μὲ ὑπόπτους τυχοδιώκτες καὶ τοὺς ἐτόλιγε μέσα σὲ μιὰ κοινὴ κατηγορία, ἐνῶ ἐτόλιγε νὰ μὴν εἶχε ἴδῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς προφυλακίσεως.

Ἐνας δημοσιογράφος τυχοδιώκτης, ἀνήσυχος καὶ πειναιόχολος ποῦλι ποῦ κατετρόγγοτο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ν' ἀνακατώνεται πάντα σὲ κἀτι, χωρὶς νὰ ξέρη γιατί, ἔτοιμος νὰ ἐνώσῃ καὶ αὐτὸς τὴ φωνὴν του μὲ τοὺς ἄλλους εἴτε εἰλικρινῶς εἴτε καὶ γιὰ νὰ τοὺς προδώσῃ, κατὰ τὶς περιστάσεις, ὁ Xavier Thouvenot, πλησίασε τὸν καλόβουλο Clerambault, τὸν εἶπεν ὅτι ἐγνώριζε καὶ συνεμεριζέτο τὶς ἰδέες του, τὸν ἔκαμε νὰ τοῦ ἀνοιξῇ τὴν καρδιά του, ἄρχισε δημοσιογραφικὴ καμπάνια γιὰ τὸν διδάσκαλο, παραφοῦσκωσε τὶς ἰδέες του, τὶς ἀπέδωσε σημασία ποὺ δὲν εἶχαν, τρομακτικῆ, καὶ ἐργάσθηκε τόσο καλά ὥστε τὸν ἐξέθεσε περίφημα. Ἐπειτα χάθηκε. Ἐξαφνα συνελήφθη ἀνακατεμένος σὲ μιὰ βρωμοδουλειά...

Ἄλλο ποῦ δὲν περίμεναν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Clerambault. Φυσικὰ ὅσοι εἶχαν γνωρίσει τὸν τυχοδιώκτη ἀποτελοῦσαν γιὰ τοὺς πατριώτες καὶ τὴ δικαιοσύνη τῆς ἕνας ἀπαραδέξαι ἀπόθεμα συνεργῶν καὶ συνενόχων ποὺ μποροῦσαν νὰ καταδιωχθοῦν ἀναλόγως τῆς πολιτικῆς ὀρθοδοξίας τῶν. Ὁ Clerambault ἔμαθε μιὰ ὥραα πρῶτα ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, ὅτι τὸν εἶχαν μπλέξῃ στὴ βρωμερὴ ὑπόθεση.

Γκρίνες καὶ μομφές τῆς γρηῃς συντρόφου ποὺ δὲν καταλάβαινε πῶς εἶναι ἄνθρωπος ποὺ τᾶχει σωστά, πάει καὶ τὰ βάζει μὴλον τὸν κόσμου...

(1) Στὰ ἑλληνικά, ἡ τ τ ο μ ν ε ἰ ς, κατὰ τὴ γνωστὴ χωριτωμένη μετάφραση.

Ἄξιοπρεπὴς διαμαρτυρία, μὲ τὴ στάση τους καὶ τὰ μηνύματά τους, τῶν διαφόρων γνωστών... Ὅλες οἱ κοινωνικὲς μιζέριες... Ὅς καὶ ἡ συμπονετικὰ ἐκκλησία τῆς ἀγαπημένης Ροζίννας ποὺ δὲν ἐννοοῦσε ὅτι ἔχει ἀνάγκη κανεὶς νὰ διαπιστώνῃ τὶς ἰδέες του μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ κἀν κακὸ καὶ στὸν ἑαυτὸ του καὶ στοὺς δικούς του. Φτάνει νὰ τὶς ἔχη μέσα του καὶ νὰ σιωπᾷ...

Ὅς ἀντισήκωμα, ὁ κατατρεγμένος Clerambault, ἔκαμε τότε τὴ γνωριμία, μὲ κάποιον μυστήριον, ἐνὸς ἀνθρώπου, πῶ σωστά, μᾶς ψηφῆς, τοῦ Edme Froment.

Ἐνα κομμάτι ὀρίδας στὴ σπονδυλικὴ στήλη, ἔκαμε παράλυτο πάνω στὰ εἴκοσι πέντε χρόνια του, τὸν Edme Froment, ἤδη διανοητικὸ ἀρχηγὸ τῆς γενεᾶς του, ἐρωτευμένο μὲ τὴ ζωὴ, μὲ τὴ σκέψη, μὲ τὴ δόξα. Καὶ τώρα ἔκατο μὲ μόνον ζωντανὸ μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα του, τὰ μεγάλα φωτεινὰ μέρη του.

Μεγαλωμένος μέσα σὲ περιβάλλον μὲ πλατεῖς, πανευρωπαϊκοὺς, πανανθρωπίνους ὀρίζοντες, ὁ Edme δὲν ἔτρεφε καμμιά *illusion* γιὰ τὸν πόλεμον, τὶς αἰτίες του καὶ τὰ αποτελέσματά του. Ἀναγκασμένος νὰ πολεμήσῃ, τὸ ἔκαμε νηφάλως. Νεκροζώντανος, τώρα, ἐπιστοποιοῦσε μὲ ἀφραστῆ ἠρεμία τὸ ἀνθρωπιστικὸ ἰδιαιτέρως καὶ παρακολουθώντας ἀπὸ τὴν κλίνη του ὅλες τὶς ἐλευθερὲς σκέψεις τῆς Εὐρώπης, ἦταν μεταξὺ τῶν σύντροφος καὶ σύνδεσμος. Ἐμᾶζευε γύρω του μερικὲς συνειδήσεις ποὺ διατηροῦσαν μέσα τους, μὲ διάφορες ἐκφράσεις καὶ σὲ διάφορα δόγματα, τὴν πίστη στὸν ἄνθρωπον.

Ἡ συντροφικὴ τοῦ Edme καὶ τῶν φίλων του, ὑπῆρξε γιὰ τὸν Clerambault μιὰν ἀνεκτίμητη ἀνακούφισις καὶ ἡ τελευταία ἐγκόσμου χαρὰ.

Ἀνοιξὶς τοῦ 1918. Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις ἐξέδρασε πρὸς τὸ Παρίσι. Τὰ νεύρα τῆς κοινῆς γνώμης ἐτεντώθηκαν σὲ τρομερὴ ἐνταση. Οἱ πατριῶτες ἔβλεπαν παντοῦ προδότες καὶ πράκτορες τοῦ ἐχθροῦ.

Πολλὲς φορὲς ἔτυχε, ἀναγνωρίζοντάς τον στὸ δρόμον, ἐπιμελεῖς ἀναγνωστὲς τῆς ἐφημερίδας τῶν, νὰ μουρμουρίζουν καὶ νὰ φωνάζουν ἐναντίον τοῦ Clerambault.

Ἡ ἀνάκρισις ἤρε ὅτι ἦταν ἔνοχος τοῦ νόμου τῆς 5 Αὐγούστου 1914, «καταστέλλοντος τοὺς ἀπρονοήτους λόγους ἐν καιρῷ πολέμου.» Τοῦ προσήπαν ὅτι εἶχε κάμει φιλειρηρικὴ προπαγάνδα στοὺς ἐργατικούς κύκλους, μέσον τοῦ «φίλου του» Thouvenot, ὁ ὁποῖος στὸ ζῆλον του ἀπάνω, ὁ καλὸς ἄνθρωπος εἶχε ἐκδόσει σὲ φυλλάδες μερικὰ ἄρθρα τοῦ Clerambault.

Μιά μέρα, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸν ἀνακριτὴ, πῆγε στὸ σπίτι του μὲ λασπομένα τὰ φορέματα καὶ μιὰ ἀμυγλὴ στὸ πρόσωπον. Δυστυχισμένοι ἄνθρωποι, ἐρεθισμένοι ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τους, τὸν εἶχαν χτυπήσει.

Τὴν ἐπομένη ὁ Clerambault ἦταν καλεσμένος στὴν ἀνάκρισις. Μιά ἀντιδραστικὴ ἐφημερίς, πανηγυρίζοντας τὸ ἐπεισόδιον τῆς προηγουμένης, καλοῦσε τοὺς φίλους τῆς νὰ τὸ ἐπαναλάβουν τὴν ἐπομένη, τὴν ὥρα ποῦ ὁ π ρ ο ὀ τ η ς θὰ ἐπὶ γαίανε στὸ δικαστήριον.

— Δὲ θὰ βγῆτε. αὐριο, τοῦ ἔλεγαν οἱ φίλοι του. Θὰ ἦταν ἀπρονοησία χωρὶς κανένα λόγον καὶ σκοπόν.

— Θὰ βγῶ, γιατί δὲ θὰ συμβῆ τίποτε, καὶ ἂν πρόκειται νὰ γίνῃ κἀτι θὰ ἔχομε τὸν καιρὸ νὰ τὸ δοῦμε, μιὰ καὶ γίνεϊ. Ἐπειτα, μοῦ λέτε ὅτι χτυπώντας ἐμένα θέλουν νὰ τρομάξουν ὄσους μὲ ἀκολουθοῦν. Ἄν ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ μὲ ἀκολουθοῦν, νὰ ἀκριβῶς ἢ στιγμῆ νὰ μὴ θελήσω νὰ ξεφύγω.....

Υπήρχε ένας άνθρωπος στον κόσμο που το πεπρωμένο του ήταν να μισήσει, μόλη την άρρωστη ψυχή του, τον Clerambault, ο Victor Vaucoux. Από οικογένεια που υπηρέτησε την αυτοκρατορία, ή δημοκρατία τον έριξε στην πιο άδυσώπητη αντίστοιχηση. «Οι αρχές του τέλεια απολιθωμένες, ανταποκρίνονταν στην ανάγκη που είχε της συντηρήσεως—μέ την πτωματώδη έννοια του όρου». Κλεισμένος έρημικά στο παρελθόν, δεν μπορούσε να έννοιση τίποτε το καινούργιο. — Δεν έ γνώριζε τον Clerambault, αλλά από τους λίγους στίχους του που είχε διαβάσει προ του πολέμου, τον κατέταξε μεταξύ εκείνων «που δημιουργούν ρεύματα μέσα στο σπίτι με κλειστές τις πόρτες και τα παράθυρα». Είχε ένα γιό, μόλις έφηβο. Πήγε ο ίδιος και τον κατέταξε, προσφέροντάς τον άφιέρωμα στην ποτρίδα που ήταν γι' αυτόν τα Άγια των Αγίων. Σκοτώθηκε, όπως τόσα παιδιά. Η σκληρή καρδιά του πληγώθηκε ως τη ρίζα. Αναμιασούσε τον πόνο του σιωπηλά με την άμείλικτη έπιμονή του μανιακού. Το μίσος του εναντίον του έχθρου δεκαπλασιάσθηκε, δηλητηριάσθηκε. — Όταν άκουσεν ότι ένας γάλλος συγγραφέας προσπαθούσε με τα άρθρα του να έλαττώση μέσα στη λαϊκή ψυχή το μίσος κατά του έχθρου, έφριξε από ίερη αγανάκτηση... — Το βέβηλο, το βέβηλο, είναι διαπλά μισητότερος από τον έχθρό. Και γεννήθηκε μέσα του ή ανάγκη να τον σκοτώση.

Την παραμονή της ημέρας που θα πήγαινε στην ανάκριση, ο Clerambault πέρασε άγρυπνος όλη την νύχτα. Ήταν γαλήνιος. Ταξείδευε μέσα στην περασμένη ζωή του. Αναθεωρούσε τις πράξεις του και τα έργα του. Πόσα λίγα πράγματα είχε κατορθώσει! Κι εκείνα, με πόσες άμφιβολίες και δισταγμούς! Αλλά, — το έννοιωθε με βεβαιότητα — υπήρξε έ λ ε υ θ ε ρ ο ς α ν θ ρ ω π ο ς. Υποταγμένος και μετέχοντας στην Ανάγκη, υπέρτατο νόμο του κόσμου, έφτασε, παλεύοντας, να όρθώσει τη συνείδησή του, σπάζοντας τα δεσμά της δουλείας... «Η πρώτη σπίθα που λάμπει μέσα σε μιá μοναχική ψυχή, είναι ή άκρη της ακτίνας που θα τρυπήση τη νύχτα. Έλα λοιπόν, φώς! Κατάκαυσε τη νύχτα που με περιτριγυρίζει και που με γεμίζει...»

Πρωί-πρωί, τρεις πιστοί φίλοι ήρθαν να συνοδεύσουν τον Clerambault στο δικαστήριο... Βγήκαν κατά το μεσημέρι. Στο δρόμο ο Clerambault θυμήθηκε ότι είχε λησμονήσει κάτι χαριτιά χρήσιμα στην ανάκριση. Θέλει να γυρίση στο σπίτι του. Αφίνει τους φίλους του να περιμένουν και περνά το δρόμο. Στο αντίκρυνο πεζοδρόμιο, κάποιος τον πλησιάζει. Μερικά λόγια, μιá χειρονομία. Ο Victor Vaucoux τον έπυροβόλησε.

— «Σκότωσα τον έχθρό.»

— «Φτωχέ μου φίλε! Ο έχθρός είναι μέσα σου,» ήταν ή τελευταία σκέψις του Clerambault μέσα σενα γλωμό μειδιάμα.

V

Έτσι πέθανε κατά το θέρος του 1918 ο Agénor Clerambault. Κι αυτή είναι ή ιστορία που μάς διηγείται ο Ρολλάν στο βιβλίο του.

Όχι βέβαια με τον άπλοποιημένο τρόπο με τον όποιον εγώ αναγκάσθηκα να την αναλύσω, αλλά μέσα σε μιá πλήρη αναπαράσταση της ζωής, των αγώνων, της έσωτερικής πάλης, των κοινωνικών δεσμών του Clerambault, βαλμένων σενα σύνολο άρχιτεκτονικό με διακοσμήσεις, δευτερεύοντα πρόσωπα ζωγραφισμένα με άσφαλή τέχνη, ώστε όλα μαζί ν' αποτελούν έναν κόσμο, ένα κομμάτι ζωής κυκλικής.

Πόσα έπεισόδια και πρόσωπα βρέθηκα στην ανάγκη ν' αφήσω έξω από την ανάλυσή μου! Ως κι αυτόν τον Perrotin, ένα άνώτερο και διαρκές ζωγράφιμα πλατιού και τολημοῦ νοῦ που κυνηγά την αλήθεια ως τις τελευταίες δίπλες της πραγματικότητας, θεάται τον κόσμο και την ανθρωπότητα στις μεγαλειώδεις λειτουργίες των κάτω από τους φυσικούς νόμους, από άποψη καθαρά κοσμογονική, που της άρέσει να στήνει ριψοκίνδυνες υποθέσεις, από τις όποιες δε λείπει και ή γελοιογραφική γραμμή, με την άπροσπέλαστη άπάθεια του πνεύματος που δε συγκινείται από τις έφήμερες ήθικες βαθμολογίες των ανθρώπων... Και όμως τα ψηλά αυτά πετάγματα του νοῦ, σά να κρύβουν μιάν αγίαρρευτη άνικανότητα για δράση, μιá δειλία χαρακτήρης και μιá λιποψυχία της καρδιάς που δεν πάλλει άρεκέτα έντονα...

Τό έργο δεν είναι μελέτη ιδεών, ως θα μπορούσε να υποθέση κανείς από το πλήθος των που φανερώνει ή ανάλυσίς μου, αλλά καλλιτεχνική δημιουργία από τις πιο γνήσιες. Ο Clerambault περνά βέβαια μεγάλες διανοητικές κρίσεις, αλλά τις ζει και ο συγγραφέας τις αιτιολογεί μέσον της ιδιοσυγκρασίας του ήρωός του.

Ίσως το ψυχικό ζήτημα του Clerambault μετά την κρίση που προσδιόρισε μέσα του, ως άφορη, ο φόνος του γιου του, να φαίνεται, στην ανάλυσή μου, κάπως τεχνητό, σαν παλινωδία, ενώ πράγματι είναι μιá καθαρή αναγέννησις, κι ο βασανισμένος Clerambault του πολέμου με τό πονεμένο συναίσθημα της άποστολής του, δεν είναι ο γενναιόδωρος άλλ' άφελής ερηνόφιλος της προπολεμικής εποχής. Είναι ο άνθρωπος που οι ιδέες του έγιναν σάρκα από τη σάρκα του.

Τό έργο συνολικά είναι μιá εικόνα ζοφερής όμορφιάς, όπου άκούονται φωνές θυμοῦ και κατάρας σαν των προφητών της Παλαιάς Διαθήκης. Και βέβαια άφοῦ ή ύλη του είναι ή πάλη και ή άγωνία ενός ανθρώπου κι ο έξλασμός του με τό μαρτύριο, μέσα σενα περιβάλλον όδύνης και δυστυχίας, μέσα στον πόλεμο του 1914.

Ό,τι υπήρξεν ο Clerambault, κατά τον πόλεμο, με άδυναμίες και πάλη, μιá συνείδηση δηλαδή που έλευθερώθηκε από την έννοιατώδη «ψυχή του πλήθους» κι έφώναζε στους ανθρώπους την αλήθεια, ο Ρομαίν Ρολλάν ο ίδιος τό έπραγματοποίησε από την αρχή, χωρίς δισταγμό και με παγκόσμια άπίχηση της σκέψις του.

Δεν μπορώ να έξιτορήσω εδώ τό έργο του Ρολλάν κατά τον πόλεμο, όταν μέσα στη γενική μανία των λαών και των άτομων, πιστός στη σκέψη του και τα ιδανικά του, άγωνίσθηκε να περισώσει από τό ναυάγιο τα πνευματικά αγαθά της ανθρωπότητας. Για μιá στιγμή, στην αρχή του πανδαιμονίου, σηκώθηκε μόνος μέσα στην Εύρώπη και ύψωσε μιá φωνή σταθερή και θ ε λ η μ α τ ι κ á μ ε τ ρ ι α σ μ é ν η, από τη Γενεύη της Έλβετίας, καλώντας τους ανθρώπους να σωθούν από τό μίσος και να σώσουν άπ' αυτό ό,τι μπορούσαν πιά. Η φωνή κι οι εκκλήσεις του φάνηκαν μάταιες, αλλά κατόπι φύτρωσεν ή σπορά που σκόρπισε με τέτοια αυτοθυσία μες στην άνεμοζάλη.

Ζώντας διαδοχικά, κατά τα πέντε πολεμικά χρόνια, στις διάφορες παραλίμνιες πόλεις του Λεμάν, ο Ρομαίν Ρολλάν χώρια άπ' την καταληπτική άπασχόλησή του με τό έργο της διαφωτίσεως, εσκέφθηκε και έδημιούργησε έργα τέχνης από τα όποια γνωρίζομε έως σήμερα τη Lilluli, Pierre et Luce, και τον Clerambault. Κι ενώ οι περιστάσεις άπαιτούσαν άπ'

αυτόν μελέτες και άρθρα πολεμικά, ποτέ η τέχνη δεν τον ετράβηξε και δεν τον έγονιμοποίησε με τόση δύναμη, όπως μάς το λέγει ο ποιητής Γιουνε που τον είδε τότε από πολύ κοντά.

Και ήθελα να τονίσω αυτό το σημεῖο για ὅσους θὰ ἐνόμιζαν ὅτι θὰ βροῦν στὸ Ρολλάν φιλοσοφικὸ σύστημα καὶ ἰδέες ταξινομημένες. Ὁ Ρολλάν δὲν εἶνε φιλόσοφος, τουλάχιστο τέτοιος ὅπως συνείθισαν νὰ θεωροῦν τοὺς φιλοσόφους, ἀλλὰ καλλιτέχνης καὶ ποιητής . . .

Ἄλλὰ ἀλλοίμονο! κάθε ὄρος δὲν ἔχει πολλή σημασία ἐνῶς δὲν τοῦ δίνουμε ἓνα περιεχόμενο. Καλλιτέχνης καὶ ποιητής! Δηλαδή κύμβαλον ἀλλοπαῖον;

Αἱγοὶ εἶναι οἱ συγγραφεῖς πού κατέχουν, ὡς ὁ Ρολλάν, τόσες ἀσφαλεῖς γνώσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὴν ἱστορία τῆς τέχνης καὶ τὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν ὄλων τῶν καιρῶν καὶ ὄλων τὸν κόσμον. Αἱγοὶ προσπαθοῦν, ὡς ὁ Ρολλάν, νὰ κατανοήσουν μέχρι αὐτοθυσίας τὴν ἀντίπαλο σκέψη. Κι αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὰς ἰδιότητες τοῦ πνεύματός του. Ἔτσι τίποτε δὲν τοῦ εἶναι ξένο, ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἄλλὰ ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι γι' αὐτὸν ὕλικα γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὶς καλλιτεχνικὰς συνθέσεις του. Ἐμφυσᾷ τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς στὶς γνώσεις του, τὴ σκέψη του καὶ τὰ αἰσθήματά του γιὰ νὰ πλάσῃ ὄντα κινούμενα καὶ ψυχικὰς καταστάσεις, πού πηγάζουν καὶ τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τὴν πάλῃ γιὰ τὴν πιὸ τελεία καὶ ἐλεύθερη ἐκδήλωση τῶν ἑσωτερικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸ τραγικὸν θέαμα τοῦ κόσμου πού σὰν Πρωταῖς ἐναλλάσσει καὶ παιγνιδίζει κάτω ἀπὸ τὸ φῶς.

M. ΠΕΡΙΔΗΣ

Δ. ΓΛΗΝΟΥ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΣΜΟΣ (1)

Μιὰ ἐποχὴ δημιουργεῖ τέχνη, φιλοσοφία μορφές κοινωνικῆς ζωῆς. Οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν «ἀξίες πολιτισμοῦ». Ἡ ἐπιβίωσις τῶν σὲ μιὰ κατοικηθῆ ἐποχῇ, μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐπίγνωσίν των, λέγεται ἱστορισμός. Μὲ τί τρόπο θὰ γίνῃ γόνιμο τὸ παρελθὸν γιὰ μᾶς;

Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα, ὅπως τὸ ὀρίζει ὁ ἴδιος ὁ κ. Γληνός, τῆς μελέτης του.

Καλύτερα, ἄρθρο, πού πᾶνει ἕως εἴκοσι μικρὲς σελίδες κι εἶναι γραμμένο μὲ κάποια βιάση, ἐννοῶ, χωρὶς βαθὺ ἀνασφάλισμα, ὅσος κι ἂν εἶναι ὁ χρόνος πού ἀφιέρωσε γιὰ νὰ τὸ σκεφθῆ καὶ τὸ γράψῃ ὁ συγγραφεὺς.

Ξεπᾶ ἀπὸ ὀρισμοὺς ἀνεπαρκεῖς, μεταχειρίζεται τὴν ταξινομικὴ μέθοδο κι ἀφίνει στὸ τέλος ὡς συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει καλὸς ἱστορισμὸς καὶ κακὸς ἱστορισμὸς, ὅτι οἱ δύο ἔχουν ἀντίθετα χαρακτηριστικὰ καὶ ὅτι πρέπει ν' ἀκολουθήσωμε τὸν πρῶτον καὶ ν' ἀποφύγωμε τὸ δεύτερον ἂν θέλωμε «νὰ εἶναι γιὰ μᾶς γόνιμο τὸ παρελθόν».

Ποιά ὁμως ἡ ἐξήγησις τῆς μεγάλης καὶ τραγικῆς ἀντινομίας μεταξὺ τῆς ζωικῆς ὀρμῆς πού ζητᾷ κι ἀγωνίζεται νὰ δημιουργήσῃ τὸ νέο καὶ τοῦ βάρους τῆς παραδόσεως πού φυσικὰ κι ἐξαιτίας τῶν προλήψεων δεσμεύει καὶ παραλύει;

Ἡ μελέτη ἢ «ἐνατένισις» τῶν μορφῶν μιᾶς περασμένης ζωῆς μπορεῖ νὰ θρέψῃ ἓνα ζωντανὸ ἄνθρωπον, ἓνα ζωντανὸ λαὸ μὲ τὶς ἀπειρες, λαίμαργες

(1) Ἔκδοσις Ἱ. Ν. Σιδέρη. Ἀθήναι 1920.

ἀνάγκης του; βέβαια ὄχι! Θὰ ἦταν ὀρθώτερο, νὰ μὴ μιλᾷ κανεὶς γιὰ καλλιέργεια τῆς παραδόσεως. Ἡ παράδοσις ἐπιδρᾷ ἀναγκαστικὰ πάνω στὸν ἄνθρωπον. Ἐκεῖνο πού χρειάζεται ὁ ζωντανὸς εἶναι πῶς θὰ δημιουργήσῃ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον του—πού κι αὐτὸ εἶναι παρὸν μὲ ἀπροσδιόριστη περιοχὴ καὶ προέκτασι. Στὴ φροντίδα του πρὸς αὐτὸ τὸ σκοπὸ, ἡ παράδοσις εἶναι ἓνα ὕλικό, ὄχι πάντα καλὸ, τὶς περισσότερες φορὲς ἐπικίνδυνο ἢ χαλασμένο, πού θὰ χρησιμοποιηθῆ μὲ ἄλλα ὕλικὰ σημερινῆς πείρας γιὰ νὰ συστήσουν ὅλα μαζὶ καὶ τὸ καινούργιο, τὸ ἐντελῶς καινούργιο πού οἱ βιολογικοὶ νόμοι ἐμποδίζουν νὰ μοιρᾷ μὲ ὅτιδήποτε ἄλλο περασμένο.

Ἐνῶς δὲν ἐννοοῦν μὲ παράδοσι τὴ μελέτη, περισυλλογὴ καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν πορισμάτων τῆς περασμένης πείρας, τῶν πειραμάτων τοῦ παρελθόντος, βέβαια, ἀλλὰ ἐπιστροφὴ στὸν κόσμον ἐκεῖνον τῶν πειραμάτων ἐκεῖνον τῶν ἐκδηλώσεων, εἶναι καὶ τὸ ἀκατανόητον βιολογικῶς.

Καὶ τὴν ἐπιστήμην αὐτήν, ἂν μελετοῦνται καὶ κωδικοποιοῦνται τ' ἀποτελέσματα τῶν περασμένων ἐρευνῶν, χρησιμοποιοῦνται, κάθε σχεδὸν δέκα χρόνια, γιὰ νὰ ζητηθῆ μιὰ νέα θεωρία, ἓνα νέο δηλαδή οἰκοδόμημα γιὰ νὰ ζήσῃ ἡ ἐπιστήμη.

Ἄν ὁ κ. Γληνός κάθε ἄλλο φαίνεται στὸ ἄρθρον του παρὰ τυφλὸς προσκυνητῆς τῶν περασμένων μορφῶν, ἡ μέθοδός του καὶ τὸ συμπέρασμά του εἶναι ἓνας κάποιος συμβιβασμὸς μεταξὺ τῆς παραδόσεως, καὶ τῆς ζωῆς, ἓνα μίγμα, κατὰ δόσεις, μὴ φανερόντως ὀρισμένη καθαρὴ ἀντίληψη τοῦ ζητήματος πού νὰ σημειώσῃ μιὰ γραμμὴ πορείας.

Μάλιστα, ὁ κ. Γληνός εἶναι γεμάτος προλήψεις γιὰ μερικὰς «ἀξίες πολιτισμοῦ». Θεωρεῖ ἕως ἀφθαστο τὶς κλασικὰς ἐποχές, αὐτὲς πού ὀνόμασεν ἔτσι μιὰ ἐπίμονη γραμματολογικὴ παράδοσις. Κάπου ἀναφέρει τὸ δυτικὸν μεσαίωνα, ὡς ἐποχὴ δουλικῶν ἱστορισμῶν, ἐνῶ ἂν ὑπῆρξε μιὰ ἐποχὴ πλατειᾶς λαϊκῆς δημιουργίας, εἶναι βέβαια ὁ δυτικὸς μεσαίων μὲ τοὺς καθεδρικοὺς του, μὲ τὴν ἐπικὴν του ποίησιν, μὲ τοὺς θρόλλους του, μὲ τὶς σάτυρές του, μὲ τὸ βροντόχο «βάμβαρον» γέλοιο του, καὶ μὲ τὴν ἥρωικὴ πίστη του πού ἐκνοφορήσε, μέσα σὲ σαρακτικὰς ὁδίνες, τοὺς νεώτερους χρόνους.

Γενικῶς στὶς κρίσεις του ὁ κ. Γληνός εἶναι μονομερῶς ἐπιγερασμένος ἀπ' τὴ φιλολογία καὶ τὴ γλωσσολογία. Αὐτὲς προσδιορίζουν τὶς γνώμες του γιὰ φαινόμενα καθολικῆς σημασίας. Κάπου λέγει, ὡς παράδειγμα ἱστορισμοῦ, ὅτι οἱ δημοκρατικὲς ἰδέες τῶν Ἀθηναίων ἐνέπνευσαν τοὺς ἐπαναστάτας τοῦ 1789. Καὶ ὁμως ποιά σχέσις μεταξὺ τῶν «Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτου» καὶ τῶν μικροαριστοκρατικῶν κοινωνιῶν τῆς Ἀττικῆς ἐποχῆς;

Ὁ Λίμπκνεχτ, λέγει ὁ κ. Γληνός, ὀνόμασε τὸ κόμμα του Σπάρτακον. Τί χαρακτηριστικὴ ἐπίδρασις ἱστορισμοῦ... Καὶ ὁμως εἶναι φανερό ὅτι ἡ ὀνομασία αὐτὴ διαλεκτικῆς γιὰτὶ ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει τί σημαίνει καὶ γιὰτὶ συμβολίζει τὴν ἐπανάστασιν. Ἱστορισμὸς; Ἄλλὰ τί ἱστορισμὸς λέξεον κατὰ συνθήκην καὶ τίποτε παραπάνω!

Τὸ μεγάλο μέλημα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους σήμερον δὲν εἶναι ἡ μελέτη τῶν περασμένων καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον θὰ τὰ μετουσιώσουν. Φέρνομε μέσα στὸ αἷμα μας τὴν παράδοσιν καὶ τὸ ζήτημα εἶναι πῶς, μὲ τὴν παράδοσιν ἢ καὶ ἐναντία στὴν παράδοσιν, πρὸ πάντων ἐναντιὰ τῆς, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὶς ἀλυσίδες τῆς, θὰ πλάσωμε νέες μορφὰς ζωῆς, νέες ἀξίες πολιτισμοῦ.

M. ΠΕΡΙΔΗΣ

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ: «Ο ΛΥΤΡΩΜΟΣ», (1)

Τὸ τελευταῖο δραματικὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα. Πολὺς θόρυβος γίνηκε καὶ πολλὰ ἐγκωμιαστικά γράφηκαν γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ταγκόπουλου, ιδίως ἀπὸ ἕναν κύκλο ἀνθρώπων, ποὺ ἀδιαφορώντας χαρακτηριστικά γιὰ κάθε στοιχειώδη ντροπὴ καὶ εὐλικρινεῖα, ἀναγορεύονταν καὶ ἐξακολουθοῦν ἀκόμη ν' ἀναγορεύονται μετὰξὺ τους μεγάλοι καὶ τρανοί. Ἀπ' τοὺς κορυφαίους τοῦ χοροῦ αὐτοῦ, ἴσως ὁ πιὸ ἐπιδέξιος καὶ πιὸ καπάτος, στάθηκεν ὁ Ταγκόπουλος. Αὐτὸς κρατώντας στὰ χέρια του τὸ φιλολογικὸ ὄργανο τῆς παρέας, ἦταν κυρίως ἐκεῖνος ποὺ κάθε λίγο παρουσιαίεζε μεγαλορήμονα στὸ νοήμον κοινὸν κ' ἀπ' ἕνα στεφανηφόρο κ' ἀπὸ μιὰ ξετρωπομένην μεγαλοφυΐα, ἐλιπίζοντας καὶ περιμένοντας νὰ διή ὁλόκληρο τὸν κύκλο τῶν στεφανηφόρων του νὰ τοῦ ἀνταποδίδῃ τὰ ἴσα. Κι' ἀλήθεια δὲν ἀπατήθηκε σὺς προσδοκίαις του. Ἐνα καλὸ πρῶτ' ὁ ἀπλὸς κόσμος πληροφοροῦται γὰς χάσκοντας γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ταγκόπουλου:

«Σὲ διαβάζω κ' ἀπορῶ, ἄδικα ὅμως, γιατί ἔπρεπε νὰ φανῆ τέτοιο ἔργο στὸ κλασσικὸ χῶμα ὅπου γεννήθηκε, ὅπου αἰῶνες ἐβασίλευσαν, ὁ Νοῦς...» (Ψυχάρης) «Τοῦ ἀξίζει χλωρὸ στεφάνι. Εἶναι ν' ἀπορήσης πῶς γίνεται νᾶχη τόση δύναμη καὶ γονιμότητα ρωμαϊκοῦ νοῦς, μιὰ φουχία ἔβνος. Ἐδῶ μιλιοῦνια καὶ μόλις βλέπεις ἕνα φῶς, ποῦ καὶ ποῦ». (Ἐφταλιώτης). Αὐτὰ εἶνε τὰ προχειρότερα ποὺ βρήκα. Τέτοια γράφηκαν ὅσα θέλετε ἀμοιβαία μέσα στὸν κύκλο ποὺ ἀνάφερα παραπάνω. Ἦταν τὰ πιὸ ἀνέξοδα φιλοδοξήματα ποὺ κάνανε μετὰξὺ τους.

Τὸν Ταγκόπουλο τὸν ἤξερα κυρίως ἀπ' τὸ Νουμᾶ κ' ἀπ' τὰ λίγα του ποὺ διάβασα ἄταχτα καὶ σκόρπια. Ἡ ἰδέα ποὺ σημάτισα γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἔργο του γενικά, πρέπει νὰ σᾶς τ' ὀμολογήσω, δὲ μ' ἐσπρωχεν καὶ πολὺ νὰ δοκιμάσω συστηματικότερο κῆπος γνώρισμα τοῦ ἔργου του. Καὶ θὰ πέθαινα ἴσως χωρὶς νὰ γευτῶ τὸ φρούτο αὐτό, ἂν δὲ μ' ἔπεφτε τυχαία στὸ χέρι μου «ὁ Λυτρωμός» του. Εἶχα δεῖ κάπου γὰ τὸν προμελετᾶνε ὡς «δράμα σοσιαλιστικόν». Αὐτὸ δὲ ἦταν κείνο ποὺ μ' ἔκανε νὰ τὸν διαβάσω... Αἰτία στάθηκε τὸ ἴδιο τοῦ ἔργου γιὰ νὰ περάσω ξανά μὲ προσοχὴ τὰ δράματα κείνα ποὺ θεωροῦνται ἀπ' τὰ καλύτερά του.

Ὁ Ταγκόπουλος πάντοτε στάθηκε ὁ κατετὴν φασαρίας τοῦ νεωτερισμοῦ. Ἀγγάλιασε πάντα μὲ ὑπολογισμὸ ἐπιτήδειου καιροσκοποῦ κάθε νεωτεριστικὴ τάση καὶ ζήτησε νὰ φηγορᾶρη πάνω σὺς πολεμιστορῆς τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, σάν ἀδιόλλακτος πολεμιστῆς.

Οἱ νεωτεριστικοὶ λεονταρισμοὶ του, παραστάθηκαν ἀπ' τὸν κύκλο του ὡς συνειδητὴ ἐπανάσταση καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ταγκόπουλος δὲν ἄργησε νὰ πιστέψῃ πῶς ἦταν ὁ ἄνθρωπος τῆς πρωτοπορείας. Ἐν τούτοις μέσα στὸ ἔργο του, ἅμα τὸ διαβᾶση κανεὶς ἔξω ἀπ' τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργήσαν τὰ θυμιάματα τῆς παρέας, φαίνεται ὁλόκληρος ὁ φασαριώδης τύπος, ποὺ ὅλα τὰ ἄρπαξε ἀπ' τὴ μανία τοῦ μπούγιου, χωρὶς νὰ τὰ χωνέψῃ, χωρὶς νὰ τὰ αἰσθανθῆ σάν αἷμα μέσα σὺς φλέβες του, χωρὶς νὰ τὰ καθαυτὸ πεποιθήσῃ του. Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση κάνει τουλάχιστο σ' ἐμένα. Γιὰ ὅλα ξεσπάθωσε, γιὰ ὅλα ἔκαμε πῶς πόνεσε, πῶς μαρτύρησε. Καὶ ὅμως εἶναι βέβαιο πῶς ἀκάνθινο στεφάνι δὲ θὰ τοῦ στέκονταν διόλου στοὺς ἰδρω-

(1) *Ἔκδοση X. Γιαννίρη καὶ Σίας, Ἀθήνα 1921.

μένους ἀπ' τὴς ὑστερικές παρλάτες κροτάφους του. Ψεύτικος καὶ προσποιημένος. Ἡ ἐπαναστατικότητά του, μάσκα μὲ τὴν ὁποίαν παρουσιαζόμενος ἦταν βέβαιος ὅτι θάκαμνε περισσότερὴ ἐντύπωση, μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ ζύμωσης πνευματικῆς καὶ μεταβατικότητος. Σάν ἐπιτήδειος ἠθοποιὸς διάλεξε τὸ ρόλο ποὺ θὰ τοῦ ἔφερε περισσότερα χειροκροτήματα. Ἀδιάφορο ἂν δὲν τοῦ πῆγαινε.

Ἡ φράση του συχνὰ κούφια καὶ πομπώδεια σὲ κάνει ν' ἀηδιάξῃς καὶ νὰ θυμᾶσαι ἄθελα τὸ μῦθο τοῦ βατράχου ποὺ πῆγε νὰ μοιάσῃ τοῦ βωδίου. Κενὲς μεγαλογίες καὶ μιὰ τάση ποὺ ἀπορρῆει ἀπ' τὴν ἴδια σύσταση τοῦ ἔργου του, νὰ βάζῃ τοὺς ἠρώες του νὰ ἀποστηθίζουν τριμένους νεωτερισμοὺς. Μιλᾷ γιὰ τὰ πιὸ ἀπλᾶ καὶ κοινὰ πράγματα μὲ πόζα σοβαρῆς πρωτοτυπίας. Διαβάστε, ἂν δέ με πιστεύετε, ἔξω ἀπὸ τὰ δράματά του (κάποια ἐξαίρεση κάνουν οἱ Ἴλυσσίδες καὶ ἡ Ὁξώπορτα) τὸ βιβλιαράκι του «Πίσω ἀπ' τὰ Κάγγελα». Πάρτε ὅποιο μέρος θέλετε. Μιὰ κοινοτάτη φλυαρία μὲ ἀξιώσεις τρομερές.

Τὸ πιὸ εὖστοχο μέρος μὲ φάνηκε κείνο ποὺ ὁ διευθυντῆς τῆς φυλακῆς τὸν κατὰταξε σὴν στήλη τῶν... ἀέργων! Τί ἄσφαλτη διαίσθηση! Κάπου ἄλλο μὲ πόζα Ουάιλντ (γιατί καὶ αὐτὸνα τὸν ἐμασκάρει) λέγει πῶς τοῦ ἀρέσει περισσότερο ἡ φυλακὴ, γιατί ἀκούει τὸ τοῖου τοῖου τῶν χειλιδιῶν ποὺ χτίσαν τὴ φουλιὰ τους ἐπάνω ἀπ' τὸ παραθύρο του!

Ὁ ἀνυπόφορος βερμπυλισμὸς του, ἡ ἐπαναστατικὴ φουρία του, τὸ δογματικὸ τέντωμα τῶν φλεβῶν τοῦ λιρυγιοῦ του, οἱ φωνάκτες του, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ προσπαθοῦσαμε νὰ βγοῦμε ἀπ' τὴ προγονικὴ μιχλα καὶ τὴν κοινωνικὴ στασιμότητα, ἔκαμε κῆποια ἐντύπωση. Σήμερα μᾶς φαίνονται κωμικά.

Ἀπ' τὸ ἔνστικτο τῆς φασαρίας καὶ τοῦ μπούγιου ὀδηγημένος ὁ Ταγκόπουλος, μετὰ τὸ γλωσσικὸ ἀγκάλιασε τὴν ἀντίδραση ποὺ ἤρθε ἐνάντια σὴν προγονόπληχτη διάθεση καὶ ἀναμασώντας τὸν «Ἀρχαιολόγο» τοῦ Κερκαβίτσα ἐγραψε τοὺς «Ζωσιανούς καὶ Πευθαμένους», ὅπου ὁ ψευτοζωολάτρης Λάμπρος του μὲ φαίνεται σάν ἕνα εἶδος πρόδρομος τοῦ Δήμη στο «Λυτρωμό».

Ἔτσι ἀργότερα, σάν ἀποδειχτήκε πόσο ἀνεδαφικές καὶ μάταιες ἦταν οἱ προσπάθειες τῶν διαφόρων ἀρχαιολόγων, στράφηκε πρὸς τὸ νέο ρέμα, ποὺ παρουσιάεζε, μὲ τὸν παγκόσμιο πιὰ χαρακτηρὰ του, δύναμη ἐπικρατήσεως, τὸ σοσιαλισμὸ. Ἡ ἐπιπολαιότητα καὶ ὁ ἐξωτερικισμὸς μὲ τὸν ὅποιον ὁ Ταγκόπουλος προσχώρησε καὶ στὸ ρέμα αὐτὸ φαίνεται ὀλοκάθαρα μέσα στὸ σοσιαλιστικὸ ἢ τάχα ἔργο, ὁ «Λυτρωμός». Δὲ θὰ ἐπιμείνω σὴν σκηνικὴ του τέχνη, μὰ θὰ ἀρῶ τὴν κεντρικὴ ἰδέα μὲ τὴν ὁποία προσπάθησε ὁ συγγραφέας νὰ ζωογονήσῃ τὸ ἔργο του. Ὁ συγγραφέας θέλησε νὰ γράψῃ ἔργο σοσιαλιστικόν. Ὅσο κ' ἂν γράψῃ, ὅπως λέει, μᾶλλον «γιὰ νὰ ξαλαφρώσῃ τὴ ψυχὴ του ἀπὸ μερικῆς πατριδολατρικῆς καὶ κοινωνικῆς σκοουριᾶς» πάντα ὅμως σὰ θεατρικὸ ἔργο ποὺ εἶναι, ἀποτείνεται σ' ἕνα κοινὸ μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὸ ἐνθουσιάσῃ μὲ τὴν ἰδέα τοῦ σοσιαλισμοῦ. Γιὰ νὰ δοῦμε ἂν τὸ κατορθῶναι: Ἡ ὑπόθεσίς του εἶναι ἡ ἑξής:

Γυρνᾷει ὁ Δήμη ἀπ' τὸν πόλεμο μὲ μιὰ ἀλαφρᾶ παραλυσία στὸ χέρι καὶ στὸ πόδι. Στὰ ἄμπρι μέσα, κάτω ἀπ' τὴ βοή τοῦ κανονιοῦ καὶ τὴ φλόγα τῆς κόλασης τοῦ πολέμου, μπαίνει στὸ νόημα τῆς καινούριας θρησκείας. Ἀρνιέται τοὺς πατριωτικὸς ἐνθουσιασμοὺς, τὰ ὄνειρα καὶ τὴς δόξας τοῦ πολέμου καὶ γυρνᾷ στὸ σπίτι του κοινωνικὸς ἐπαναστάτης. Βερμπυλιστὰς καὶ φωνάκλῃς ἀντὶ νὰ δοθῇ στὸν ἀγῶνα τὸ θετικὸ καὶ νὰ ἀντικρουσθῇ στὰ

κοινωνικά μέσα χαρακώματα με την αδικία και να χτυπηθή μαζί της, γεινάσει και ζητά να ανατρέψη τα πάντα... μέσα στο σπίτι του και κάνει θεωρίες επαναστατικές στη γριά μάνα του και στον αδελφό του, ένα αγαθό αστό. Στην σκηνή παρουσιάζεται σε λίγο η Πούλια, γυναίκα του Στάθη του Τραπεζίτη, πρώην αγαπητική και μπιστευμένη του Δήμη, που τον άρνήστηκε σαν βρισκότανε στον πόλεμο, για να κάνει μια καλή παρτίδα με τον πλούσιο τραπεζίτη. Ο Δήμηξ εξακολουθεί να σκιαμαχά, χωρίς πρόσκληση, μιλεί στη γριά του για την αστική οικογένεια, τον ελεύθερο γάμο, την κοινωνική ανατροπή, όπου βλέπετε τη Τζούλια και αρχίζει να σαγηνεύεται απ' τις παρλάτες του Δήμη.

Στη δεύτερη πράξη ο Δήμηξ προσκαλεσμένος στο σπίτι του Τραπεζίτη απ' τον ίδιο, για να του αναθέσει τη θέση που είχε στην Τράπεζά του πριν απ' τον πόλεμο και καλύτερη ακόμα. Στην απουσία του Τραπεζίτη βρίσκει μοναχή τη Τζούλια τη γυναίκα του. Εκεί σε μια σκηνή αποδείχεται πως η Τζούλια ποτέ δεν έπαψε να αγαπά το Δήμη αν και τον εγκατέλειψε, όπως το λέει γιατί ήταν «ανάγκη». Το ίδιο αποδείχεται και απ' το μέρος του Δήμη. Μολαταύτα η Τζούλια εξακολουθεί να στέκεται σε απόσταση γιατί η ίδια «ανάγκη» που την έκανε να πάρη τον Στάθη, εξακολουθεί φαίνεται να υπάρχει. Στο άναμεταξύ έρχεται ο Στάθης, ο οποίος δέχεται το Δήμη με πολύ οικειότητα και του προσφέρει θέση στην Τράπεζά του. Ο Δήμηξ αρνείται λεονταριστικά, γιατί θέλει λέει να γίνη και ο ίδιος Τραπεζίτης, αφού πολέμησε και σακατέφτηκε επάνω στα μακεδονικά βουνά. Έτσι ο Δήμηξ έχει όλην την ευκαιρία να σκυλοβρίση το Στάθη, να του απειλήσει ότι θα διεκδικήσει το δικιο του απ' αυτόνα κι απ' τη κοινωνία με τη γροδιά του. Φωνάζει τις επαναστατικές του θεωρίες και ζητά το κεφάλι της κοινωνίας επί πίνακος, μπροστά στο Στάθη, το μπουρζουά, και κάτω απ' την ευτυχισμένη και πλούσια στέγη του. Ο Στάθης στους άφρους του Δήμη άπαντά ήρεμα και με το χαμόγελο της ειρωνείας στο στόμα, σαν άνθρωπος πώς ασφαλισμένες τις πλάτες του.

Στην τρίτη πράξη ο Δήμηξ άρρωστος στο κρεβάτι, σπίτι του. Τόν επισκεπτεται η Τζούλια. Μνήσκουν οι δυο άρκετοι ώρα μοναχοί. Εκεί ξαναρχίζει ο Δήμηξ τον επαναστατικό του ρητορισμό και η γυναίκα που χτες τον άρνήθηκε για τα καλά του Στάθη ρίχνεται συγκινημένη απ' την επαναστατικήν λογοδιάρροια του Δήμη στα πόδια του και ζητά να τη δεχτεί για να τρέξει μαζί του «στη ζωή και στο θάνατο». Μα εκείνος δε δέχεται την άποψή της.

— Δεν είμαι Λίμπνεχτ για να μου χρειάζεται μια Ρόζα Λούξμπουργκ (!) της άπαντά. Επί τέλους όμως τη δέχεται σά γυναίκα, σά σύντροφο τρυφερό, σά σύμβολο της Αγάτης. Όταν ύστερα από λίγο παρουσιάζεται στη σκηνή ο Στάθης και βλέπει με έκπληξη τη γυναίκα νάχη άγκαλιασμένο τον άρρωστο Δήμη, προσπαθώντας να τον μετατοπίσει πάνω στο κρεβάτι του, η Τζούλια επαναστατημένη, πετά κατόμουρα τις υποχρεώσεις που άνάλαβε άπέναντί του και τρέχει προς τον έτοιμοθάνατο Δήμη.

Αυτή είναι η υπόθεση. Ίσως απ' την αντικειμενική και σύντομη αφήγηση της υποθέσεως του να μη σάς έγινε η εντύπωση που έπρεπε. Είναι άνάγκη να το διαβάσετε βέβαια. Κείνο που για μένα κάνει το δράμα αυτό καρικατούρα και παρωδιά της θέσεως του της επαναστατικής, είναι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται ο ήρωάς του. Ένας άνθρωπος που φωνάζει, που επαναστατεί, που βρίζει, που ανατρέπει, χωρίς να προκαλείται από τί-

ποτε, χωρίς να ώθειται σ' αυτό από καμιά προφανή αίτια. Ό,τι λέει φαίνεται σαν άποτέλεσμα έξωτερικού κουντίσματος, όλα μοιάζουν σαν είδος έχτέλεση μηχανική. Καμιά άφορμή πραγματική και φανερή για το θεατή, κανένας λόγος άπτός δε φαίνεται να προάγη τη δράση του έρωτα. Έρχεται στο σπίτι του όπου τότε δέχονται με τη μεγαλύτερη στοργή. Βρίσκει μια σχετική άνεση και όλο το χάδι που του είναι άπαραίτητο για να γλυκάνη τον πόνο του. Άργότερα βρίσκει το Στάθη όλοπρόθυμο να τον πάρη στην δουλειά του με καλύτερες συνθήκες παρά πριν. Ένω ήταν πολύ φυσικό να τον δοίμε πεταμένο στο δρόμο απ' το Στάθη, αφού πιά κατάντησε σχεδόν άχρηστος, και πολύ λίγο παραγωγικός. Αυτός όμως αν και πήγε προσκαλεσμένος απ' τον Τραπεζίτη για τη δουλειά αυτή, αρνείται όπτότομα και αρχίζει να του περνά όσα σέρνει ή σκοπλά και να του κάνει θεωρίες με τις όποτες ήθελε να του άποδείξη ότι το χρέμα του Στάθη άνηκει σ' αυτόν που πολέμησε. Μιλεί σαν κακό άρθερο κομμουνιστικής έφημερίδας και δεν έννοει ν' άφήση την περίσταση χωρίς να του τά άναπτύξη όλα. Όπως βλέπετε όλη αυτή η έκθεση και η θεωρητική του ρητορεία σ' έναν Τραπεζίτη που γελούσε κάτω απ' τα μουστάκια του, δεν είχε το λόγο της, τουλάχιστο τον πραγματικό, που θα θά δικαιολογούσε μπροστά στο θεατή την άανάγκη και τη φούρια του Δήμη. Όλες οι πασιμωδικές του ένέργειες δε βασίζονται παρά επάνω σε θεωρητικές δικαιολογίες που δεν είναι βέβαια ικανές να προκαλέσουν τη δράση μέσα σ' ένα επαναστατικό δράμα. Οι ίδες και η δράση πρέπει όλοφάνερα να βγαίνουν απ' τα γεγονότα τά άπτά τά όλοφάνερα. Σ' ένα δράμα μέσα η ιδέα πρέπει να ξαπλώνεται και να προάγεται επάνω στο επίπεδο της ζωής και των γεγονότων. Άλλοιώς καταντά παρωδιά, έργο άνεδαφικό, με ψεύτικες tendances όπως είναι ο «Αυτομός».

Πάει στο σπίτι του Στάθη, αν και δεν είχε σκοπό να δεχτεί τη θέση, μόνο και μόνο για να βρη άφορμή να μās άναπτύξη τις κοινωνικές αντίληψεις του.

Το ίδιο κάνει και μέσα στο σπίτι του. Η γριά μάνα του τί του έφταιξε! Κι όμως άφορμή ζητά να φωνάξη, να καταδικάση, να κινήσει ριάση. Μιλά για αστική οικογένεια, για επανάσταση κοινωνική σε μια γρηούλα που τον άκουε με έκπληξη και σταυροκοπιούνταν! Θέλει να κάμη έξωση έναν φτωχό νοικάρη που είχε στο σπίτι τους επειδή δεν τους πλήρωσε δυο μηνιάτικα, μόνο και μόνο για να τον κάνει να πονήσει και να επαναστατήσει! Πόσος βερμαλισμός για τόνωμα του Θεού!

Έτσι μπαίνοντας και στο σπίτι του Στάθη άπλώνει το ζουμάρι για κωγιά και παρλάτα! Τόν δέχονται οι ύπηρέτες. Δε θέλει να κάτση σύμφωνα με την πρόσκλησή τους, όλο θυμός λεονταριστικός και κατσούφα, θέλει να περιμένη τον κύριο όρθιος.

— Δικαιομά σας... του λέει ένας απ' τους ύπηρέτες. Πώ, πώ, πώ! Ποιός ελδε το Θεό και δεν τονε φοβήθηκε!

— Όραία! ώστε υπάρχουν και δό μέσα δικαιώματα! άπαντά ξαναμένος, κι αρχίζει πάλι το άτελείωτο επαναστατικό κήρυγμα. Από μια φρασούλα τυχαία, από μια άσχετη λεξούλα άρπάχεται για να κάνει επαναστατικό μπούγι. Μα αυτός δεν είναι τύπος, που μπορούσε να τον πάρη δραματικός στα σοβαρά για ήρωα σοσιαλιστικού δράματος. Θάτανε ασφαλώς καταλληλότερος για τύπος μέσα σε καμιά κωμική σάτυρα, που θα είχε σκοπό να σατυρήσει το σοσιαλιστικό και τον επαναστατικό άνεδαφισμό των νεοφωτιστών και έπιπολαίων.

"Επειτα δέ σας φαίνεται απίθανη ή λύση; Το επιτόλαιο και ύπολογιστικό κορίτσι με την κοινότητα αστική μανταλιτέ του που αφήνει έναν άνθρωπο που τον λάτρευε για να κάμει την τύχη του μ' έναν άλλο, δε σας φαίνεται άπλοτομα αλλαγμένο όχι μόνο συναισθηματικά, αλλά και το πιο απίθανο, ιδεολογικά. Πότε πρόφτασε να χωνέψει όλες τις καινούργιες αναπτυξιακές ιδέες του Δήμη το κοινό αυτό κορίτσι, και κόνονιάς τις αϊμα και δράση να προβή είσαμε την απεριφραστική άρνηση κάθε δεσμού και ένθουσιασμένη απ' το νέο κόσμο της να εγκαταλείψει όλα και τον άντρα της, για έναν που ξεφυχοδσε. Στις δυο τρεις φορές που άκουσε το Δήμη να φλωαρή μερικές επαναστατικές κοινοτοπίες; Και όμως αυτός ο Δήμη παραπάνου ίσχυριζότανε, προκειμένου για την ιδέα, «'Αχ! πόσα χρόνια χρειάζονταν για να τη νοιώσει, να τη κάνει σάρκα του κανείς!» "Ισως με πήτε πως έτρεξε στο Δήμη από αγάπη. Μά ή αγάπη όπως τολμολόγησε ή ίδια, ύπήρχε μέσα της πάντα, ακόμη και τη στιγμή που δεχότανε το χέρι το Στάθη.

Και για ναίρω πάλι πίσω στο χαρακτηρισμό του συγγραφέα που προσπάθησα να κάνω παραπάνω, ο «Αυτωμόδ» με φαίνεται πως είναι το έργο το όλοιο μ'ς τον παρουσιάζει πιστότερα σ' όλο το βιομηχανικό επαναστατισμό του, σ' όλο τον άχώνευτο και έξωτερο νεωτερισμό του.

ΛΟΥΚΗΣ ΦΑΡΜΑΚΗΣ

ΙΩ. Α. ΓΚΙΚΑ, ΕΡΓΑ . . . . .

Σε τόμους και τομιάδια πυκνοτυπωμένα είδε πρό όλίγου το φώς το τελευταίο και απουδαύτερο μέρος του έργου του έλληνοροπετοδς και έλληνολάτρου ποιητού και διηγηματογράφου «μας» κ. Γκίκα. Γκίκα. Πονόφρηχο και καλόκαρδο εκδότης του οί κ. κ. Κασμάτης και Ίωνας. Λαμπροί άνθρωποι και οι δυό τους. Ο Θεός να εύλογη τις τριβους των, όπως θέλεγε με σεμνοπρεπή ιερατικότητα κανένας παπά-ήρωας των διηγημάτων του κ. Γκίκα.

Είναι τόσο δύσκολο να επιτύχει κανείς με τις σημερινές συνθήκες εκδότη, κ. Γκίκα μου, και μάλιστα σαν προκειται ν' αποτυπώσει επάνω στο ήρωικό χαρτί τις μεθυσμένες πατουμιές του.

"Ετυχε ναίμα αδιόρθωτος φιλιαναγνώστης και μάλιστα απ' εκείνους που με καρτερικότητα αξιοθαύμαστη είναι συνειδημένοι να αλέθουν κάθε χοντροκομένη έντυπη αρλούμπα, έτσι από περιέργεια και χάρη.

Αυτή ή παλιά συνήθεια, σώριασε επάνω στο τραπέζι μου και τους νεόβγαλτους τόμους του κ. Γκίκα. Πρέπει να σας το μολογήσω πως ως την ώρα δεν μ' έτυχε να διαβάσω τίποτε πεζό του συγγραφέα, ενώ για το «ποιητικό» του έργο πρόφθασα από καιρό να σχηματίσω μιάν ιδέα απ' το γνωστό του πρωτολειο, την «Καλλιόπη».....στο ν.

Την «Καλλιόπη»..... του στρατώνος, όπως την ονόμασε χαριτολογών κάποιος ανέκδοτος σχολιαστής της, πρέπει να την γνωρίσουν αγεύκτως, όσοι ενδιαφέρονται να ανατρέξουν στις πηγές της λογοτεχνικής εξέλιξης του συγγραφέα μας, γιατί αλήθεια χωρίς αυτήν δεν εξηγείται τίποτε απ' όσα κατοπιν έγραψε. Η «Καλλιόπη» είνε συλλογή «πλήσεων», κατά τον ίδιον πάντα ανέκδοτο σχολιαστή, εκδοθείσα στην Κέρκυρα εν έτει σωτηριώ 1889, του ποιητού της φοιτητεύοντος ετι. (!) Είναι το πρώτο του έργο, όπως λέγει στον πρόλογο του, για να προσθέσει ενθύς άμεσως ότι προσεπαθήσε να φανή «δσον οϊον εν άντάξειο του τίτλου, ύπερ φέρει. Εάν δε τις ανακαλύψη τι άπαδον,

(1) Κάπου, αν δεν άπαθώμα, ο ποιητής αναφέρει πως ήταν 25 χρόνων όταν έτύπωνε τη συλλογή του αυτήν. Αναφέρει την ηλικία για να σημειώσω πως θάπαρε ως τα είκοσιέντε του χρόνια να τόχη φτώχει ο φρονιμητής, ενώ, όπως θα συμπεράνουμε έπισκοπούντες και τα γεροντικά του έργα, ακόμη ως τα τόρα δεν του φτώχεσε το άμωρον!

άναλογισθήτω δύο τινά: ότι το πρώτον ήδη προσευνά τον «Παρνασσό» και ότι μόνος εκείνος, αν καλοούσι Πλάστην, είναι άπταιστος». Πολύ σωστά! Στον ίδιο πρόλογο θέλοντας να προλάβη κάτι που πρόβλεπε, ο δόλιος γράφει: «'Εστο πάστις συγκρατατικός. Αι ερωσιεία (hoππi σοi qui mal y pense) και αποθαρσύνσεις προς νέον σφριγγόντα προς πρόσοδον (αυτό δα το βεβαιώνω κι' εγώ εκ των ύστερον, με το χέρι στην καρδιά, αφού διάβασα τις τελευταίες του.....πεζές προσόδους) πολλών κακών αίτια». Το βιβλίο αυτό άποτελεί ολόκληρο κόσμο διανοημάτων, γνώμων, συναισθημάτων, τάσεων και ελπίδων του νεαρού και σφριγγόντος τότε ποιητού, έγκλειει δε μέσα στις λίγες του σελίδες, σε σπέρμα, ολόκληρο το φωτεινό λογοτεχνικό στάδιο του συγγραφέα του «Βοσκός και πρόβατα».

Νά γιατί το θεοσό άπαραίτητο να σας παρουσιάσω σήμερα μερικά χαρακτηριστικά άποσπάσματα—μαγαριτάρια—φαρμαμένα μέσα στο μαγαριτωφόρο κόλπο της «Καλλιόπης» τ ο ν.

"Ετσι έχουμε το ποίημα «Τελευταία λέξεις ενός φθισικού»:

'Αφ' ού τ' άσπρα της νυκτός τα άργυροπεπλασμένα
'Αντι να έπαινήσωιν εις θάνασμόν την φρένα
Της κεφαλής, ψυχραίνουσιν αυτήν και καθιστάσι
Τοιαύτην, ώστε ν' άγνοη τις έχει εξαπλώσει
'Επ' του σφραγιστού ούτ' άντικαθιστώντα
Την νύκτα τον εις τοις θεοίς θετόν πατέρα όντα...

Και άμε γέρονε!... 'Αλλά κυρίως εκείνο που τον φθισικόν έτοιμοθάνατο τον γεμίζει από καρτερικότητα και άδιαφορία προς το θάνατο είναι το ότι:

Το πληγωμένον στήθος του την ποιήσιν έγκλειει
Ναι! έπιδή ή ποιήσις εκ φθισικού έκέρσι!

Και τόρα λίγη περιγραφή. Πρόκειται για το στήθαιο του 'Ασκητή.

'Εκει εις τόπον έρημον, εντός τινος σπηλαίου,
'Οπου ύφαινη τον ιστόν άσχην εν άνέσει,
'Ινα μιτά τις εντός αυτού συμβή να πύση
Και όπου μες παχύσαρκοι, ένκειν του ούραίου
Βίου, ύπερ διάγουσι, προσένειονται άπάνως
Πολύς γέρον ύσταται, κλονούμενος εκ ψύχους
'Αφίνων εκ του στόματος άσυναρτήτους ήχους...

'Από το όλον ποίημα και το έργο του συγγραφέα φαίνεται πως ο άσυναρτήτους ήχους..... αφήνον (μά και στα νύκτα του το πάθαινε ο εύλογημένος;) είναι ο ίδιος ο συγγραφέας.

Και όμως δε με κάνει καρδιά ν' αφήσω την «Καλλιόπη» απ' τα χέρια μου πριν σας παρουσιάσω και μερικά δείγματα απ' τα ερωτικά, γιατί τα κομμάτια που απολάφατε ως τόρα είναι από «τά άποσοδών σοβαρά» διά τα όποια, όπως λέγει ο ποιητής «προϋτιμήσαμεν την των λογίων» δηλ. γλώσσων. 'Απ' εναντίας τα ερωτικά είνε γραμμένα «εις του λαού». Και ενώ ως τα τόρα είδαμε τον τρόπο με τον όποιον ο ποιητής χειρίζεται «τά άποσοδών σοβαρά» θέματα, τόρα θα δοϋμε και τις... ελαφρότητες του.

«Στήν σκληρή Κ...» "Ετσι επιγράφεται το ποίημα. Είναι ανάγκη να μαλαχθή ή καρδιά της και να λυώσουν οι πάγοι της άδιαφορίας της. Με ύρος αγάριου αλλά ζηλοτού ιεροκήρυκα της ύπενθυμίζει την ματαιότητα του κόσμου αυτού και την παγερή επαίρηιο του θανάτου, κατεργόμενος δε σ' ένα φρικιαστικό πλην πειστικώτατο ρεαλισμόείκονον αλλεπάλληλων, της λέει:

Δεν ξέρεις ότι το μυλό που έχ' ή κεφαλή σου,
Τά καρτάνα τα 'μμάτια σου, τη θροσση μορφή σου,
Τόν χρυσταλιέο σου λαμό, τα μαγικά σου στήθη,
Τά κήρυμα ποδάρια σου από σκουρόσβια πλήθη
Θά φαν αυτά και κόκαλα μονόχα θέ ν' άφήσουν:

Κι' έτσι συνεχίζει τη σειρά παρόμοιων είκόνων, για να κατολήσει σε μιá πολύ άκαρη (παιός ξέρει πάλι) και τολμηρή (θέλω να πω άδιάντροπη) άξιωση:

Ναι! νέα εθμοσση άκούς τί μιá φορά θα ήσαι:
Τώρα λοιπόν που ζής εδώ στα στήθια μου, ή χόσε...

κ. τ. λ.

"Ηθελα εντούτοις να ξέρω αν τελεοφόρησε ή μέθοδος αυτή του ποιητού!.....

Επίσης, γιατί σας λέω πως μέσα στο πρωτολεϊό του αυτό διακρίνει και νεις τον μέλλοντα συγγραφέα των Βοσκοπροβάτων, άκοιτε τις επιθυμίες που τόσο πρώιμα είχαν εκδηλώσει :

«Αγαπώ άσπρα άρνάκια να βόσκω»

(άν τώκανε ο εύλογημένος από τότε.....)

Έκείνο όμως που έντεινει την Ιδέα μου για κάποια προφητικά του χαρίσματα είναι οι επιγραμματικά προφητικοί στίχοι που άριερόνει στην «Άζατάδεχτη» :

«Σύλλογισον πως δε' οσα σ' τη δική σου εδροφία,
Τώρα γράφω σ' το κορινι ύστερα θά νά ειφθούν.»

Νά μάντενε άραγε τότε ο δόλιος και τó είδος του κορινιού!

Υποθέτω πως θα προφθάσατε, άπ' οσα σας παρουσίασα ως τώρα, να σχηματίσατε μιá Ιδέα για τó πρωτολεϊό του και ιδίως, χάρις σ' αυτό, να αποκτήσετε τó είδιό ένδιαφέρον και την προπαδεία που σας χρειάζεστε για να παρακολουθήσετε μαζί μου την όργανασμένη πιά έγγραφία του συγγραφέα: Ένοσθό τά τελευταία του διηγήματα και ιδίως τó μεγαλύτερο και σημαντικότερο άπ' όλα, «Βοσκός και πρόβατα».

~

Όπως λένε, ο κ. Γκιζας έγγραψε και τύπωσε προ χρόνων και τά διηγήματα «Της έξοχης». Δέν τάδα, δέν τά ξέρω. Ξέρω μόνο πως ο Ψυχιάτρσκορπισε γι' αυτά κάποιους λουκουμοειδεις και μελιστάλακτους επάινους, άπ' εκείνους που συνειθίζει. Με φαίνεται όμως ότι δέν υπάχει ανάγκη να τά δώ και να τά γνωρίσω, άφού έχω ύπ' όψει μου την τελευταία του άφθονη παραγωγή, την οποίαν άσφαλώς ο συγγραφέας μας θά θεωρεί ως την άριώτερη, άφού αυτήν προτίμησε να έπιμεληθή με την Άλεξανδρινή έκδοση, προκειμένου, όπως λένε οι κακεις γλώσσες, να διεκδικήσει τó Άριστέιο..... (της σαγλαμάρας :)

Ο «Βοσκός και πρόβατα», έργο δίτομο, άνατινόμενο μέσα σε 458 πυκνοτυπωμένες, περικαλώς, σελίδες, είναι ένα άνηλεως φλόαρο ψυχολογικό (με συγχωρείτε για την κατάχρηση του όρου) παραμύθι κυμαινόμενο μεταξύ ούρανού και γης, άμαρτίας και έξαγνισμού, θεού και διαβόλου. Είναι σαν να λέμε ένα είδος συναζάρι, με τους συναφεις δραματισμούς και την άπαραίτητη θαυματολογία, τά τελώνια και τους άγιους, ή καλύτερα μιá Άριστολογί Σωτηρία με τις ζολάσεις και τά καθατηριά της. Μ' αυτό και μόνο τó έργο, χωρίς να λογαριάσουμε και τάλλα διηγήματά του που και κείνα τις ίδιες θεοσεβέστατες υποθέσεις ξετυλίγουν, θά μπορούσε να κερδίση ο συγγραφέας τον τίτλο του Μεγάλου Συναζαρολόγου της του Χριστού Έκκλησίας.

Τó συστήνουμε στην κρίση και την εκτίμηση άπαξάπάντων των έκαστοχού όρθοδόξων Πατριαρχών και εύσεβών ποιμένων.

Κείνο που παρόρησε τον εύσεβέστατον συγγραφέα να καταπιστη και να διεκπεραιώσει ένα τέτοιο ζολασαίο (σε σάγλα) έργο, είναι, όπως φαίνεται κι άπ' τον πρόλογο του (μακαρίτη Έξαζόπουλε, Θεός σχωρεί σε), «ó φόβος ότι σύντομα ίσως θά ξετοπισθή και από τά μακρυνότερα χωριά του βασιλείου μας..... και εξαφανισθή από προσώπον της Έλευθέρης Έλληνικής γης..... σαν προκατακλινομαίο θηρίο ó τύπος του άγγάριματου και θεόληπτου πατά των χωριών». Τί τρομερή συμφορά! Έ; Έτσι ο συγγραφέας μας συγκανημένος άπ' την πρόβλεψη αυτήνα, σαν θεόπνευστος κευηλιάχος «παλαίει με κάθε τρόπο να διατηρηθή τουλάχιστον ή μνήμη κάποιου Κερκυραίου χωρικού ιερομονάχου «της παλαιάς Σχολής» και των παιδικών του χρόνων (:), του μακαρίτη πατέρα Ίωσήφ». «Μολονότι δέν έχει καμμίαν ελπίδα, ότι δέν θά σκεπάζη τó σκότος της λήθης τó βιβλίό του, (άσφαλτα προαισθήματα) μόλις μάλιστα ιδεί τó φός, ó θαυμασμός του ως τόσο για τον άλησημόνητον ιερέα του εκείνον τον έπαρεκίνησε να μη δειλιάση καθόλου κ.τ.λ.»

Έκείνο όμως που δικαιολογεί τον άσύγκριτον αυτόν θαυμασμόν του είδικά προς τον πατέρα Ίωσήφ, γενικά όμως προς τους άγγαμματους και φανατισμένους λειτουργούς του Χριστού δέν σας τó είπα άκοιμη. Άκούστε τó λοιπόν: Έίνε διότι αυτοί και μόνοι δηλ. οι άγγάριματοι και θεησκόληπτοι ιερείς της θρησκείας του, κατορθώσαν τó «θα ύμα» να τού μάθουν ετα περισσότερα από τά τιποτένια δά πράγματα που γνωρίζει. Νά σας πώ ένα τέτοιο

«θα ύμα», όπως μας χαρακτηρίζει ó ίδιος μετριοφρονέστατα τó γεγονός που κατορθώσε να μάθη μερικά τιποτένια δά πράγματα, άξίζει μάν τέτοιαν εύγνωμοσύνη και έναν τέτοιο θαυμασμό.

Και τώρα ως δούμε από κοντίτερα τó... έργο. Η ύπόθεσις του με λίγα λόγια : Ο πατερ Ίωσήφ ένας άξεστος, άγγάριματος και θεησκόληπτος πατάς του χωριού, στον ύπερβολικό του ζήλο άπάνω για να σώση την ψυχή τριών προβάτων της λογικής του ποιμνης, τει υποβάλλει στα πιά άπίστευτα και φοιχτά μαρτύρια και στο τέλος τά στραγγάλίζει με κτηνώδη άναισθησία μούγια.

Και τά τρία θύματα, μέλη της ίδιας οικογενείας, ó σύζυγος, ó Κοντογιάννης ή Βαρβάρα, ή γυναίκα του, και ή Άγάθη ή κόρη τους. Ο πατέρας, ένας φτωχός τή πνεύματι θεόληπτος, που παραδίνα την ψυχή και τή ζωή του στα χέρια του φανατικού πατά και άποφασίζει με την ύπόδειξή του να γίνει βοηθός του στó ιερατικό έργο. Η γυναίκα του μιá σκιά γυναίκας, που άγασσε άπ' τις νησιείες και τις μετάνοιες, αλλά που την ύποφιάζεται ó μαυακόζ άντρας, σαν άνακάλυψε μάλιστα κάποτε δε' είχε καταλάβει μιá Παρασκευή, πως άγαπά τον όσω άπ' έδω, άποστάτη και άθεο, έχθρο δέ άσπονδο του πατερ Ίωσήφ και έπομένος της Έκκλησίας. Την ύποψία αυτή τή μετατρέπει μέσα του σε βεβαίωτητα ó πατερ Ίωσήφ, όσπου κατορθώνουν και οι δύο με μιá θεάρεστη καθαρχική συνεργασία, να την καθαρίσουν από κάθε όπο άμαρτίας, στέλνοντάς την φοιχτά μαρτυρημένη εις τας αιωνίους μονάς. Η ίδια τραγική τύχη περιμένει και την Άγάθη. Τó κορίτσι αυτό, όμορφο, δροσερό, γεμάτο χυμούς και σφρίγος, μετά τó φοιχτό στραγγάλισμό της μνάας του, τó παραδίνα ó πατέρας στον πατερ Ίωσήφ, τó Σαρακοσιανό, όπως τον παρατσούκλιαζαν στó χωριό, για να τó μεγαλώση με τó φόβο του Θεού και την προσήλωσή προς τó ιδανικό της μελλούσης ζωής. Τó κορίτσι τρομοκρατημένο άπ' την άγρια θεησκόληπτη έπιβολή που άσκόησε επάνω του ó πατάς, διπλόηκε και ύποτάχθηκε τέλεια στó θεοκρατικό σύστημά του.

Και όμως ή άδύναστη ζωή, ή φύσις που διεκδικεί τά δικαιώματά της νικά και ή κόρη του Κοντογιάννη άγατά τον άσπονδο επίσης έχθρο της Έκκλησίας και του Σαρακοσιανού, τó γυό του Έξω άπ' έδω, τó Σταματέλο ή Σατανέλη (παρατσούκλι που τοίδωκεν ó πατερ Ίωσήφ).

Φαντάζεστε τί γίνηκε όταν ó πατερ Ίωσήφ με γίλιες δυό άπάνθρωπες ίεροζεστασιάζες μεθόδους κατορθώσε να άποσπάση από τα άθήνα χείλη της Άγάθης τó τρομερό μυστικό! Τó κορίτσι σε λίγο πέθανε από μαρασμό που τον προκαλέσαν τά μαρτύρια στα όποία τó υπέβαλε ó Σαρακοσιανός άπ' τώνα μέρος και ή άνεκόηληπη και άνικανοποίητη άγάτη της προς τó Σατανέλη άπ' τάλλο. Τó ίδιο και φοιχτότερο σκυλίσιο τέλος παίρνει και ó άρνός του Θεού και πολυφιλητός βοηθός του πατερ Ίωσήφ, ó Κοντογιάννης «του», που μάντεψε στο τέλος τó φοιικό και κτηνώδη όλο του θεησκόληπτου πατά, χωρίς όμως ó ταπεινωμένος και έξουθενωμένος αυτός νάχη τó κουραγίο να τού τó φρονάξη, να επαναστατήσει. Έτσι και τά τρία θύματά του πέθαναν άδιαμαρτύρητα, καρτερικά, με την βαθειά πίστη πως κερδίζουν την ψυχή τους. Έν τούτοις ó Σαρακοσιανός μετά τó θάνατο και του Κοντογιάννη «του», όπως τον έλεγε, βρίζεται άντιμέτωπος με την ανθρώπινη συνείδηση του, που ξεπνώντας μέσα του άδυσώπητη, έξασκει επάνω στις πράξεις του θεόληπτου πατά τον σκληρότερο έλεγγο. Ο πατάς τρελλαινείται και τά τέσσερα κύρια πρόσωπα του παραμυθίου καταστο φοντα. Πιστεύετε βέβαια τώρα πως θάχη τελειώσει και τó παραμύθι. Κι όμως όχι. Ως έδω έξαντήληθηκαν μόλις οι 188 σελίδες από τις 458! Στο έξής, στις 260 σελίδες μέσα, μιá μαλλοτραφείνα ό Σατανέλης, ó άγατημένος της Άγάθης, ó όποιος άριερωμένος στην εύλαρη μνήμη της άρνείται την κριτική μέσα στην όποία ζούσε και τά έγδόμα, για να γίνει πατάς.

Ο πατά-Σταματέλης από μιá φλογερή επιθυμία κατέχειται στο έξής: πως θά διαφοτισθή για τον έσωτερικό βίο της Άγάθης του. Πως θά μάθη άν και κείνη τον άγαπάσε, άν και κείνη κάτι γιατύν άιστήθηκε. Μά πούδς ήταν εκείνος που θά μπορούσε να τού τó βεβαιώσει. Σεις άπτασιές του μέσα, στους μυστικιστικούς όραματισμούς του ή Παναγία πολλές φορές προσπάησε να τού τó βεβαιώσει.

Και όμως ó Σταματέλος, όπως λέγει ó συγγραφέας, δέν ικανοποιούνταν

ἀπ' τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα τὰ ἄγνωστα, τὰ ἄλογα, ἢ καὶ τὰ θεῖα, διότι γνώριζε ἀπὸ διαίσθησιν τὸ περίφημο στίχον τοῦ ποιητῆ:

«Tout bonheur, que la main n'atteint pas n'est qu'un rêve!»

Ἔτσι ζητοῦσεν ἐπικύρωση ἰσα-ἰσα ἐπίσημην τοῦτον ἔδω, νὰ βεβαιωθῇ καὶ ἀπὸ στόμα ἀνθρώπινον τέλος, ὅτι ἡ Ἀγάθη τοῦ ἐγνώριζε τὸν ἐρωτὰ του, ὅτι—γένοιτο θεέ μου!—δὲν ἀδιαφοροῦσε γι' αὐτὸν καὶ ὅτι—νὰ τολμήσῃ νὰ τ' ὀνειρεθῇ Παναγία μου;—ἴσως-ἴσως ἤμποροῦσε ὅχι ποτὲ νὰ ἔπασχε, ἀλλὰ ἐπὶ τέλους νὰ ὑπέφερε, μόνον καὶ μόνον βέβαια διότι τὸν ἔβλεπε νὰ πάσχει καὶ νὰ ζερώνη, νὰ λιώνῃ ἀπὸ τὸ μοῖρατο αὐτὸ πάθος του. Ἐπέμενε λοιπὸν νὰ τὸ ἀκούσῃ ἀπὸ ἀνθρώπινον στόμα, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' τὸν αἰώνιον βραχὺν τὸν.

Μὰ τὸ μόνον ἀνθρώπινον στόμα εἶναι ἐκεῖνο τοῦ τραλλοῦ Σαρακοστιανοῦ. Κι' ἔτσι οἱ προσευχῆς καὶ οἱ δεήσεις του τώρα, οἱ μετάνοιες του σ' ἓνα ἀποβλέπουν, πὼς νὰ συνεφέρουν τὸν πάτερ Ἰωσήφ. Ὁ Θεός, πού λέει ὁ λόγος, δὲν εἶναι Ἀρβανίτης, οὐτε ἤμποροῦσε νὰ μὴν ἀκούσῃ τὴν δέηση ἑνὸς λειτουργοῦ τοῦ τὸσον ἀφροσυμένου. Ὁ πάτερ Ἰωσήφ μὴν ὁραία προῖτα συνέχεται, γυρνᾷ ἀπ' τὸν πλάνητα βίον τῶν βουνῶν καὶ τῶν χαράδρων πού ἔκανε καὶ πέφτει ἐτοιμοθάνατος, ἀλλὰ μὲ τὰ μυαλά τρακόσια στὴν ἀγκύλη ἑνὸς συγγραμματοῦ καὶ πρῶην προβάτου του ζητώντας μέσα στὴν ἀγωνία του τὸν ἱσομολόγο γιὰ νὰ ἱσομολογήθῃ. Καὶ τώρα ὑποθέτετε, ἀγαπητοί μου, πού ὁ Παπα-Σταμάτης ἐπρεξε καὶ ὑστερα ἀπὸ δύο σελίδων ἐξομολόγησιν ἔμαθε τί ἐρωτᾷ καὶ τί λατρεία πού τοῦ εἶχε ἡ Ἀγάθη καὶ ἔτσι μακίριος καὶ εὐτυχῆς σόθηρε κα' αὐτὸς κα' ἡμεῖς ἀπ' τὸ μαρτύριό μας. Ἀπατάσθε. «Πολλὰ μεταξὺ κλικος καὶ χεῖλεως πέλει» ἔλεγον οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας. Κι' αὐτὰ τὰ πολλὰ ἔδω γιὰ τὴν τύχη μου καὶ τὴν τύχη σας εἶναι πάρα πολλά. Ἀπ' τὴ στιγμή πώ-μεινε σέκος ὁ πάτερ Ἰωσήφ ζητώντας τὸν πνευματικὸν, ὡς τὴν ὥρα πού ἦρτε καὶ τὸν ἱσομολόγησε ὁ Παπᾶ Σταμάτης, ὁ συγγραφεὺς (ἀθεοφοβία καὶ ἀσπλαχνία του) βρῆσκει τὸν καιρὸ νὰ στριμώξῃ, πόσες νομίζετε σελίδες πικρῆς, πικρυτιῆς, φριχτῆς, σὲ φλυαρία, σὲ διατύπωση, σὲ ψυχολογία, σὲ εἰρμὸ λογικὸ, σὲ ἐπικαιρότητα! Ἐκατὸν τριάντα ὀλόκληρες! Δὲν φοβᾶται κόπον μήπως ἐν τῷ μεταξύ ξεψυχήσῃ ὁ δυστυχισμένος ὁ Σαρακοστιανὸς καὶ χάσῃ τὸ μυστικὸ ὁ Παπασταμάτης! Θὰ μὲ πῆτε, τί ἔλεγε σ' αὐτὲς τὲς σελίδες μέσα; Αὐτὸ θὰ μὲ ἐπιτρέψετε νὰ τὸ παραλείψω, κα' ἂν θέλετε κάνετε τὸν κόπο νὰ τὸ διατρέξετε ἐσεῖς οἱ ἴδιοι γιὰ νὰ ἀντιληφθῆτε καὶ μόνοι σας, πόσο ἀδύνατο μοῦ ἦταν νὰ ριψοκινδυνεύσω μὰ φορὰ ἀκόμη ἓνα τσαλαβούτημα μέσα στὸ πέλαιος αὐτὸ τῆς φλύαρης ἀσυναρτησίας.

Πόσο μακαρισμένοι εἰστε, γνωστοὶ καὶ ἀγνωστοὶ, ἀλλὰ ἔξισον συμπαθεῖς μου ἀναγνώστες, πού ἔχετε διαπέρα σὲ μὴ μόνον σελιδούλια, κείνο πού μὲ ἔμαθαν ἐμένα ἢ ἀγωνία καὶ οἱ ναυτίες τοῦ ὄκεανὸ τῶν 460 σελίδων.

Γιὰ νὰ ἐκτιμήσετε ὅμως τὴ μακαριότητά σας αὐτῆνα, καὶ τὸ αἶσθημα τῆς εὐλείας πού αἰσθάνομαι γι' αὐτὸ, εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀποπειραθῆτε τὴν ἀνάγνωση μερικῶν μόνον σελίδων τοῦ βιβλίου. Τότε θὰ νοιώσετε, ἂν δὲν τὸ συγγραφεὺς αὐτὸ ἀνάμνηση, τὸ αἶσθημα τοῦ μικροῦ παιδιοῦ πού τὸ ποτίζει ἢ μαμὴ του ρεσινόλαδο.

Εἶδατε τὸ ἄτυχο μικρὸ, πὼς μετὰ τὴν πρώτη διαταχτικὴ ρουφηξιά, γουρλώνει τὰ ματάκια του ἀπὸ ἀηδία, καὶ σκουρτᾷ ἀπογνωστικὰ τὸ χέρι τῆς μαμᾶς του μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ μὴ ξαναγγίξῃ τὸ κοντάλι στὰ χεῖλια του; Καὶ ὅμως, τὸ μαῦρο, χροὶ στὴν ἀδυσώπητη ἐπιμονὴ τῆς μαμᾶς, στὰ ταξίματα, στὰ παρακάλια, τὲς ἀπειλῆς, ἀναγκάζεται ρουφηιά, ρουφηιά νὰ τὸ καταπῆ ὡς τὴν τελευταία σταγόνα. Πάντοτε, ἐννοεῖτε, μὲ τὲς ἴδιες διακοπὲς καὶ μὲ τὴν ἴδια ἀπόφαση, πού τὸ ὑπαγορεύει ἢ φριχτὴ ἀηδία τοῦ φαρμάκου, νὰ μὴν τὸ ξαναδοκιμάσῃ.

Οἰαδήποτε κομμάτια κα' ἂν ἔπερα δὲν θάταν δυνατὸ νὰ σᾶς δείξουν, πὼς στίς 500 ἀπάνω κάτω σελίδες μέσα δὲν ἔχει ὁ ἀθεόφοβος οὔτε μὴ γραμμὴ πού νὰ περιγράφῃ τὸ περιβάλλον, εἴτε φυσικὸ, εἴτε κοινωνικὸ, μέσα στὸ ὅποιο λαβαίνοντε χώρα ὅλες οἱ ἠλιθίες αὐτῆς τραγικότητες, οὔτε μὴ ψυχικὴ ξελάρωση, δείχνοντάς μας εὐχάριστο ἓνα κομμάτι γαλάζιο οὐρανοῦ, τῆς παραδεισεῖνας Κερκύρας γιὰ νὰ μᾶς ξεκουράσῃ ἀπ' τὴν ἀπαισία ῥασοικὴ μαυρίλα πού σκεπάζει ὀλόκληρη τὴν διήγησίν του!

Ξερός, ἀνούσιος, ἀφόρητα φλύαρος, μὲ θυμὸς μέγας ἀνηθικότητος ἀκαλαίσθητος, πού μοιάζει συχνὰ σὰ μαντζούνη, πού ὅσο τὸ τραβάτε τόσο ἀνοίγει,

ἀνοίγει καὶ γίνεται κλωστές, κλωστές γιὰ νὰ μὴν τελειώσῃ ποτέ, σὲ πνίγει διαρκῶς μέσα σὲ κάδρα οὐλτραμοντανιστικοῦ φανατισμοῦ καὶ χτηνώδικης θεολογίας, μὲ τὴν ὁποία συχνὰ πικρὰ κορτάρει ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς.

Ἡ γλώσσα του ἓνα ἀπαισιο ἀνακάτομα καθαρεύουσας καὶ δημοτικῆς, τὰ ἐπιθέτὰ του ἀνόητα καὶ ἄστοχα. Τὸ διάλογο, τριπρόσωπο συχνὰ, τὸν βγάνει πέρα μὲ τρομερὰ φορτικὴ φλυαρία καὶ διακοπὲς καὶ παρενθέσεις, ἓνα μόνον πρόσωπο, πού μιλεῖ καὶ ἀπαντᾷ, διακόπτει γιὰ λογαριασμὸ τριῶν ἂν ὅχι τεσσάρων καὶ πέντε! Γοῦστα χοντροκομμένα καὶ χυδαῖα! Τοῦ λείπει κάθε αἰσθημα συμμετρίας καὶ ἀναλογίας. Ψυχολογία ἀνόητη, ἀρλουμπιστικὴ. Χάνεται μέσα σ' ἓνα σωρὸ σύννεφα παρασθήσεων, δραματισμῶν καὶ ἐνοράσεων καὶ ξεχνᾷ καὶ μέσα κάθε εἰρμὸ καὶ νόμο ψυχολογικὸ.

Ἄμ ἐκεῖνη ἡ φρικταστικὴ κατάχρηση τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας! — Ὁ Κοντογιάννης του, ὁ Σταματέλος τῆς, ἡ Ἀγάθη μας, ὁ Παπασταμάτης τους, — σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα, τὰ γένη καὶ τοὺς ἀριθμοῦς!

Πρωτοφανῆς ἀτζαμοσύνη καὶ ἀδεξιότητα στὸ χειρισμὸ καὶ τοῦ πῶ ἀπλοῦ θέματος. Φτωχοπροδορισμὸς ἀξιοθρήνητος.

Κι' ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἓνα πρόχειρο συμπέρασμα: Πὼς εἶναι δύσκολο, σκαλιζοντας κανεῖς τὰ φιλολογικὰ χροινὰ ὅλων τῶν λαῶν καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν, νὰ συναντήσῃ χοντροτέρο καὶ ἀπαισιώτερο λογοτεχνικὸ ἀβδηρητισμὸ!

ΛΟΥΚΗΣ ΦΑΡΜΑΚΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΑΛΙ !

Είμαστε μερικοί ακόμα μέσα στο δυστυχισμένο μας λαό, που δέ λησμονήσαμε το σωτήριο τρόμο με τον όποιον αυτός, βαθρα πηρωμένος από τους βαλκανικούς πολέμους, είδε ν' ανάφτη στην Ευρώπη ο μεγάλος πόλεμος και άρνήθηκε με όλη τη δύναμη του ζωϊκού ένστικτου του να οδηγηθή στο νέο τεράστιο μακελλειό. . . . Από τότε πέρασαν χρόνια και χρόνια. Οί άρχοντές του, πολεμόχαροι και ούδετερόφιλοι της πρώτης στιγμής, αφού τον ξεσχίσανε σε μιαν άτελείωτη έξευτελιστική διαμάχη, ανέλαβαν, ό καθείς με τη σειρά του, να τον πείσουν να τολμήση να μπή και αυτός στο χορό. Και κατόρθωσαν να περιπλέξουν έτσι καλά τὰ συμφέροντά τους με τὰ συμφέροντα των μεγάλων, ώστε ούδετερόφιλοι και πολεμόχαροι να δείξουν ότι αυτό τους έμελλε, πώς να περιπλέξουν καλύτερα τὰ συμφέροντά τους με τὰ συμφέροντα των μεγάλων και όσο για τὸ πολεμικό ή ούδετερόφιλο πρόγραμμα τους ήταν δρόμος για να φτάσουν στον ίδιο σκοπό, στη Ρώμη τους.

Αλλά ο λαός δεν πολεμᾷ συνεπαρμένος από συμφέροντα. Τοῦ χρειάζεται να μεθύση από μιὰ ιδέα. Και οί άρχοντές του τον ποτίσανε την ιδέα της μητέρας πατρίδος που πάει να μαζέψη ξανά τὰ παιδιά της στην άγκάλη της.

Και άναψε πάλι ο πόλεμος στην Ανατολή. Και μεθυσμένοι όλοι μας φωνάζομε νίκη, νίκη και δεν ξέρομε ότι, σπαιαλώντας τὸ αίμα και τὸ βίος μας, κινημένοι, σὰ νευρόσπαστα, από τὸ άόρατο χέρι του ξένου συμφύροντος, σπέρνοντας στην καρδιά των στρατιωτικῶς αδυνάτων λαῶν σήμερα τὸ μίσος, θὰ ἔχουμε να θερίσωμε αύριο μιὰ μαύρη τύχη.

Και θὰ θέλαμε, με τὰ δυο αυτά λόγια, να φωνάξομε τον πόνο μας, την άποδοκιμασία μας, την άγανάκτησή μας.

ΠΑΠΑΔΟΚΡΑΤΙΑ - ΒΑΣΙΛΟΚΡΑΤΙΑ.

Χέρι με χέρι αδελφωμένες πήγαν πάντα οί δυο αυτές μεσαιωνικές προλήψεις. Μιὰ επικράτηση των βασιλοκρατικῶν προλήψεων, ένα δυνάμωμα του θρόνου και της έλέω Θεοῦ έξουσίας, ζωντάνευε τις έλπίδες και πλάτανε τις προθέσεις της παπαδοκρατίας, ή οποία έσπευσε κούτσα-κούτσα να χρίση, να εύλογήση και να νομιμοποιήση τὸ καθεστώς με την επίκληση της θείας χάριτος, για να πάρη κι αυτή στο τέλος τὸ ψαλτικό, που σε μιὰ τέτοια περίπτωση σήμαινε εγκαθίδρυση τυραννίας απόλυτης επάνω στις συνειδήσεις των λαῶν.

Έτσι και τώρα στην Ελλάδα, μόλις είδαν να νομιμοποιήται με τις νίκες ή πρόληψη της Αυτοκρατορίας μέσα σ' ένα λαό δυστυχῆ και άφιονισμένο απ' τὸ χάσις που τον ποτίζουν χρόνια τώρα οί διπλοί κάπηλοι του Θεοῦ και της Πατρίδας, απεύδουν κούτσα-κούτσα να εύχηθούν στον Αύγουστο τὸ τιμᾶριο που θὰ όνομαστή την επαύριο της νίκης Ἑλληνική Αυτοκρατορία, έλπίζοντας έτσι να ξαναπάρουν κι αυτοί με τη σειρά τους πίσω τὰ τιμᾶρια απ' τὰ οποία τους έδιωξαν οί καιροί.

Λαχανιασμένοι οί μαυράνθρωποι των διαφόρων συνόδων τεντώνουν τὸ μάτι λάβρο επάνω στη νεκρανάσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και από τώρα τρίβουν τις κοιλιές των, μακάριοι, όνειροπολύντες τὰ στρείδια του Βοσπόρου και τη Βασιλεία των Ούρανῶν.

Η ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Μέσα στη μεθυσμένη αντίδραση προς την όποιαν ώθούνται στην Ελλάδα οί τυφλές μάξες κάτω απ' τὸ κνοῦτο των ψεύτικων ιδανικῶν και των τεχνητῶν ένθουσιασμῶν, μέσα στη συρφετόδη ατμόσφαιρα, που δημιούργησαν οί διάφοροι ζωντανοί και μακαριτες Ἀγαθάγγελοι, κάποιο φωτεινό σημείο μελλοντικού ξημερώματος αποτελεί ή βιβλιοεκδοτική εργασία που γίνεται τώρα τελευταία. Πρωτότυπα και μεταφράσεις τυπωμένες με μιὰ φροντίδα πρωτόφαντη για την κλασική πατρίδα του μουντζουρωμένου χαρτιοῦ και της τυπογραφικής ακαταστασίας, κυκλοφορούν σε έκαιοντάδες. Τὸ γεγονός ότι κάθε τόσο δημιουργούνται και νέοι έκδοτικοί οίκοι με μιὰ τάση σημαντικής βελτιώσεως σε σύστημα δείχνει πως ή φάλαγγα των άναγνωστῶν, ή τόσο φτωχή προ όλίγου, πλάταίνει καταπληκτικά. Ἐν μάλιστα λάβη κανείς ύπόψη τὸ είδος των βιβλίων που μεταφράζονται και την προτίμηση που δίνουν οί έκδότες σε ώρισμένους δικούς μας λογοτέχνες, όπως τὸ Βουτυρά, πάει κανείς να πιστέψη πως ή φάλαγγα αυτή όχι μόνο αριθμητικά αύξάνει, αλλά και ποιοτικά διαμορφώνεται κάτω απ' τὴ ζωογόνο αντίδραση του πνεύματος που δεσπόζει ανακαινιστικά στον πολιτισμένο κόσμο.

Οί φωτεινοί διδάσκαλοι και οδηγοί προς τούς νέους δρόμους, ο Γκόρζη, ο Ντοστογιέφσκη, ο Τολστόϊ, ο Γκαρσίν, ο Χάμφουν, ο Ἄνατ. Φράνς και άλλοι άρχισαν να επιβάλλονται στο άναγνωστικό μας κοινό με τις ποικίλες μεταφράσεις χαρακτηριστικῶν έργων των. Ἡ βορεινή φιλολογία που ξαστέρωσε τὸ λογοτεχνικό οὐρανό της Ευρώπης απ' τὰ σύννεφα της ψευτιάς και της άρρώστειας, αρχίζει να περιλαβαίνει και τὸ δικό μας μέσα στην άκτίνα της ζωοφόρας της επενέργειας. Σημεῖο των καιρῶν εύχάριστο αφού άρχισε κι ο δικός μας λαός να αισθάνεται τὸ θέλητρο της πνευματικής εύρωστίας και της άνοιχτής σχέψης.

Την αισιοδοξία μας αυτήν, αποτέλεσμα άλλως τε μιᾶς γενικώτατης έντύπωσης, ίσως θὰ μπορούσε να την μετριᾶση σημαντικά μιὰ στατιστική έξακρίβωση των βιβλίων που διαβάζονται περισσότερο. Ὅποιοδήποτε όμως μετριάσμο κι αν ύποστη, μένει πάντα τὸ γεγονός των έπιμελημένων έκδόσεων, τις όποιες δεν φιλοτεχνούν βέβαια οί έκδότες των από άπλή φιλοδοξία μόνο.

4° ΚΑΙ 5° ΔΙΠΛΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΤΩΝ «ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ».

Τὸ παρὸν φυλλάδιο βγαίνει διπλό, αφού δεν κατορθώθη να βγη στην ώρα του τὸ τέταρτο. Ζητοῦμε να μᾶς συγχωρήσουν οί συνδρομητες και άναγνώστες μας για την άργοπορία αυτή. Ἐντι 44 έως 48 σελίδες που δίνουμε σε κάθε φυλλάδιο, στο παρὸν διπλό δίνουμε 68, κρατώντας την ίδια τιμή του άπλου φυλλαδίου. Στο τέλος του Αύγουστου που συμπληρώνεται χρόνος σωστός από την έκδοση του πρώτου φυλλαδίου, θὰ ἔχη βγη και τὸ έκτο, τὸ τελευταίο του πρώτου τόμου μας της νέας περιόδου.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΟΑΣΙΣ.

Με ιδιαίτερη χαρά είδαμε να βγαίνει στην πόλη μας τὸ περιοδικόν Oasis από τούς φίλους μας Fernand Leprette, και Mauric-Rocher. Στην αρχή σε μικρό σχήμα, ή «Οάσις», θὰ παρακολουθήση τὴ διανοητική και λογογραφική κίνηση της Γαλλίας με κριτικές και μελέτες από ιδεολογία ανθρώπινη και καθαρά προσανατολισμένη προς τις νέες πνευματικές και κοινωνικές αξίες. (1)

(1) Ἡ διεύθυνσή του: Mr. Mauric-Rocher, Rue de Tanis, Camp-de-César, Alexandrie.

Ο HENRI BARBUSSE ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ».

Ζητήσαμε από τον Henri Barbusse να μας εξουσιοδοτήσει να μεταφράσουμε στα ελληνικά τους δυο δυνατούς λιβέλλους του «La lumière dans l'abîme» που εξέδότη πριν ένα χρόνο και πάνω και «Le couteau entre les dents» που εκδίδεται αυτές τις μέρες μόνο στη Γαλλία. Ο μεγάλος συγγραφέας, πραγματοποιώντας δική του επιθυμία, μας έδωσε το δικαίωμα δωρεά να εκδώσουμε στη γλώσσα μας τα δυο αυτά έργα του. Τον ευχαριστούμε εδώ με αφοσίωση.

Η μετάφραση θ' αρχίσει άμεσα και το τμήμα Έκδόσεων και Βιβλιοπωλείου των «Γραμμάτων», ελπίζει να κυκλοφορήσει το «Lueur dans l'Abîme» σε δυο τρεις μήνες από σήμερα.

ΑΠΟΤΕΙΝΟΜΑΣΤΕ ΣΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΤΩΝ «ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ».

Στο ερχόμενο φυλλάδιο που είναι και το τελευταίο του πρώτου τόμου, θα εκθέσουμε στους αναγνώστες μας την οικονομική κατάσταση του περιοδικού μας. Μπορούμε όμως από τώρα να μάθουμε, σε όσους ενδιαφέρονται για το έργο μας, ότι θα κλείσουμε τη χρονιά μας με βέβαιο έλεμμα. Και πώς είναι δυνατό να γίνη άλλωθως με την ακρίβεια του χαρτιού και των τυπογραφικών και τον ξεπεσμό του ελληνικού συναλλάγματος, αφού στην Ελλάδα διωθήτομε τα 2/3 της κυκλοφορίας μας. Οι λόγοι αυτοί εξουδετέρωσαν και εμμηδενίσανε όλη την σημαντική πρόοδο που έκαμε η κυκλοφορία του περιοδικού μας, νέα περίοδος.

Το έλεμμα καλύφτηκε μερικώς ως τώρα με τη συνδρομή γενναιοδύων φίλων. Άλλά μένει ακόμα ένα μεγάλο μέρος, στο οποίο θα εβθουν να προστεθούν τα έξοδα του τελευταίου φυλλαδίου.

Είνε ανάγκη να βρούμε άμεσα τους αναγκαίους πόρους αν πρόκειται να συνεχισθί το έργο μας. Όσοι νομίζουν ότι τα Γράμματα εκπληροούν μιάν ανάγκη κι ένα σκοπό, ως δείξουν ότι έννοούν να διαρκέσουν υποστηρίζοντάς τα όλικώς. Άνοιγομε από σήμερα Κατάλογο Εισφορών.

BIBLIA ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

(ΜΟΝΑΧΑ Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΔΥΟ ΑΝΤΙΤΥΠΩΝ ΛΑΒΑΙΝΕΤΑΙ ΥΠ'ΟΨΗ)

- Joseph Rivière*, Gerard de Lacaze-Duthiers (Edit. Librairie d'art — Stavrinou & Cie), Le Caire 1920, fs. 6.
- Henri Mirabel*, Jacques Marceau (roman) (Edit. du Fauconnier), Paris fs. 5.
- Maurice Raynal*, Ozenfant & Jeanneret (Galerie E. Druet) Paris 1921 frs 1.
- Paul-Louis Hervier*, 800 Enfants Russes autour du Monde (Edit. de «La Nouvelle Revue») Paris 1921.
- Charles Plisnier*, Réformisme ou Revolution (Edit. de «Ça Ira») Anvers 1921, frs 1.50.
- Papus*, La Pensée, préface de L. Gastin (Edit. du «Sphinx») Nice 1921 frs 2.
- Léon Chenoy*, Stendhal et la Rectification de l'enthousiasme (Edit. «Ça Ira») Anvers 1921, frs 2.50.
- Jean-Michel Rénaitour*, Cheveux au Vent (Edit. Jouve & Cie) Paris 1921, frs 5.
- Lazare*, Anarchie (Edit. des «Humbles») Paris 1921, frs 2.
- Alexandre Polovtsov*, Les Trésors d'Art en Russie sous le régime bolcheviste (Edit. J. Povolozky & Cie) Paris 1919.
- Pages Choies de Romain Rolland* avec Introduction et Notices de Marcel Martinet (Edit. P. Ollendorff) Paris 1921, frs 15.
- Maurice Casteels*, Banalités (avec 5 lino par Albert Daenens (Edit. du Pot d'Étain) Bruxelles 1921.
- Horikawa*, Traduzione, studio e note di Harukichi Shimoi (Edit. «Sakura») Napoli, 1920, Lire 3.
- Paul Neuhuys*, Le Canari de la Cerise, (Edit. «Ça Ira») Anvers 1921 frs 5.
- Clement Pansaers*, L'Apologie de la Paresse (Edit. Ça Ira) Anvers 1921, frs 4.
- Roger Gaillard*, L'If et les Constellations (Edit. «Les Feuilles Libres») Paris 1920, frs 8.
- Ed. Capozzi*, Tåtta-Råtta, one step (supplément au «Miroir Egyptien») Juin 1921, P. T. 5.
- Marcello-Fabri*, L'Inconnu sur les Villes (Edit. J. Povolozky & Cie) Paris 1921, frs 6.50.
- Kostas Palamas*, A Hundred Voices and other Poems, translated by Aristides E. Phoutrides (Harvard University Press), New York 1921 \$ 2.50.
- Luigi Fabbrì*, Dittatura e Rivoluzione con una lettera di Errico Malatesta (Libreria Editrice Internazionale: Giovanni Biterli) Ancona 1921, Lire 8.
- Louis Rimbault*, introduction de Julia Bertrand, Pour ne jamais fumer (Edit. de la Librairie des Groupes de «Libre Examen») Paris 1921.
- Μιχ. Α. Ροδά*, Λορέντσος Μαβίλης (έκδ. Ν. Καρακίζη) Σμύρνη.
- Γω. Α. Γκίκα*, Βοσκός και Πρόβατα, Α—Β τόμοι (έκδ. Κασμάτη & Γιωβ) Άλεξάνδρεια 1920, Δραχ. 10.
- Αντώνη Γιαλούρη*, Θέμος Λάσκαρης (ανάδημοσίευση από το «Λόγος» της Πόλης) 1921.
- Χ. Α. Νομικού*, Άραβικά Ίστορήματα, Άλεξάνδρεια 1920.
- Γεωργίου Ξενοπούλου*, Η Κομωδία του Άριστέιου, Άθήνα 1921, Δραχ. 2.
- Τραγούδια του Λαού μας*, άνθολογημένα για τα παιδιά (έκδ. «Έκπαιδευτικού όμίλου της Αιγύπτου») Άλεξάνδρεια 1921, Γρα. Δ. 12.
- Α. Παπαχρήστου*, Πυγολαμπίδες, Άθήνα 1921, Δραχ. 2.

Δελτίον Ὑπουργείου Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαίδευσος. Παράρτημα 5. (Ἡ Γλωσσικὴ Διδασκαλία τῆς Δ' τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου) Ἀθήναι 1920, δρχ. 0,50.

Ἡ Κομμουνιστικὴ Διεθνὴς, (Ἐκδοτικὸ Τμήμα Σοσιαλιστικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος τῆς Ἑλλάδος) Ἀθήναι 1921, δρχ. 2.

Θρ. Α. Καστανάκη, Οἱ Ἐρημιεὶς τοῦ Ἡλιόχαρου (ἔκδοσις «Διόνυσου») Πόλη 1921, δρχ. 5.

Νίκου Νικολαΐδη, Λιγνήματα, (τόμος Α') Κύπρος 1921, σελήν. 4.

Περικλῆ Χ. Λουκοπούλου, Τὰ Σέλαα, Ἀθήναι 1921, δρχ. 4.

Παύλου Βαλδασερίδη, Ἡ Ἀγάπη τῆς Ὁμορφίας, Λάοναξ Κύπρου 1921.

Jean Moréas, Οἱ Στροφές, μεταφρ. Τέλλου Ἄγρα, (ἔκδοσις Ἐλευθερουδάκη), Ἀθήναι 1921, δρχ. 5.

Βέλλμου, Ἔργα, Ἀθήναι.

Knut Hamsun, Ἡ Πείνα, μεταφρ. Βασ. Δασ. (Καταστήματα Ἀλεξίου καὶ Σίος) Ἀθήναι 1921, δρχ. 5.

Θεώνης Δρακοπούλου, Ἑλληνικὰ Ποιήματα κατάλληλα γι' ἀπαγγελία, Α' καὶ Β' τόμ. (ἔκδ. I. N. Σιδέρη) Ἀθήναι. Ὁ κάθε τόμος δρχ. 5.

Εὔας Σικελιανοῦ, Τρεῖς Διαλέξεις (Ἡ Μόδα εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Τὸ Μαγαζί. — Ἡ Ἑλληνικὴ Μουσικὴ) Ἀθήναι 1921, δρχ. 6.

Νικολάου Στράτου, Λόγος ἐκφωνηθεὶς πρὸς τιμὴν τῶν κατὰ τὴν Ἑλλην. Ἐπανάστασιν ἀγωνισθέντων ὑπὲρ αὐτῆς Φιλελλήνων, Ἀθήναι 1921.

Ἀντωνίου Ν. Χοραφᾶ, Θεοὶ καὶ Ἥρωες τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, (ἔκδ. Μ. Ζηκάκη) Ἀθήναι 1921, δρχ. 2.

Ἐπίσημα Ἐγγράφα, Περὶ τῆς παρουσίας καταστάσεως τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ Ζητήματος, Ἀλεξάνδρεια 1921.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΚΔΟΤΕΣ ΜΑΣ

Συσταίνομε στοὺς ἐκδότες μας νὰ στέλλουν τίς ἐκδόσεις των στοὺς παρακάτω λογίους ποὺ παρακολουθοῦν τὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ παραγωγή καὶ τὴν κρίνουν σὲ ξένα περιοδικά:

Philéas Lebesgue, La Neuville-Vault, Oise (France).

D. Valsamidès, Rue Damremont 82, Paris VIII.

Dr Karl Dieterich, Moschelesstr. 2 pt. 1, Leipzig, Germany.

Alexander Steinmetz, Akademiestr. 211, Munchen, Germany.

Les Cahiers de l'Oasis. Rédigés par Fernand Leprette et Mauric-Rocher. La revue paraît 8 fois par an. Adresse: Mauric-Rocher, Rue de Tanis, Camp de César, Alexandrie. Abonnements ordinaires: Egypte, P.T. 30, France, Frs 10. Abonnements des «Amis de l'Oasis»: Egypte, P.T. 100—, France, Frs 30.—

Le Phare. Education et documentation communistes. Organe officiel de la IIIe Internationale en Suisse romande. Directeur, Jules Humbert-Droz, Rue P. H. Mathey, No. 27, Chaux-de-Fonds (Suisse). Abonn. Etrang. Frs. 10.

Paris-Noticias. Edition hebdomadaire du *Diario de Noticias* de Lisbonne. Redact. et Admin. 16 Rue de la Tour d'Auvergne, Paris (9e). Abonn. Etrang. frs 15.

«Le livre des livres». Nous sommes heureux de signaler, à ceux de nos lecteurs qui ne la connaîtraient pas, cette anthologie critique mensuelle des nouveaux ouvrages littéraires, dont chaque numéro, qui contient la *Critique*, l'*Analyse* d'importants *Extraits* (texte et illustrations) des volumes récemment parus, permet lo. d'être rapidement et bien au courant des dernières productions; 2o. de faire son choix en connaissance de cause.

Une telle revue est particulièrement utile à notre époque où les livres coûtent si cher!

Abonnement: France, un an, 14 fr.; — Etranger, un an, 16 fr.;

Adresser la correspondance au directeur, M. Gaston Moussé, 3e rue du Marché des Patriarches, Paris (Ve).

Les Vagabonds. Revue mensuelle, philosophique et littéraire. Une critique très sérieuse et très étendue sera consacrée, dans chaque numéro, aux publications — revue et livres — qui leur parviendront. Administrateur Georges Manova, 61 Rue Chevreul, Lyon.

L'Ordre Naturel, hebdomadaire individualiste, Directeur: Marcel Sauvage, 69 Faubourg St.-Martin, Paris (X). Abonn. Etr. Frs. 15.

KOMMOYΝΙΣΜΟΣ. Δεκαπενθήμερο σοσιαλιστικό μορφωτικό περιοδικό. Διευθυντής: Ὁδὸς Περραιῶς 40, Ἀθήνα. Τιμὴ κάθε φύλλον 40 λεπτά.

L'effort dans les Lettres, dans les Arts, dans la Vie. Revue mensuelle. Redact. et Admin. 5, Rue Guizot, Nîmes. Abonn. Etr. frs 20.

Medicis. Revue mensuelle 47. Montagne aux Herbes Potagères, Bruxelles. Abonnement 15 frs.

La Revue Anthologique. Parraît mensuellement sur 32 à 50 pages. Abonnement 18 frs. Adresse: 23 rue d'Italie, Tunis.

Ἑλληνίς. Μηνιαῖον περιοδικὸν τοῦ Ἑθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων Γυναικῶν. Σύνταξις: Ὁδὸς Ἡρακλίτου 10, Ἀθήναι. Συνδρ. Ἐξωτ. φρ. 25.

Φάρος. Ἑβδομαδιαῖο λογοτεχνικὸν περιοδικόν. Ἰδιοκτήτης-Διαχειριστής: Ν. Μεταξᾶς, Διευθυντής τῆς ὕλης: Γάιος Καϊότος. Συνδρομὴ Γ.Δ. 80. Διεύθυνσις: Rue Sidi Metwalli N. 30.

Les Cahiers du Travail paraissent par séries de douze cahiers, le premier et le quinze de chaque mois.

Le prix de l'abonnement à la première série est de 12 francs pour la France, de 15 francs pour l'étranger.

Adresser les abonnements 144, rue Pelleport, Paris (20e).

Pour les commandes d'exemplaires des différents cahiers, s'adresser à la Librairie du Travail, 96, quai Jemmapes, Paris (X^e).

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ἰδρύθηκε μὲ σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα. Τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου βγαίνει σὲ 250-300 σελίδες τὸ χρόνο. Τὰ Γράφειά τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου εἶναι στὴν ὁδὸ Λέξα 4, Ἀθήνα. Τὰ Μέλη τοῦ Ὁμίλου πληρώνουν 20 δρ. τὸ χρόνο καὶ πέρνουν τὸ Δελτίο χάρισμα. Ἡ συνδρομὴ στὸ Δελτίο γιὰ ὅσους δὲν εἶναι μέλη 15 δρχ. τὴ χρονιά.

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη ποὺ ἔχει λαϊκὸ ἀναγνωστικὸν, μὲ εἴσοδο ἐντελῶς ἐλευθερῆ. Ἡ Λαϊκὴ βιβλιοθήκη λειτουργεῖ καὶ ὡς δανειστικὴ μὲ μικρὴ συνδρομὴ. Γιά πληροφορίες καὶ δωρεές: Alexandria, Rue Sidi Metwali No. 30.

La Société «Les Amis de Han Ryner» a pour but de créer, autour de l'œuvre du grand philosophe, un vaste mouvement de propagande, afin de la faire connaître et apprécier, sinon de la foule, du moins d'une élite plus étendue, plus nombreuse. Cela pour la joie, l'éducation esthétique et intellectuelle de cette élite.

Les Membres de la Société «Les Amis de Han Ryner» sont instamment priés d'envoyer au Président, M. Florian-Parmentier, Maison du Fauconnier, 74, rue Vasco-de-Gama, Paris (XVe), en même temps que leur cotisation pour l'année 1921, une liste d'adresses comprenant les personnes de leur connaissance qui peuvent s'intéresser à la pensée rynérienne.

La cotisation minima est de 5 francs; mais les Amis de Han Ryner qui nous adresseront des sommes plus importantes faciliteront ainsi la réalisation du programme énoncé plus haut.

Ο ΑΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ, τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἰδρυθὲν γραφεῖον Ἀποκομιτῶν (Coupages) περιοδικῶν, ἐφημεριδῶν ἐπιθεωρήσεων κλπ.

Ἀναγνώσκει, ἀποκόπτει καὶ ἀποστέλλει αὐθωρεῖ εἰς τοὺς συνδρομητὰς του τὰ τεμάχια τῶν ἐφημεριδῶν, περιοδικῶν, ἐπιθεωρήσεων καὶ λοιπῶν ἐντύπων τ' ἀφορῶντα αὐτοὺς ἐφ' οἷσιν οἰοῦνται εἰδικῶς ἢ γενικοῦ θέματος. Διευθυντής: Θ. Καλογερίκος.

Γίνονται κανεῖς συνδρομητῆς εἰς τὸν «Ἄργον τοῦ Τύπου τῆς Ἀνατολῆς» ἐπὶ καταβολῇ δρ. 2 ἐφ' ἀπαξ διὰ δικαίωμα ἐγγραφῆς καὶ τῆ πληρωμῆ λεπτῶν 10 κατ' ἀπόκομιμα. Ἀθήναι, Γραφεῖα ὁδὸς Σοφοκλέους 7.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ, μηνιαῖον ἐκδοτικὸν περιοδικὸν τῆς βιολογίας καὶ ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ παιδίου. Διευθυντής: ὁ ἰατρός Κωστής Χαριτάκης, Σταδίου 56, Ἀθήναι. Συνδρομὴ δρχ. 30.

Rosta - Wien, VII, Siebensterngasse 42-44, II Stock, Wien.

La Revue Critique des Idées et des Livres, paraît le 10 et le 25 de chaque mois. Directeur: Jean Rivain, Rédacteur en chef: Eugène Marsan. Abonnem. étranger Frs. 75. Adresse: 155 Boulevard Saint Germain, Paris.

La Vie des Lettres. Revue d'art moderne et de critique publiée sous la Direction de Nicolas Beauvuin et William Speth, 20, Rue de Chartres, Neuilly-Paris. Abonn. 20 francs.

La Connaissance. Revue mens. de lettres et d'idées. Abonnem. étranger francs 25. Galerie de la Madeleine 9, Paris.

Cronaca Sovversiva. Ebdomadiario, anarchico de propaganda rivoluzionaria. Abon. Estero L.10, Torino C. Post. 384.

La Vie Ouvrière, hebdomadaire, 144, Rue Pelleport, Paris (XXe). Abon. étranger, 12 francs.

«*Clarté*», journal d'éducation prolétarienne internationale, a pour tâche d'aider à faire «la Révolution dans les esprits».

«*Clarté*» est nécessaire au travailleur intellectuel comme au travailleur manuel entre lesquels elle établit la liaison indispensable à l'œuvre révolutionnaire.

«*Clarté*» n'est pas une entreprise commerciale. Son but est de centraliser une documentation étendue, de diffuser les vérités historiques et de détruire les mensonges intéressés que propage l'éducation bourgeoise.

Journal hebdomadaire paraissant le Vendredi. Abonnements: France, Frs 12. Etranger, Frs 15. Adresse: Rue Jacques-Gallot 16, Paris (6e).

ΣΙΑΗΡΟΔΡΟΜΙΚΗ. "Όργανον πανελληνίου Όμοσπονδίας Σιδηροδρομικών. Γραφεία: Πλατεία Αλιπέδου 22, Πειραιάς, Συνδρομή δραχ. 10.

Haro! paraît le 5 et le 20 de chaque mois. Rédaction-Administration: A. Daenens, 4, Rue H. Van Zuylen, Uccle-Bruxelles. Abonnement 7 francs.

Annales des Sciences psychiques, publication mensuelle illustrée, organe de la Société Universelle d'Études Psychiques. Directeur: Professeur Charles Richet, 175, Boulev. Péreire, Paris. Abonnem. 12 francs.

L'Idée Libre, revue mensuelle. Culture individuelle.-Renovation sociale. Directeur: André Lorulot, Conflans-Honorine (S & O.) Abonnement, les 10 numéros 4 francs, les 20 numéros 8 frs.

ΡΙΖΟΣΗΛΑΣΤΗΣ, καθημερινή σοσιαλιστική εφημερίς. Διευθυντής: Γ. Πετρόπουλος, οδός Πειραιώς 24, Αθήνα. Συνδρομή δρα. 50.

EXANGELOS, Pamphlet bimensuel imprimé par Raymond Duncan, Paris, Rue Bonaparte, 21. Le numéro, 25 cmes.

La Femme Socialiste, organe d'éducation féminine socialiste international, syndical, coopératif. Directrice: Louise Saumoneau, 6 Rue Flatters, Paris (V). Abonnement, 1.50 frs.

Mercur de France, revue paraissant le 1er et le 15 du mois. Littérature, Poésie, Théâtre, Beaux-Arts, Philosophie, Histoire. Sociologie, Sciences, Critique, Voyage, Bibliophilie, Littératures Étrangères, Revue de la quinzaine. Directeur: Alfred Valette, 68 Rue de Condée, Paris (6). Abon. 68 fr.

Ο ΛΟΓΟΣ, μηνιαίο περιοδικό. Διευθύνεται από τον κ. Γιάννη Χαλκούση. Γραφεία: Καλοντζι-Κουλούνη, Άπαστ. Καλοφροπούλου 119, Πόλη. Συνδρομή δραχ. 24.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ, Διευθυντής Ι. Α. Μουρέλλος, Πλατεία Βενιζέλου, Ηράκλειον. Συνδρομή δραχ. 50.

Le Thyrsé et les Chants de l'Aube, revue d'art et de littérature bi-mensuelle. Direction: 104 Avenue Montjoie, Bruxelles (Uccle). Abonnement frs. 13.

Ο ΝΟΥΜΑΣ, εφημερίδα πολιτική φιλολογική και κοινωνική. Εκδίδεται κάθε Σάββατο. Διευθυντής: Δ. Η. Ταχτόπουλος, Γραφεία, Συροκλέους 3, Αθήνα. Συνδρομή φρ. 25.

Le Libertaire, hebdomadaire. Rédaction: à Lecoïn Administration: à Nadaud 69, Boulevard de Belleville, Paris, Abonn. 12 frs.

Les Humbles, revue littéraire des primaires, paraissant par cahiers mensuels. Directeur: Maurice Wullens, 4 R. Descartes, Paris (V). Abonn., 12 francs.

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ, καλλιτεχνικών περιοδικών εκδιδόμενων κατά μήνα: Διευθυντής: Ι. Α. Καλογερόπουλος, οδός Χαρ. Τρικούπη, αρ. 22α, Αθήνα. Συνδρομή δραχ. 12.

LA VIE NOUVELLE, publication mensuelle de littérature et d'art. Directeur: E.G. Goldenberg (E. G. Cahen), Rédacteur en Chef: Panos Stavrinis, B.P. 694, Le Caire. Représentant pour la France: Joseph Rivière (57, rue Ramey Paris 18e). Abonnement Egypte: P.T. 80. Etranger: Frs 30.

ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, εβδομαδιαίος. Κεντρικόν όργανον του Σοσιαλιστικού εργατικού κόμματος της Ελλάδος (Κομμουνιστικού). Διευθυντής: οδός Εύριπίδου 14, Αθήνα. Συνδρ. 20 δρχ.

A STORMO! Settimanale libertario rivoluzionario. Giuditta Zannella, via Giorgio Pallavicino, 16, Torino. Abbonamento annuo. un dollaro.

LE PAL, pamphlet bi-mensuel. Rédaction et administration: 28, Rue de l'Entrépôt, Paris (10e). Abonnement 12 frs.

LE SOVIET. Organe de la Fédération Communiste des Soviets (Section de Langue Française de l'Internationale Communiste de Moscou). Bi-mensuel. Bureaux: 60, rue de la Colonie, Paris (13e) Abonn. 12 numéros frs 4.

NICHILISMO, rivista quindicinale. Abbonamento a 6 numeri: Eestero, Lit. 5. Red. et Adm.: C. Molaschi, Milano, via Lambrate 44.

L'ART LIBRE, 31, Avenue de la Cascade, Bruxelles. Ab. frs 17.

ΕΣΤΙΑΔΑ, Μηνιαίο φιλολογικό περιοδικό που θα εκδοθή προσεχώς στη Χίο.

La Vie Intellectuelle, Revue mensuelle. Directeur: Georges Rency, 53 Avenue Jean-Linden, Bruxelles. Abonn. frs 40.

ΝΕΑ ΖΩΗ. Εικονογραφημένη δεκαπενθήμερος. Αρχισυντάκτης: Γεώργιος Χαλεπάς, 600 Blue Island Ave, Chicago Ill. Συνδρ. \$6.

ΕΘΝ, Δεκαπενθήμερος μεταφραστική και φιλοσοφική εταθεώρησις. Διευθυντής: Α. Χατζηναποστόλου, 12 Ναυαρίνου, Αθήνα. Συνδρ. Γρ.Δ. 50.

La Nervie, Revue d'Art et de Littérature. Directeur: Emile Leconte, 14 Rue du Chemin-de-Fer, Braine-le-Comte, Belgique. Abont. Frs. 18.

ΖΩΗ, λογοτεχνικό περιοδικό. Βγαίνει κάθε μήνα. Διευθυντής: Απόστολος Μελαχρινός, Γαλατά, Ουζούν Χάν, 6. Συνδρομή 2 1/2 λίρ. τούρκαες.

LA MOUETTE. Revue de littérature et d'art. Directeur: Julien Guillemard, 20 Rue du Perrey, Le Havre. Abonn. 9 frs.

LE RÉVEIL de l'ESCLAVE. Rédaction: André Lorulot à Conflans-Honorine (S.O.), Administration: Gorion, 7 passage Gillet à Pierrefitte (Seine). Abonn. à la serie de 10 numéros 3 frs.

LA REVUE de l'OUEST. Organe mensuel de l'Institut de l'Ouest. 22 Rue de la Bourdonnais, Nantes. Abonn. 12 frs.

LE SPHINX (alias «Contre le Chaos») Rhyneriste, Naturien, Néo-Stoïcien, du «Foyer Naturel», Brest (France). Prix: le numéro 25 cmes.

Ca Ira. Revue mensuelle. Adm. Rédact.: 61, Hofstraat, Eeckeren, Anvers. Le numéro frs. 1.50.

La Vie Naturelle. Critiques sociales et littéraires. Antisectarisme. Toutes les formes de la vie naturelle. Directeur: Henri Zisly, 7, Rue Jean-Robert, Paris XVIII. Souscription volontaire.

Université Synthétique Internationale (Université du Sphinx). Laboratoires d'études: hermétiques, biologiques, psychologiques, sociales, etc. Services d'applications: médicales, des inventions, astrologiques, etc. Services d'expansion: librairie, éditions, conférences, séances expérimentales, etc. Pour tous renseignements s'adresser ou écrire au Secrétariat Général de l'Œuvre, à Nice, 109, quai des États-Unis. (Envoi franco, sur demande, du Règlement de l'Université du Sphinx, et de tous documents relatifs à son fonctionnement.)

La Revue de l'Époque, mensuelle d'expression et d'étude des Idées, des Arts et des Lettres. Directeur: Marcello-Fabri, 3, Av. de la Bourdonnais, Paris (XIIe) Abonnement 24 francs.

Esopé, organe de la Fédération des Arts, des Lettres et des Sciences. Rédaction-Administration: 38bis, Rue Fontaine Paris. Cotisation facultative minimum, 1 franc.

L'ESPRIT NOUVEAU

Nous sommes heureux de signaler la naissance d'une Revue établie sur un type absolument nouveau *L'Esprit Nouveau*, Rue d'Astorg 29, Paris VIII. Abonn. frs. 75.

Celle-ci se propose de réunir en faisceau et de présenter au clair avec explications et documents à l'appui, en 130 pages mensuelles tous les efforts des peintres, écrivains, et musiciens actuels ainsi que les œuvres intéressantes de l'Industrie Moderne dans tous les pays du monde.

Or, *L'Esprit Nouveau* sera avant tout la Grande Revue explicative de toutes les créations, esthétiques: tableau, sculpture, littérature, musique, construction, architecture, art de l'Ingénieur, etc.

Nous croyons que cette remarquable publication sera accueillie avec empressement par tous ceux qui tiendront à faire partie de l'élite intellectuelle, seule force de la civilisation d'une grande Nation.

Bulletin Communiste. 123, Rue Montmartre, Paris.

La Revue Communiste. 13, Rue Strange Batelière, Paris.

Communismo. Via S. Damiano 16, Milano.

Der Communist. Fritschistr. 17, Zurich.

Lupta de Clasa. Strada Sf. Jonică, 12, Bucarest.

Novoje Vremia. Narodn Dom, Sofia.

L'ouvrier Communiste. 3, Rue Steenpoort, Bruxelles.

Sowjet. Custkandigasse 10 - 6, Wien (IX).

Il Soviet. Borgo S. Antonio 221, Napoli.

NEA ΖΩΗ, Σοσιαλ-Δημοκρατική εφημερίδα. Βγαίνει κάθε Κυριακή στο Σουχομί της Γεωργίας.

American Esperantist. Published monthly by «The Esperanto Association of North America» West Newton, Mass.

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΟΥ, ὄργανο τῆς Ἑλλ. Σοσιαλιστικῆς Ἐνωσῆς στὴν Ἀμερικὴ, 793, 2nd Avenue New-York (The Voice of the Worker) ἑφημ. σοσιαλιστ. ἀρχῶν μὲ σκοπὸν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐργάτη καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων του.

ATHINA-I-KON BIBLIOPHLEION

X. ΓΑΝΙΑΡΗΣ & Σία

Audoux. Marguer: Τὸ μοδιστράδιον Βουτυρά Δημοσθένης: Τριανταδόδι διηγήματα

Γκόλφη: Ὁ Γήταυρος

Υμνοί

Γκαίτε: Μινιόν

Αραγούμη (Ἴδα): Πολιτικοκοινωνικαὶ μελέται

Ἐφταλιώτη: Ἐκλεκτὲς σελίδες

Θερβαντὲς Μ. Ὁ Δὸν Κιχότης

Καρθαίου: Τραγοῦδια τοῦ νησιοῦμου

Κονοπνίτση: Προμηθεὺς καὶ Σίσυφος

Κονστάν: Ὁ Ἀδόλφος

Λασκαράτου: Στοχασμοὶ

Λουίς: Ἡ Βιλνίω

Μητσάκη: Φιλολογικὰ ἔργα

Μυρτιώτισσας: Τραγοῦδια

Μαλεβοῦ: Τὸ καναρινία

Ξενοπούλου: Τὸ Ζακυνθινὸ μαντήλι

Ὁβιδίου: Ἡ τέχνη ν' ἀγαπᾷς

Ὀυράνη: Νοσταλγίαι

Ἐρωτικὲς ἐπιστολὲς

Παρορίτη: Ὁ πατέρας

Πετμεζᾶ (Λαῦρα): Ἀλλὰ λόγια

Ταγγός: Ἰνδικὰ διηγήματα

Ταγκοπούλου Δ.: Ὁ Αυτομόσ

Δράματα τόμος 1

Πίσω ἀπὸ τὰ κάγκελα

Π. Ταγκοπούλου: Λυρικὰ

Τσέχοφ: Διηγήματα

L'Expansion, revue mensuelle, littéraire - musicale - artistique. Prades (Pyrénées - Orientales) Abonn. 10 frs.

EUGÈNE FIGUIÈRE & Cie, Editeurs. 3 Place de l'Odéon, Paris.

LIBRAIRIE D'ART, Stavrinou & Cie. Libraires - Editeurs. Le Caire, 23, Rue Kasr-el-Nil. Adresse B.P. 694.

L'Ecole Emancipée, revue pédagogique publiée par la Fédération des Syndicats des membres de l'Enseignement laïque. Adresse: Audoye, 21 Rue Croix-de-Reynier, Marseille. Abonnement: 17 francs.

Le Sphinx. Seul journal hebdomadaire de langue française de Psychisme, Spiritualisme, Esotérisme. 109, Quai des Etats Unis, Nice. Abonn. frs 21.

Infito, the League of Religions, journal Editor: M. N. Balkachine, 42. Wharton Street, London W. C.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΙΧ. Σ. ΖΗΚΑΚΗ

55 Ἑλληνικὰ Διηγήματα

Κωστὴ Παλαμᾶ: Ἀσάλευτη Ζωὴ (ἔκδοσις Β').

Κωστὴ Παλαμᾶ: Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου καὶ ὄμιλος στὴν Ἀθηνᾶ

Κωστὴ Παλαμᾶ: Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι (ἔκδοσις Β').

Κωστὴ Παλαμᾶ: Θάνατος Παληκαρίου (ἔκδοσις Β').

Πλάτ. Ροδοκανάκη: Ἡ Βασίλισσα καὶ αἱ Βυζαντιναὶ Ἀρχόντισσαι.

Δ. Γρ. Καμπούρογλου: Ὁ ἀναδρομάρχης τῆς Ἀττικῆς.

Δ. Π. Ταγκοπούλου: Πλαί στὴν ἀγάπη. (Ρομάντζο).

Κ. Χατζόπουλου: Ἀπλοὶ τρόποι (Ποιήματα).

Πάβλου Νιρβάνια: Γύρω ἀπὸ τὸν ἔρωτα.

Δ. Μωραΐτου: Τὰ Ἰδεώδη τῶν Μαθητῶν καὶ Μαθητριῶν.

Φ. Κουκουλέ: Ἐκ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν (μὲ εἰκόνες).

Δ. Γρ. Καμπούρογλου: Ἀττικοὶ Ἔρωτες.

Γιάγκου Ἀργυροπούλου: Θέατρον.

Κλεοπ. Εὐστρατιάδου: Ρωσικὰ Παραμύθια καὶ Ἱστορίαι.

Λάμαρτινίου: Ραφαῆλος.

Ἄρσιν. Παπαδοπούλου: Ἀπὸ παντοῦ τῆς Ἑλλ. Γῆς.

Α. Τραυλιαντῶνη: Διηγήματα. Τόμ. Α'.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Κώστα Παρορίτη, Τὸ Μεγάλον Παιδί.

Αἰμ. Φαγκέ, Ἡ Παγκόσμιος Λογοτεχνία.

Βασίλειος Διγενῆς Ἀκοίτας, Ἄντ. Μιλιαράκη.

Ἡλ. Π. Βουτιερῖδη, Ἡ Πρόοδος τῶν Ἐπιστημῶν.

Κ. Φαλτάιτς, Ἡ Γρίπη στὴ Σκύρο.

Λάμπρου Πορφύρα, Σκιές.

Ἐρρ. Ἰψεν, Ἐντα Γκάμπλερ.

Γ. Φλωμπέρ, Μιὰ ἀπλοϊκὴ καρδιά.

Θεοφ. Γκωτιέ, Τὸ κακὸ μάτι.

Γκαίτε, Ἐρμάννος καὶ Λωροθέα.

Μπγ. Μπγιέρσον, Ἡ κόρη τοῦ Βουνου.

Ἐρρ. Χάινε, Λυρικὸν Ἰντερμέδιο.

Κ. Θεοτόκη, Κατάδικος.

Ὁ Καραβέλας.

Α. Ἀντρέγιεφ, Τὸ σκοτάδι καὶ ἄλλα διηγήματα.

Ἐμμ. Ροῖδη, Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα.

Ριχ. Φός, Δύο Ρωμαϊκὰ Διηγήματα.

Ὀνέλς, Στὴ χώρα τῶν Τυφλῶν καὶ ἄλλα διηγήματα.

Δημ. Βουτυρά, Παπᾶς Εἰδωλολάτρη καὶ ἄλλα διηγήματα.

Σολωμοῦ, Ποιήματα.

Γ. Κκεῖγερσταμ, Τὸ βιβλίον τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ.

Κ. Χατζόπουλου, Βραδυνοὶ Θρούλοι.

Ἐρν. Ὀφφμαν, Τὸ Βιολὶ τῆς Κρεμώνας καὶ ἄλλα διηγήματα.

Τολστόι, Σονάτα τοῦ Κρούζερ.

Σιέγκεβιτς, Οἱ ἀντίζηλοι.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ"

	Δοξ.
<i>Διοχύλου</i> , Προμηθεύς δεσμώτης, έμμετρος μετάφρασις και προ- λεγόμενα Γ. Καλοσγούρου	3.—
<i>Άλφιέρη Β.</i> , Σαούλ, τραγωδία, πρόλογος και μετάφρασις Γ. Καλοσγούρου	4.—
<i>Βουτυρά Δ.</i> , Ζωή άρρωστημένη και άλλα διηγήματα.	4.—
<i>Γαβριηλίδου Βλ.</i> , Ταξείδια	6.—
<i>Γρανίτσα Στ.</i> , Το βουνού και του λόγγου	6.—
<i>Θεοτόκη Κ.</i> , Η τιμή και το χρήμα	6.—
<i>Καμπούρογλου Δ.</i> , Περσασμένα Χρόνια, (Έπεισόδια—Διηγή- ματα—Έντυπώσεις—Όνειρα—Εικόνες)	2.—
<i>Δόγγου</i> , Δάφνης και Χλόη, μετάφρασμα εκ του αρχαίου Ήλ. Βουτιερίδου	3,50
<i>Μαρία</i> (Βασίλισσα της Ρουμανίας), Μινόλα, Ιστορία μιας μι- κρής λυπημένης βασίλισσας, μετάφρ. Αιμιλίας Καραβία	5.—
<i>Μορέας J.</i> , Οι Στροφές, Μετ. Τέλλου Άγρα	5.—
<i>Ντιέ Άμίταις</i> Το πατριζό σπίτι, —Φούριος μεταφρ. Γεω. Σταταλά	4.—
<i>Ντιστογιέβσκη Θ.</i> , Ο Παίκτης, μυθιστόρημα, μετάφρ. Φιλήντα	5.—
<i>Ποντισίη Π.</i> , Ανατροχίλες, Διηγήματα, μετάφρ. Μ. Κόκκαλη	2.—
<i>Σολωμού Δ.</i> , Τα Ίταλικά ποιήματα, πρόλογος και μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου	1,50
<i>Σενοπούλου Γρ.</i> , Λάουρα, (Το κορίτσι που σκοτώνει) μυθιστ.	7.—
<i>Τσένζορ</i> , Η μονάζοιβη, μετάφρ. εκ του ρωσικού Ι. Βεργολή	4.—
<i>Τσέχωφ Α.</i> , Νύκτα στο νεκροταφείο, Διηγήματα, μετάφρ. Άγ. Κωνσταντινίδου	4,50
<i>Φράνς Α.</i> , Ο Κραινκεμπίλης, και άλλα ωφέλημα διηγήματα μετάφρ. Α. Πρωτοπάτση	5.—
<i>Χατζοπούλου Κ.</i> , Βραδινί θρόνοι, Ποιήματα	5.—
<i>Ψυχάκη Γ.</i> , Ζωή κι αγάπη στη μοναξιά	10.—
" Σά λάμπει ο ήλιος	4.—
" Απολογία	6.—
" Δύο Άδέσφια	10.—
" Το ταξίδι μου	6.—
" Στόν ίσσιο του πλατάνου	5.—
" Πολλά ποιήματα	4.—
" Τρία λόγια	6.—

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΙΧ. Σ. ΖΗΚΑΚΗ
"ΜΙΚΡΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ"

	Δοξ.
<i>Σατωβριάνδου</i> , «Τελευταίος των Άβενσεράγων». Μετάφρ. Α. Μάργαρη	1,25
<i>Σάργλ Ντικέ</i> , «Η λονδουδένα Άλυσίδα»	1,25
<i>Ρωσικά Διηγήματα</i> , (Γκόρκι—Τολστόι—Πούσκιν—Τσέχωφ και Άνδρέγιεφ). Μετάφρ. και πρόλογος περι Γκόρκι υπό Λημ. Μάργαρη	1,25
<i>Μαιθίλδης Σερσό</i> , «Η αγάπη που σκοτώνει». Μετάφρ. Ριζάρ- δου Παρίση	2,50
<i>Όσκαρ Οδάϊλδ</i> , «Το έγγλημα του Άρθούρου Σάβρι». Μετάφρ. Κ. Πρασά	1,25
<i>Άνρὲ Μπρορντώ</i> , «Η Άλαφροίσιαστη». Μετάφρ. Αιμιλίας Στ. Λάγγη	1,25
<i>Άλφρέ ντιέ Μυσσέ</i> , «Μιμί Πενσόν».	1,25
<i>Αιμιλίου Ζολά</i> , «Ο Νεκροζώντανος» και η «Νεροποντή»	1,25
<i>Άνδρέγιεφ</i> , «Η Τροίλλα»	1,25
<i>Κατούλλου Μαντές</i> , Έρωτικά Διηγήματα	1,25
<i>Γουσταύου Φλωμπέρ</i> , «Η Σαλώμη»	1,25
<i>Σάργλ Ντικέ</i> , «Ο Γολγοθάς της αγάπης»	1,25

LA MERE EDUCATRICE. Revue #
mensuelle d'éducation familiale.
Secrétaire, Madeleine Vernet.
Eprône (S.-&-O.). Abonnement
Etranger 8,50 frs.

ATENE e ROMA, bolletino della
Societa Italiana per la diffusione
e l'incoraggiamento degli studi
classici. Dir. Prof. L. Pareti, 2, Piazz-
za S. Marco, Firenze. Abon. L. 15.

ACTION, cahiers de philosophie
et d'art. Directeur Florent Fels,
18 Rue Feydeau, Paris. Abonn.
Etranger, frs. 50.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, μηνιαίος ει-
κονογραφημένος. 134-140 west 26th
Street, New York U. S. A. Συν-
δρομή έτησια εξωτερικού \$ 5.

ΜΟΥΣΑ, μηνιαία έκδοση, Γρα-
φεία, 6δός Κολοκοτρώνη, 37 Άθήνα.
Συνδρομή χρονιάτικη, δοξα. 10.

ΕΠΟΧΗ, ελληνική έφημερίς εν
Τραπεζούντι. Διευθυντής Νίκος Κα-
πετανάκης 6δός Σεμερτζιέρ-πασά. #

LES FEUILLES LIBRES, pa-
raissant le 1er de chaque mois.
Directeur Marcel Raval, 81 ave-
nue Victor Hugo, Paris (XVII).
Abonnement frs 15.

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩ-
ΡΗΣΙΣ. Θεωρητικό όργανο του Σο-
σιαλιστικού Έργατικού Κόμματος
(Κομμουνιστικού) και της Γενικής
Συνμοσπονδίας των Έργατών της
Έλλάδος. Διεύθ.: Έκδοτικό Τμήμα
του Κόμματος (Σ. Κομιάνη, Έδρι-
πίδου 14, Άθήνα). Συνδρο. δοξ. 15.

Le Journal des Hellènes, politi-
que, social et littéraire, organe
hebdomadaire des Colonies hel-
léniques de l'Europe Centrale et
Occidentale, qui paraissait à Ge-
nève continuera prochainement
sa parution à Paris. Direction,
rédaction, administration et im-
primerie, 22, Rue de la Chaussée-
d'Antin, Place de l'Opéra, Pa-
ris IX.

ΤΑ "ΓΡΑΜΜΑΤΑ" ΠΩΛΙΟΥΝΤΑΙ:

Στην ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ: Στοῦ ΔΑΡΔΑ, Rue Mosquée Altarine,
ΑΔΕΛΦΩΝ ΝΤΑΦΩΤΗ στον ἴδιον δρόμο, Στοῦ ΣΑΟΥΛΗ-
ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Boulevard Ramleh και Cherif Pacha,
Στοῦ ΝΕΡΑΝΤΖΗ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Τράπεζα τῶν Ἀθηνῶν,
Στὴ ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Sidi Mitwalli, Στοῦ Ν. ΦΙ-
ΡΙΠΠΙΔΗ, Β.Ρ. 1715, Στοῦ ΣΙΓΑΛΑ και ΤΡΙΒΑ Bou-
levard de Ramleh, Ἀδελφῶν Φραγκάκη στον ἴδιον δρόμο,
στον «Ὀμίλο Κοινωνικῶν Μελετῶν» και στο Γραφεῖο τῶν
«Γραμμάτων».

Στὸ ΚΑΪΡΟ στὸ Βιβλιοπωλεῖο: LIBRAIRIE D'ART τῶν
ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ και Σιας.

Στὴν ΑΘΗΝΑ στὰ βιβλιοπωλεῖα: ΜΙΧ. Σ. ΖΗΚΑΚΗ, Γ. ΒΑ-
ΣΙΛΕΙΟΥ, Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ, ΧΡ. ΣΑΛΗΒΕΡΟΥ, ΕΛΕΥ-
ΘΕΡΟΥΔΑΚΗ & ΜΠΑΡΤ.

Στὴ ΣΜΥΡΝΗ, στὸ βιβλιοπωλεῖο Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ.

Στὴν ΚΕΡΚΥΡΑ, στοῦ κ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗ.

Στὴ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, στὸ Βιβλιοπωλεῖο Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Στὴν ΚΡΗΤΗ, στὰ Χανιά στὸ βιβλιοπωλεῖο ΦΟΡΤΣΑΚΗ, στὸ
Ἡράκλειο στὸ βιβλιοπωλεῖο ΑΛΙΚΙΩΤΗ, και στὸ Πρακτορεῖο
έφημερίδων Α. ΧΑΡΩΝΙΤΑΚΗ.

Στὴν ΠΟΛΗ στὰ βιβλιοπωλεῖα: Π. ΑΓΓΕΛΙΔΗ, και Σ. ΝΙΑΡΟΥ.

Στὴν ΚΥΠΡΟ, στὴ Λεμεσσό, στὸ βιβλιοπωλεῖο Ν. ΤΟΡΝΑΡΙΤΗ.

Στὸ ΠΑΡΙΣΙ στὰ βιβλιοπωλεῖα: PICARD και JACQUES RO-
VOLOZKY.

Στὴ ΜΑΣΣΑΛΙΑ, στοῦ PAUL BENARDIS, agent des journaux
grecs, 18, Rue Belsunce.

Στὴ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, στὸ Γραφεῖο τῆς Greek Socialist Union in
America, 793 Second Avenue.

Στὸ CANTON, OHIO, στὸ Βιβλιοπωλεῖο Χ. Μαρκάκη.

ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΩΝ "ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ"

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΞΕΔΟΘΗΚΑΝ

ΣΩΤΗΡΗ ΣΚΙΠΗ	Τὸ Ἀπολλώνιον Ἄσμα
ΕΡΕΥΝΑ	γιά τις μελλοντικές κατευθύνσεις τῆς Φυλῆς μας.
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ	Τὰ Δεκατετράστιχα
HAN RYNER	Le Poison (drame)
HENRI ZISLY	La conception du Naturisme Libertaire
FERNAND LEPRETTE	Triptyque (poèmes)
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑ	Ὁ Λαγκᾶς καὶ ἄλλα διηγήματα

ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ

ΛΟΡΕΝΤΣΟΥ ΜΑΒΙΛΗ	Τὰ ἅπαντά του σὲ Β'. Ἐκδοση
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑ	Οἱ Ἀλανισίθιδες
HENRI BARBUSSE	La Lueur dans l' Abime (σ' ἑλ- ληνική μετάφραση).
»	Le Couteau entre les Dents (σ' ἑλληνική μετάφραση).

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Μιχ. Σ. Ζηγάκη, Γεωρ. Βασιλείου, Ἰ. Σιδέρη, Ι. Δ. Κολλά-
ρου, Ἐλευθερουδάκη, Χ. Γανιάρη & Σιας, Γ. Φέξη & Υἱοῦ, Ἀλε-
ξίου & Σιας, Χρ. Σαλιβέρου, Π. Παυλίδη, Φέξη & Κομπούγια,
Ν. Παπαδοπούλου, Κασιμάτη & Ἰωνᾶ, Σταυρινοῦ & Σιας,
Ἀγκύρας, Ἐκπαιδευτικῶ Ὁμίλου κ.τ.λ.

ΟΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ & ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ὁ Νουμᾶς, Ἐργατικὸς Ἀγὼν, Φωνὴ τοῦ Ἐργάτου, Κομ-
μουνισμός, Νέα Ζωή, Ἐθνικὴ Ζωή, Les Cahiers de l' Oasis,
La Vie Nouvelle, Le Bulletin Communiste, Les Cahiers
du Travail. (Ἐγγράφονται καὶ συνδρομητές.)

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΣ

Λέγεται τὴν ἀντιπροσωπεία κάθε ἐκδοτικῶ Ἑλληνικῶ
Οἴκου.